

Türkiye Bağlamında Güncel Kültürel Psikoloji ve Haysiyet Kültürü Çalışmaları

Komple Zihniyeti, Kültürleşme, Eril Haysiyet İnançları ve Affetme

Editör Dr. Öğr. Üyesi Veysel Mehmet Elgin

Türkiye Bağlamında Güncel Kültürel Psikoloji ve Haysiyet Kültürü Çalışmaları:

Komple Zihniyeti, Kültürleşme, Eril Haysiyet İnançları ve Affetme

Genel Yayın Yönetmeni • C. Cansın Selin Temana

Editör • Dr. Öğr. Üyesi Veysel Mehmet Elgin

Kapak & İç Tasarım • Serüven Yayınevi

Birinci Basım • © Eylül 2026

ISBN • 978-625-8911-78-7

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi'ne aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz. The right to publish this book belongs to Serüven Publishing. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Serüven Yayınevi / Serüven Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak

Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA

Telefon / Phone: 05437675765

web: www.seruyenyayinevi.com

e-mail: seruyenyayinevi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

HAYSİYET KÜLTÜRÜ, ELEŞTİREL DÜŞÜNME EĞİLİMİ VE
MÜKEMMELİYETÇİLİK İLE KOMPLO ZİHNİYETİ ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÖRNEKLEMİ
ÜZERİNDE İKİ NİCEL ÇALIŞMA 7

Buğra Can Taşkın, Veysel Mehmet Elgin

BÖLÜM 2

KÜLTÜRLEŞME VE KÜLTÜRLEŞME STRATEJİLERİ: KURAMSAL VE
AMPİRİK BİR LİTERATÜR DERLEMESİ

Sumeja Hodzic Kavalcıoğlu , Veysel Mehmet Elgin 31

BÖLÜM 3

ERİL HAYSİYET İNANÇLARI ÖLÇEĞİNİN TÜRKÇE UYARLAMASI
VE PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİ

Büşra Nur Açıkgöz Aktürk, Veysel Mehmet Elgin.....71

BÖLÜM 4

AFFETMENİN PSİKOSOSYAL YORDAYICILARI: HAYSİYET
KÜLTÜRÜ, KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE BAĞLANMA STİLLERİ 119

Berfin Değer, Veysel Mehmet Elgin

ÖNSÖZ

İnsan davranışını anlamaya yönelik her girişim, er ya da geç, o davranışın içinde filizlendiği kültürel zemine dönmek zorundadır. Bireyi yalnızca kişisel özellikleriyle değil, ait olduğu toplulukların değerleri, normları ve kendine özgü kültürel mantığıyla birlikte ele almak, kültürel ve kültürler arası psikolojinin temel önermesidir. Elinizdeki kitap, bu önermeyi Türkiye bağlamında sınayan ve genişleten dört çalışmayı bir araya getirmektedir.

Bölümleri birbirine bağlayan ortak damar, Türkiye'nin de içinde yer aldığı haysiyet (honor) kültürüdür. Bireyin değerinin yalnızca kendi gözündeki değerle değil, başkalarının gözündeki itibarıyla da tanımlandığı bu kültürel örüntü; komplo inançlarından affetmeye, kültürleşme deneyimlerinden erkeklik ideolojilerine uzanan geniş bir psikolojik yelpazede kendini göstermektedir. Bölümler, bu ortak eksen etrafında farklı yöntemsel yaklaşımlarla (nicel ilişkisel araştırmalar, ölçek uyarlaması ve kapsamlı bir alanyazın derlemesi) birbirini tamamlayan bir bütün oluşturmaktadır.

Buğra Can Taşkın ile birlikte hazırladığımız birinci bölümde; haysiyet kültürü, eleştirel düşünme eğilimi ve mükemmeliyetçiliğin komplo zihniyeti ile ilişkisi üniversite öğrencileriyle yürütülen iki nicel çalışma kapsamında ele alınmaktadır. Her iki çalışmada da haysiyet kültürü ve mükemmeliyetçilik komplo zihniyetiyle pozitif yönde ilişkili bulunmuştur; bölümün, haysiyet kültürü ile komplo zihniyeti arasındaki ilişkiyi nicel olarak ele alan ilk çalışmalardan biri olması bölüme öncü bir nitelik kazandırmaktadır.

Sumeja Hodzic Kavalcıoğlu ile birlikte hazırladığımız ikinci bölümde; kültürleşme ve kültürleşme stratejilerine ilişkin kuramsal ve ampirik alanyazın kapsamlı biçimde derlenmektedir. Kavramın erken antropolojik tanımlarından Berry'nin iki boyutlu modeline, Sosyal Kimlik ve Öz-Kategorizasyon kuramlarından Türkiye'de ve yurt dışında yürütülen araştırmalara uzanan bu derleme; uluslararası öğrenciler, Suriyeli göçmenler, yurt dışındaki Türkler ve Boşnak göçmenler gibi farklı grupların deneyimlerini karşılaştırmalı bir çerçevede ele almaktadır.

Büşra Nur Açıkgöz Aktürk ile birlikte hazırladığımız üçüncü bölümde; Saucier ve arkadaşları (2016) tarafından geliştirilen Eril Haysiyet İnançları Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması ile güvenilirlik ve geçerlik çalışması iki ayrı örneklem üzerinden sunulmaktadır. Ölçeğin hakaret ve aile/topluluk bağları alt boyutlarının özgün yapıyla birebir örtüşmesi değerli bir bulgu olarak öne çıkmaktadır. Uyarlanan ölçeğin Türkçede bu yapıyı doğrudan ölçen ilk araç olması bakımından bölüm, alandaki araştırmacılar için önemli bir yöntemsel katkı niteliğindedir.

Berfin Değer ile birlikte hazırladığımız dördüncü bölümde; affetmenin psikososyal yordayıcıları haysiyet kültürü, kişilik özellikleri (beş faktör, karanlık üçlü ve mükemmeliyetçilik) ve bağlanma stilleri çerçevesinde iki farklı üniversiteden öğrencilerin katılımıyla incelenmektedir. Bölgeler arasında haysiyet kültürü değerleri bakımından gözlenen farklılıklar ise bölümün en dikkat çekici bulguları arasında yer almaktadır.

Bu dört çalışma birlikte okunduğunda, kültürün psikolojik süreçlerin arka planında yer alan durağan bir “bağlam” değil, itibar, kimlik, güven ve ilişki kurma biçimlerimizi etkin olarak şekillendiren canlı bir olgu olduğu açıkça görülmektedir. Kitabın, kültürel psikoloji alanında çalışan araştırmacılara, lisansüstü öğrencilere ve kültürün insan davranışındaki rolünü merak eden tüm okurlara yararlı bir kaynak olacağını umuyorum.

Özenli çalışmalarıyla bu kitaba değer katan bölüm yazarlarına ve kitabın yayımlanmasında emeği geçen yayınevi ekibine içtenlikle teşekkür ederim.

Veysel Mehmet Elgin

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Bolu, Eylül 2026

**HAYSIYET KÜLTÜRÜ, ELEŞTİREL
DÜŞÜNME EĞİLİMİ VE
MÜKEMMELİYETÇİLİK İLE KOMPLO
ZİHNİYETİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ: ÜNİVERSİTE
ÖĞRENCİLERİ ÖRNEKLEMİ
ÜZERİNDE İKİ NİCEL ÇALIŞMA**

“

”

Buğra Can Taşkın¹

Veysel Mehmet Elgin²

¹ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, bugracan-taskinn@gmail.com, ORCID ID: 0009-0009-3815-2572

² Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, elgin_v@ibu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8822-5081

Giriş

Bireyler karmaşık, belirsiz veya tehdit edici toplumsal olaylarla karşılaştıklarında bu olayları anlamlandırma ihtiyacı duyabilmekte ve bu ihtiyaç doğrultusunda farklı bilişsel süreçlere başvurabilmektedir. Bu süreçlerden biri olan komplo teorilerine inanç, bireysel iyi oluştan toplumsal güvene, aş karşıtlığından siyasi kutuplaşmaya kadar geniş bir yelpazede önemli sonuçlar doğurması nedeniyle son yıllarda sosyal psikoloji alanyazınında giderek artan bir ilgiyle incelenmektedir (Douglas vd., 2019; van Prooijen, 2021). Alanyazında komplo teorilerine inancı yordayan bilişsel, kişilik ve motivasyonel temelli değişkenler kapsamlı bir şekilde araştırılmış olsa da bu inancın kültürel bağlamla ve bireylerin bilgiyi işleme biçimleriyle olan ilişkisi görece daha sınırlı sayıda çalışmada ele alınmıştır. Bu doğrultuda mevcut araştırmanın amacı, toplulukçu kültürle ilişkilendirilen ve Türkiye'nin de sahip olduğu haysiyet (honor) kültürünün; bireylerin bilgiyi sorgulama, değerlendirme ve analiz etme becerisini yansıtan eleştirel düşünme eğiliminin ve belirsizlik karşısında tahammülsüzlükle karakterize olan mükemmeliyetçiliğin, komplo zihniyeti ile ilişkisini bir arada incelemektir. Bu üç değişkenin ortak bir çalışmada ele alınması, komplo zihniyetinin yalnızca bilişsel değil aynı zamanda kültürel ve motivasyonel kökenlere de sahip olabileceğini gösteren bütüncül bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda, izleyen bölümlerde öncelikle komplo teorileri ve komplo zihniyeti kavramları tanımlanacak; ardından haysiyet kültürü, eleştirel düşünme eğilimi ve mükemmeliyetçilik değişkenleri ele alınıp mevcut araştırmanın hipotezleri sunulacaktır.

Komplo Teorileri

Komplo, iki veya daha fazla aktörün kötücül niyetler barındıran gizli planlamaları olarak tanımlanmaktadır (Barkun, 2015; Stasielowicz, 2022; Usinski vd., 2016). Ancak herhangi bir planın komplo olarak nitelendirilebilmesi, o planın yalnızca kötücül ve gizli olmasına değil, aynı zamanda ciddi sonuçlar yaratmasına da bağlıdır (Karaosmanoğlu, 2019). Komplo teorileri ise bireylerin karşılaştıkları olayları ve durumları iki veya daha fazla aktörün gizli ve kötücül planlarına atfettiği bir açıklama yöntemidir (Başaran, 2012; Douglas vd., 2019; Imhoff ve Lamberty, 2017; Pekiyou, 2022; Sunstein ve Vermeule, 2009). Bu bağlamda, komplo terimi kötü niyet barındıran herhangi bir eylemi ifade ederken; komplo teorileri bir düşünme şeklidir. Yahudi ailelerin dünya bankacılığını kontrol ettiği (Swami, 2012), 11 Eylül saldırılarının arkasında aslında Amerikan Hükümetinin olduğu (Wood ve Douglas, 2013) veya Covid-19'un laboratuvarında üretildiği (Bozkurt, 2022) gibi birçok farklı alanda komplo teorileri ileri sürülmektedir. Bu iddialar, ilk bakışta birer varsayım olarak görülse de Watergate Skandalı'nda olduğu gibi, komplo teorilerinin sonradan doğru olabileceği de görülmektedir (van Prooijen, 2021). İnsanlar; dünyayı anlamlandırmak ve belirsizliği azaltmak (epistemolojik), olaylar karşısında azalan kontrol hislerini tekrar artırmak (varoluşsal) ve kendilerini veya

kendi gruplarını eşsiz/biricik hissetmek için (sosyal güdüler) komplo teorilerine inanabilmektedir (Douglas vd., 2017). Ayrıca, komplo teorilerine inanç; cinsiyet, yaş, dindarlık ve politik görüş gibi bireylerin demografik özelliklerine göre değişebilmektedir. Alanyazında, cinsiyet ve yaş ile komplo teorilerine inanç arasındaki bulgular tutarsızlık gösterirken, dindarlık seviyesi ve politik görüş ile komplo teorilerine inanç arasındaki bulgular tutarlılık göstermektedir. Kimi çalışmalarda kadınların erkeklere göre kimi çalışmalarda ise erkeklerin kadınlara göre komplo teorilerine daha yatkın olduğu bulunmuştur (Bruder vd., 2013; Galliford ve Furnham, 2017; Lobato vd., 2014; Marchlewska vd., 2019; Popoli ve Longus, 2021). Kimi çalışmalarda ise cinsiyet ile komplo teorilerine inanç arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Ballová Mikušková, 2018; Darwin vd., 2011; Douglas vd., 2016). Benzer şekilde; alanyazında, yaş ile komplo teorilerine inanç arasında negatif bir ilişkinin bulunduğu çalışmaların yanı sıra her iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı çalışmalar da mevcuttur (Cookson vd., 2021; Enders vd., 2024; Galliford ve Furnham, 2017; Swami vd., 2014). Ancak alanyazında, tutarlı bir şekilde, dindarlık seviyesi ve politik görüş olarak sağ görüşe sahip bireylerin komplo teorilerine daha çok inandığı bulunmuştur (Frenken vd., 2023; Mancosu vd., 2017; van der Linden vd., 2021).

Bireyler, komplo teorileri birbirleriyle çelişkili olsa dahi komplo teorilerine inanma eğilimi göstermektedir (Lukić vd., 2019; Wood vd., 2012). Alanyazında komplo zihniyeti olarak adlandırılan bu durum (Bruder vd., 2013; Imhoff ve Lamberty, 2017) komplo teorilerine inanma yatkınlığı olarak da tanımlanabilmektedir (Başerdem, 2019). Yapılan bir çalışmada da komplo zihniyeti, çeşitli spesifik komplo teorilerine inanç ile anlamlı ve pozitif yönde ilişkili bulunmuştur (Imhoff ve Lamberty, 2017). Ayrıca, Imhoff vd. (2021), komplo zihniyetinin spesifik komplo teorilerine inanca yol açtığını belirtmektedir. Mevcut çalışmada komplo teorilerine inanç, komplo zihniyeti kapsamında ele alınmıştır. Ayrıca; haysiyet (honor) kültürü, eleştirel düşünme eğilimi ve mü-kemmeliyetçilik değişkenleri de incelenmiştir.

Haysiyet Kültürü (Honor Culture)

Kültür, bir toplumdaki bireyler tarafından inşa edilen ve paylaşılan değerler, tutumlar, normlar ve davranışlar bütünüdür (Cohen, 2009; Lytle vd., 1995). Ayrıca, her ülkenin kendine özgü kültürel kodları ve uygulamaları olduğu için araştırmacılar kültürel sınıflandırmalara başvurmaktadır. Psikoloji alanında en çok öne çıkan sınıflandırmalar Hofstede'nin kültürel boyutlar (güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, bireycilik-toplulukçuluk, maskülen-feminen, uzun dönem-kısa dönem yönelim ve hoşgörü-kısıtlılık) sınıflandırması (Hofstede, 1980, 2011); bireycilik-toplulukçuluk (Triandis, 2000; Triandis ve Gelfand, 2012); bağımlı-bağımsız benlik (Markus ve Kitayama, 1991) ve kültürel sendromlar (dignity, honor ve face) sınıflandırmalarıdır (Leung ve Cohen, 2011). Bireycilik, bir toplumdaki bireylerin kendi bağımsızlıklarını ve hedeflerini ön-

celiklendirmesini ifade ederken; toplulukçuluk, grup uyumu ve hedeflerinin bireyin kişisel beklentilerinin önüne geçmesini ifade etmektedir (Triandis, 2000). Bu bağlamda, bağımsız benlik bireycilik ile bağımlı benlik ise toplulukçuluk ile ilişkilidir. Ayrıca alanyazında; onur (dignity) kültürleri bireyci kültürlerle (Yao vd., 2017), haysiyet (honor) ve imaj (face) kültürleri ise toplulukçu kültürlerle ilişkilendirilmektedir (Gunsoy vd., 2015; Kryş vd., 2017).

Toplulukçu kültürler dünyanın farklı bölgelerinde farklı isimlerle ifade edilmektedir. Örneğin, Orta Doğu, Akdeniz ülkeleri, Latin Amerika ülkeleri, ABD'nin güney bölgeleri ve Türkiye (Aslani vd., 2016; Barnes vd., 2012; Cross vd., 2013; Elgin, 2013; Uskul vd., 2012; Vignoles vd., 2024) gibi ülkelerde yaygın olan ve bireyin itibarını koruma meselesinin (Rodriguez Mosquera vd., 2002) önemli olduğu kültür tipi haysiyet (honor) kültürü olarak isimlendirilmektedir. Haysiyet (honor), bireylerin kendilerine verdikleri değer yanı sıra bu benlik değerinin toplumdaki diğer kişiler tarafından kabul görmesi sonucunda şekillenmektedir (IJerman ve Cohen, 2011). Haysiyet kültürleri, haysiyeti sürdürme çabaları bağlamında dört açıdan değerlendirilmektedir. İlk olarak, aile haysiyeti kapsamında, aile haysiyeti bireyin aile itibarını önemseme ve koruma çabası olarak ifade edilmektedir (Rodriguez Mosquera, 2016). Yapılan bir çalışmada da haysiyet kültürüne sahip katılımcıların haysiyet kültürüne sahip olmayan katılımcılara göre aile itibarına daha çok önem verdikleri bulunmuştur (Rodriguez Mosquera vd., 2002). İkinci ve üçüncü boyutu oluşturan erkeklik ve kadınlık haysiyeti bir toplumdaki cinsiyet rolleri üzerinden şekillenmektedir. Erkeklik haysiyetine göre erkeklerden; ailenin bakımını sağlama, sert, korkusuz ve zorluklara karşı dayanıklı olması; kadınlardan ise alçakgönüllü olma ve namusunu koruma gibi özelliklere sahip olması beklenmektedir. Son olarak, ahlaka dayalı haysiyet; grup uyumunu koruma, dürüst ve güvenilir olma gibi davranışlarla ilişkilendirilmektedir. Haysiyet kültürlerinde iyi bir itibara sahip olmak, dolayısıyla saygınlığa sahip olmak büyük bir önem taşımaktadır (Severance vd., 2013). İtibarı zedeleyen en önemli unsurlardan biri ise hakarete maruz kalmaktır. Yapılan çalışmalarda haysiyet kültüründen gelen katılımcıların haysiyet kültüründen gelmeyen katılımcılara göre hakaret karşısında daha fazla öfkelenildiği ve saldırgan tepkiler gösterdiği bulunmuştur (IJerman vd., 2007; van Osch vd., 2013). Ancak bireylerin sahip olduğu bu itibar yalnızca bireysel düzeyde değil grup temelli itibar kapsamında da önem arz etmektedir (Novin ve Oyserman, 2016). Yapılan çalışmalarda, haysiyet kültüründen gelen katılımcıların haysiyet kültüründen gelmeyen katılımcılara göre grup itibarını sürdürmek için şiddeti daha çok onayladığı bulunmuştur (Barnes vd., 2012, 2014; Levin vd., 2015).

Komple teorileri dünya genelinde gitgide yaygınlık kazanmakta ve bu teoriler bir kültür içinde paylaşılan toplumsal unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir (Butter ve Knight, 2016; Coady, 2006, akt. Douglas vd., 2016). Ayrıca, komple teorileri birçok ülkede yaygın bir çalışma konusudur. Komple

teorileri çalışmalarının (Schlippach vd., 2021; Stojanov ve Douglas, 2022) yürütüldüğü ülkelerin bireycilik-toplulukçuluk seviyelerine bakıldığında toplulukçu kültürlerde yaşayan bireylerin bireyci kültürlerde yaşayan bireylere göre komplo teorilerine daha çok inandığı yorumu yapılabilmektedir. Bununla birlikte, Adam-Troian vd. (2021) ile van Prooijen ve Song'un (2021) çalışmalarında da toplulukçu kültür tipi ile komplo teorileri inancı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca, grup haysiyetinin sürdürülmesi için bireyler ait oldukları grupları dış tehditlere karşı korumaktadır (Levin vd., 2015). Komplo teorilerinin de bir grubu hedef alan kötücül niyetli gizli planlamalar olarak tanımlandığı göz önüne alındığında, bireyler grup haysiyetini sürdürmek için komplo teorilerine başvuruyor olabilir. Öte yandan, alanyazında, haysiyet kültürü ile komplo teorileri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Türkiye'nin de sahip olduğu haysiyet kültürünün bir toplulukçu kültür tipi olması ve yukarıda bahsedilen nedenler doğrultusunda haysiyet kültürü değişkeni mevcut araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu bağlamda; mevcut araştırmada, haysiyet kültürü ile komplo zihniyeti arasında pozitif yönde bir ilişki beklenmektedir.

Eleştirel Düşünme Eğilimi

Alanyazında yansıtıcı düşünce olarak da isimlendirilebilen (Ennis, 1993) eleştirel düşünme, bireylerin karşılaştıkları problemleri değerlendirme ve analiz etme süreçlerine dayanan bilinçli bir düşünme yöntemidir (Çalışkan, 2019; Facione, 2011). Bireylerin eleştirel düşünme sürecini başlatabilmeleri için eleştirel düşünme eğilimine sahip olmaları gerekmektedir (Ricketts ve Rudd, 2004). Eleştirel düşünmeye benzer şekilde, analitik düşünme ise bireylerin bilgileri değerlendirme ve bu bilgiyi parçalara ayırarak analiz etme süreçlerine dayanmaktadır (Amer, 2005). Bazı çalışmalarda ise eleştirel düşünmeye benzer şekilde, analitik düşünme süreci için yansıtıcı düşünce terimi kullanılmaktadır (Gurol, 2011; Pennycook vd., 2015). Bu bağlamda, eleştirel düşünme ve analitik düşünme becerilerinin ayrımını yapmak gerekirse; eleştirel düşünmenin, analitik düşünmeyi de kapsayan bir yapı olduğu söylenebilir (Facione vd., 1994; Kökdemir, 2003). Eleştirel düşünme, bireylerin karşılaştıkları olaylara bir açıklama getirmek için “Neden?” sorusunu sorabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu yöntem, bireylerin bilimsel bilgiye ulaşmasına da imkân tanımaktadır (Uzbay, 2008). Bunun aksine, komplo teorileri bilime olan güveni azaltmaktadır (Hartmann ve Müller, 2023). Eleştirel düşünme sürecinde “Neden?” sorusunu sormanın önemli bir yeri olması sebebiyle, bu süreçte komplo teorilerinin olayları açıklama yöntemi olamayacağı da savunulabilir. Nitekim, alanyazında, eleştirel düşünme eğilimi ile komplo teorileri arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı ve ilgili değişkenler arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu birer çalışma mevcut olsa da (Önal, 2022; Tomas vd., 2022); yapılan çoğu çalışmada iki değişken arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur (Caroti vd., 2023; Lantian vd., 2021; Pennycook vd., 2020; Swami vd., 2014). Bu bağlamda, mevcut çalışmada da eleştirel düşünme karşısında komplo zihniyeti düzeyinin azalacağı varsayılmaktadır.

Mükemmeliyetçilik

Alanyazında mükemmeliyetçilik farklı araştırmacılar tarafından çeşitli biçimlerde sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda; mükemmeliyetçilik kimi çalışmalarda, kendi içinde iki alt boyut oluşturacak şekilde (örneğin; *olumlu-olumsuz, normal-nevrotik, aktif-pasif* vb.) sınıflandırılrsa da (Adkins ve Parker, 1996; Hamacek, 1978; Terry-Short vd., 1995), alanyazında mükemmeliyetçiliği çok boyutlu değerlendiren (*hatalara karşı aşırı endişe, kişisel standartlar, ebeveyn beklentileri, ebeveyn eleştirileri, yaptığından emin olamama ve düzen veya kendine yönelik, diğerlerine yönelik ve sosyal beklentilere dayalı mükemmeliyetçilik* sınıflandırmaları) çalışmalar da mevcuttur (Frost vd., 1990; Hewitt vd., 1991). Bu bağlamda, mükemmeliyetçilik yalnızca tek bir yönüyle değil hem olumlu hem olumsuz özellikleriyle birlikte kavramsallaştırılmaktadır. Ayrıca, bu durum mükemmeliyetçiliğe dair tek bir tanımın yapılmasını zorlaştırmaktadır. Ancak en genel anlamda; mükemmeliyetçilik, bireylerin öznel performanslarının hiçbir durumda yeterli olmaması ve devamlı olarak performansa yönelik daha yüksek standartlar belirleme eğilimi olarak tanımlanabilmektedir. İnsanlar, belirsiz durumlarla karşılaştığında dünyayı anlamlandırma ihtiyacı duymaktadır (van den Bos, 2009). Mükemmeliyetçi bireylerin de öngörülemeyen sonuçlar karşısında olaylar üzerinde kontrol hisleri azalmakta ve bu durum belirsizliğe yol açmaktadır. Bu doğrultuda, mükemmeliyetçi bireyler için karşılaşılan durumların tek ve kesin bir çözüm yolu olması nedeniyle mükemmeliyetçi bireylerin belirsizliğe tahammülsüzlük seviyeleri daha yüksektir. Komplo teorilerinin de, varoluşsal ihtiyaçları giderme özelliği göz önüne alındığında (Douglas, 2021), komplo teorilerinin insanlar için belirsizliği azaltan bir olgu olduğu görülmektedir. Bu noktada, komplo teorileri bireyler için azalan kontrol hislerini artırarak psikolojik bir rahatlık sağlamaktadır. Nitekim, yapılan çalışmalarda da hem mükemmeliyetçiliğin hem de komplo teorilerinin belirsizliğe tahammülsüzlük ile anlamlı ve pozitif yönde ilişki gösterdiği bulunmuştur (Toroslu ve Çırakoğlu, 2023; van Prooijen ve Acker, 2015). Bu bağlamda, mükemmeliyetçi bireyler için belirsizlik hissini azaltma yöntemlerinden biri komplo teorilerine yönelik inanç olarak düşünülebilir. Mükemmeliyetçi bireylerin, olayların yarattığı belirsizlik halini giderme ve azalan kontrol hislerini tekrar kazanma eğilimleri, detaylı bir şekilde hazırlanmış komplo teorilerine yönelimlerini artırabilir. Alanyazına bakıldığında, mükemmeliyetçilik ile komplo teorileri inancı arasındaki ilişkiyi inceleyen iki çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmaların ilkinde, mükemmeliyetçilik ile spesifik ve genel komplo teorileri inancı arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken (Bowes vd., 2020); diğer çalışmada mükemmeliyetçilik ile komplo zihniyeti arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Taşkın ve Elgin, 2025). Mevcut araştırmada, yukarıda değinilen özellikler göz önüne alındığında, mükemmeliyetçilik ile komplo zihniyeti arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki beklenmektedir.

İki ayrı çalışmadan oluşan mevcut araştırmada her iki çalışmada da test edilen hipotezler aşağıda sunulmuştur:

Hipotez 1. Haysiyet kültürü ile komplo zihniyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

Hipotez 2. Eleştirel düşünme eğilimi ile komplo zihniyeti arasında negatif bir ilişki vardır.

Hipotez 3. Mükemmeliyetçilik ile komplo zihniyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

Yöntem

Çalışma 1

Katılımcılar

Mevcut çalışma Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesinde öğrenim gören 201 üniversite öğrencisi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yaşları 18-26 aralığında ($Ort. = 21.49$, $SS = 1.75$) değişen katılımcıların 162'si kadın (%80,6), 39'u ise erkektir (%19,4). Ayrıca, mevcut çalışma için kolayda örnekleme yöntemi uygulanmıştır. Her iki çalışmadaki katılımcıların demografik bilgilerine ulaşmak için Tablo 1'e bakınız.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Çalışma 1	Çalışma 2
Cinsiyet		
Erkek	39	33
Kadın	162	134
Dini görüş		
Müslüman	179	152
Musevi	1	1
Deist	2	0
Dini inanç yok	e 19	14
Dine verilen önem		
Hiç	20	14
Biraz	16	23
Orta altı	36	21
Orta üstü	52	47
Çok	48	46
Çok fazla	29	16
Politik görüş		
1 = En sol	10	7
2-4	80	72
5 = Merkez	67	54
6-8	39	32
9 = En sağ	4	1
Yanıt yok	1	1
Çalışma 1: Yaş ($Ort. = 21.49$, $SS = 1.75$)		
Çalışma 2: Yaş ($Ort. = 21.17$, $SS = 1.61$)		
Toplam Katılımcı Sayısı	201	167

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu

Katılımcıların sosyodemografik özelliklerinin belirlenmesi için kullanılan bir formdur.

Komplo Zihniyeti Ölçeği

Bruder ve Manstead (2009) tarafından Almanya, İngiltere ve Türkiye örneklemelerinden verilerin toplanarak 38 madde hâlinde geliştirilen ölçek formudur. Bruder vd. (2013) yaptıkları çalışmada bu formdaki 5 maddeyi Komplo Zihniyeti Ölçeği olarak tanımlamıştır. Ters maddenin bulunmadığı ölçek, 11’li Likert tipidir (%0 = *Kesinlikle hayır*, %100 = *Kesinlikle evet*). İlgili ölçek mevcut araştırmada ise katılımcıların yanıt aşinalığı ve cevaplama kolaylığı düşünülerek orijinal formatına (%0 = *Kesinlikle hayır*, %100 = *Kesinlikle evet*) paralel şekilde (0 = *Kesinlikle hayır*, 10 = *Kesinlikle evet*) uygulanmıştır. “İstihbarat teşkilatı tüm vatandaşları yakından izlemektedir.” ve “Siyasi kararları büyük ölçüde etkileyen gizli kuruluşlar vardır.” gibi maddelerden oluşan ölçek tek boyutlu bir yapı göstermektedir. Ölçeğin Cronbach’s Alpha güvenirlik katsayısı Bruder vd.’nin (2013) çalışmasındaki Türkçe versiyonunda olduğu gibi .72 olarak bulunmuştur. Mevcut çalışmada ölçeğin KMO değeri ise .74 olarak bulunmuştur.

Haysiyet Kültürü Ölçeği

Türkçeye uyarlaması Elgin (2016) tarafından yapılan ölçeğin orijinal formu Rodriguez Mosquera vd. (2008) tarafından geliştirilmiştir. Orijinal formunda 5’li Likert tipine sahip ölçek, Türkçeye uyarlama çalışmasında 6’lı Likert tipine sahiptir (1 = *Hiç önemli değil*, 6 = *Çok fazla önemli*). Ölçek, “Başkalarının beni, kendisine saygısızlık yapılmayacak biri olarak görmesi” ve “Davranışlarımın, ailemin toplum içindeki imajını olumsuz etkilememesine dikkat etmek” gibi 5 maddeden oluşmaktadır. Ters maddenin bulunmadığı ölçek, başkaları tarafından olumlu algılanmanın ne kadar önemli olduğunu ölçmektedir. Tek boyuttan oluşan ve geçerlik ve güvenirlik analizleri Türkçeye uyarlama çalışmasında yapılan ölçeğin Cronbach’s Alpha güvenirlik katsayısı .75; KMO değeri .69 olarak bulunmuştur (Elgin, 2016). Mevcut çalışmada da tek boyuttan oluşan ölçeğin Cronbach’s Alpha güvenirlik katsayısı .78, KMO değeri .71 bulunmuştur.

Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği-I

11 maddeden oluşan ölçek Sосу (2013) tarafından geliştirilmiş, Akın vd. (2015) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Eleştirel açıklık ve yansıtıcı şüphecilik olarak iki alt boyuttan oluşan ölçek 5’li Likert tipine sahiptir (1 = *Kesinlikle katılmıyorum*, 5 = *Kesinlikle katılıyorum*). “Tartışma esnasında genellikle büyük resmi görmeyi denerim.” ve “Sık sık davranışlarımı geliştirip geliştiremeyeceğim hakkında düşünürüm.” gibi maddelerden oluşan ölçekte ters mad-

de bulunmamaktadır. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışmasında Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı .78 olarak bulunurken; eleştirel açıklık alt boyutu için .68, yansıtıcı şüphecilik boyutu için .75 olarak bulunmuştur (Akın vd., 2015). Mevcut çalışmada ise ölçeğin Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı .82; KMO değeri .84 olarak bulunmuştur. Mevcut çalışmada da iki boyutlu yapı gösteren ölçek uzman görüşüne başvurularak ölçekten alınan puanların genel ortalaması üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca, Çalışma 2'de iki tane eleştirel düşünme ölçeği kullanılmasından dolayı ilgili ölçek "Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği-I" şeklinde ifade edilmektedir.

APS Mükemmeliyetçilik Ölçeği

Ölçeğin orijinal hâli Slaney ve Johnson (1992) tarafından geliştirilmiş, Slaney vd. (1996) ve Slaney vd. (2001) tarafından revize edilmiştir. Revize edilmiş hâlinde 23 maddeden oluşan ölçek "Yüksek standartlar", "Düzen" ve "Çelişki" alt boyutlarından oluşmaktadır. İlgili ölçek 7'li Likert tipine sahiptir (*1 = Tamamen katılmıyorum, 7 = Tamamen katılıyorum*). Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması ise Sapmaz (2006) tarafından yapılmıştır. Türkçeye uyarlama çalışmasında ölçek 4 boyutlu bir yapı göstermiştir. İlk üç boyut, ölçeğin revize edilmiş hâlinde yer aldığı biçimiyle korunmuş; buna ek olarak, dördüncü boyut ise "Tatminsizlik" olarak tanımlanmıştır. "İş yerindeki ya da okuldaki performansıma ilişkin standartlarım yüksektir." ve "Eğer kendinizden daha fazlasını beklemezseniz asla başarılı olamazsınız." gibi maddelerden oluşan ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçeğin güvenirlik ve geçerlik özelliklerine bakıldığında; ölçeğin revize çalışmasında (Slaney vd., 2001) Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı; "Yüksek standartlar" alt boyutu için .85, "Düzen" alt boyutu için .82 ve "Çelişki" alt boyutu için .91 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışmasında (Sapmaz, 2006) ise Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı; "Yüksek standartlar" alt boyutu için .72, "Düzen" alt boyutu için .83, "Çelişki" alt boyutu için .72 ve "Tatminsizlik" alt boyutu için .81 olarak bulunmuştur Sapmaz (2006) "Yüksek standartlar" alt boyutundan yüksek puan alan bireylerin mükemmeliyetçi olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, mevcut çalışmada da mükemmeliyetçiliği ölçmek amacıyla "Yüksek standartlar" alt boyutu kullanılmıştır. Mevcut çalışmada ilgili alt boyutun Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı .87 ve KMO değeri .87 olarak bulunmuştur.

İşlem

Uygulama süresi yaklaşık yarım saat süren araştırma kapsamında, ilk olarak, katılımcılara Bilgilendirilmiş Onam Formu sunularak araştırmanın gönüllülük esasına dayandığı belirtilmiştir. Ardından katılımcılar, Demografik Bilgi Formunu cevaplamışlardır. Mevcut araştırma kapsamında veriler anket bataryası şeklinde toplanmıştır. Mevcut çalışmada ise anket bataryasından Komplo Zihniyeti Ölçeği, Haysiyet Kültürü Ölçeği, Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği-I ve APS Mükemmeliyetçilik Ölçeği seçilmiştir.

Çalışma 2

Katılımcılar

Mevcut çalışma toplamda 167 katılımcı üzerinden yürütülmüştür. Yaşları 18-27 aralığında değişen ($Ort. = 21.17$, $SS = 1.61$) katılımcılar, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Psikoloji Bölümünde öğrenim gören üniversite öğrencilerinden kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Katılımcıların 134'ü kadın (%80,2) ve 33'ü ise erkektir (%19,8). Katılımcıların demografik bilgilerine ulaşmak için Tablo 1'e bakınız.

Veri Toplama Araçları

Mevcut çalışmada, Çalışma 1'de kullanılan demografik bilgi formu, Komplo Zihniyeti Ölçeği, Haysiyet Kültürü Ölçeği, Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği-I ve APS Mükemmeliyetçilik Ölçeği kullanılmıştır. Mevcut çalışmada elde edilen güvenirlik (Cronbach's Alpha) ve örneklem yeterliliği (KMO) değerlerinin, Çalışma 1'deki değerlerle tutarlılık gösterdiği görülmüştür. Bu doğrultuda Cronbach's Alpha ve KMO katsayıları sırasıyla; Komplo Zihniyeti Ölçeği için .77 ve .83 (Çalışma 1: $\alpha = .72$; KMO = .74), Haysiyet Kültürü Ölçeği için .79 ve .71 (Çalışma 1: $\alpha = .78$; KMO = .71), Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği-I için her iki değer de .80 (Çalışma 1: $\alpha = .82$; KMO = .84), ve son olarak APS Mükemmeliyetçilik Ölçeği için de her iki değer .88 (Çalışma 1: $\alpha = .87$; KMO = .87) olarak hesaplanmıştır.

Çalışma 1'den farklı olarak, Çalışma 2'de eleştirel düşünme ölçeği iki farklı ölçek ile test edilmiştir. İkinci çalışmaya dâhil edilen eleştirel düşünme ölçeği, Ricketts ve Rudd (2004) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması ise Demircioğlu (2012) tarafından yapılmıştır. Orijinal hâlinde 26 maddeden oluşan ölçek, Türkçeye uyarlama çalışması sonucunda 25 madde olarak kullanılmaktadır. 5'li Likert ($1 = Hiç katılmıyorum$, $5 = Tamamen katılıyorum$) tipinden oluşan ölçek öngörüsellik, yenilikçilik ve bilişsel olgunluk alt boyutlarından oluşmaktadır. Ters maddenin bulunmadığı ölçek, "Problemleri çözmek için fırsatlar ararım." ve "Pek çok konuya ilgi duyarım." gibi maddelerden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışmasında Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı .93; KMO değeri .88; mevcut çalışmada ise Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı .92; KMO değeri .89 olarak bulunmuştur. Mevcut çalışmada, Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği-I'e benzer şekilde, ölçekten alınan puanların genel ortalaması üzerinden genel bir eleştirel düşünme eğilimi puanı elde edilmiştir. İlgili ölçek, Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği-I ile karıştırılmaması için Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği-II olarak isimlendirilmiştir.

İşlem

Mevcut çalışma için birinci çalışmadaki prosedür izlenmiştir. Ancak, Çalışma 2'de, Çalışma 1'den farklı olarak eleştirel düşünme ölçümü için anket batteryasına ikinci bir eleştirel düşünme ölçeği eklenmiştir. Bu bağlamda, mevcut

araştırma için anket bataryasından Komplo Zihniyeti Ölçeği, Haysiyet Kültürü Ölçeği, Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği-I, Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği-II ve APS Mükemmeliyetçilik Ölçeği seçilmiştir.

Bulgular

Çalışma 1

Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizleri (ANOVA) sonucunda komplo zihniyeti düzeyi cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Komplo zihniyeti düzeyi açısından kadınlar ($Ort. = 7.43$, $SS = 1.33$) ile erkekler ($Ort. = 7.20$, $SS = 1.23$) arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır, $F_{(1, 199)} = 0.93$, $p = .34$ (bkz. Tablo 2 ve Tablo 3).

Tablo 2. Cinsiyete Göre Komplo Zihniyetinin Betimsel İstatistik Değerleri

		<i>N</i>	<i>Ort.</i>	<i>SS</i>
Cinsiyet	Kadın	162	7.43	1.33
	Erkek	39	7.20	1.23
	Toplam	201	7.39	1.31

Tablo 3. Cinsiyete Göre Komplo Zihniyetinin Tek Yönlü Varyans Analizi

	<i>Kareler toplamı</i>	<i>SD</i>	<i>Kareler ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplar arası	1.60	1	1.60	.93	.34
Grup içi	342.65	199	1.72		
Toplam	344.25	200			

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu analizleri sonucuna göre komplo zihniyeti ile haysiyet kültürü ($r = .23$, $p < .01$), eleştirel düşünme eğilimi-I ($r = .30$, $p < .01$) ve mükemmeliyetçilik ($r = .28$, $p < .01$) arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu bağlamda, araştırmanın beklentileri doğrultusunda, *Hipotez 1* ve *Hipotez 3*'ün desteklendiği bulunurken, *Hipotez 2*'nin beklentilerin tam zıttı yönde sonuç verdiği bulunmuştur. Ayrıca, komplo zihniyeti ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiye bakıldığında; komplo zihniyeti ile yaş ($r = -.07$, $p > .05$) arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken; komplo zihniyeti ile dine verilen önem ($r = .22$, $p < .01$) ve politik görüş ($r = .22$, $p < .01$) arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Korelasyon analizleri sonucu için Tablo 4'e bakınız.

Tablo 4. *Temel ve Demografik Değişkenlerin Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Demografik ve Temel Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi*

	Ort.	SS	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1.KZ	7.39	1.31	1	.23**	.30**	.28**	-.07	.22**	.22**
2.HK	4.85	.69		1	.16*	.09	.14*	.23**	.15*
3.EDE-I	4.08	.49			1	.34**	.08	.07	.08
4.MÜK	5.75	.91				1	-.07	.000	-.05
5.Yaş	21.49	1.76					1	.07	.009
6.Dine Verilen Önem	3.90	1.49						1	.49**
7.Politik Görüş	4.37	1.75							1

a. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$, $.05 < t < .10$. b. KZ = Komplo Zihniyeti, HK = Haysiyet Kültürü, EDE-I = Eleştirel Düşünme Eğilimi-I, MÜK = Mü-kemmeliyetçilik.

Çalışma 2

Birinci çalışmada eleştirel düşünme eğilimi ile komplo zihniyeti arasındaki ilişkinin beklenenin tam zıttı (pozitif) yönde olduğu bulunmuştur. Bu nedenle, Çalışma 2’de eleştirel düşünme eğilimi değişkeni daha kapsamlı biçimde incelenmiş ve ilgili değişken bir ölçek daha eklenerek iki ölçekle test edilmiştir. Ayrıca, birinci çalışmada uygulanan prosedürler tekrar edilmiştir. Böylece; hem eleştirel düşünme eğilimine dair bulguların geçerliliğini artırmak hem de birinci çalışmadaki sonuçların geçerliliğini sınamak hedeflenmiştir.

Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizleri (ANOVA) sonucuna göre komplo zihniyeti düzeyi cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Komplo zihniyeti düzeyi açısından kadınlar ($Ort. = 7.46$, $SS = 1.67$) ile erkekler ($Ort. = 7.44$, $SS = 1.19$) arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır, $F_{(1, 165)} = 0.008$, $p = .93$ (bkz. Tablo 5 ve Tablo 6).

Tablo 5. *Cinsiyete Göre Komplo Zihniyetinin Betimsel İstatistik Değerleri*

		<i>N</i>	<i>Ort.</i>	<i>SS</i>
Cinsiyet	Kadın	134	7.46	1.67
	Erkek	33	7.44	1.19
	Toplam	167	7.46	1.29

Tablo 6. *Cinsiyete Göre Komplo Zihniyetinin Tek Yönlü Varyans Analizi*

	<i>Kareler toplamı</i>	<i>SD</i>	<i>Kareler ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplar arası	.02	1	.02	.008	.93
Grup içi	276.38	165	1.68		
Toplam	276.40	166			

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Yapılan korelasyon analizleri sonucuna göre ise komplo zihniyetinin haysiyet kültürü ($r = .17, p < .05$), eleştirel düşünme eğilimi-I ($r = .33, p < .01$), eleştirel düşünme eğilimi-II ($r = .30, p < .01$) ve mükemmeliyetçilik ($r = .24, p < .01$) ile anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki gösterdiği bulunmuştur. Bu bağlamda, birinci çalışmaya benzer şekilde Çalışma 2’de de, *Hipotez 1* ve *Hipotez 3* desteklenirken, *Hipotez 2*’nin beklentilerin tam zıttı yönde sonuç verdiği bulunmuştur. Öte yandan, komplo zihniyeti ile yaş ($r = .08, p > .05$), dine verilen önem ($r = .07, p > .05$) ve politik görüş ($r = -.05, p > .05$) arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Mevcut çalışmadaki korelasyon analizleri sonucu için Tablo 7’ye bakınız.

Tablo 7. *Temel ve Demografik Değişkenlerin Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Demografik ve Temel Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi*

	Ort.	SS	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1.KZ	7.45	1.29	1	.17*	.33**	.30**	.24**	.08	.07	-.05
2.HK	4.89	.70		1	.14 ^t	.16*	.26**	.20**	.25**	.15 ^t
3.EDE-I	4.16	.44			1	.63**	.38**	.15*	-.11	-.11
4.EDE-II	3.96	.47				1	.29**	.22**	-.03	.03
5.MÜK	5.88	.87					1	.20**	-.02	-.10
6.Yaş	21.18	1.61						1	.09	.10
7.Dine Verilen Önem	3.83	1.42							1	.44**
8.Politik Görüş	4.38	1.60								1

a. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$, .05 < $t < .10$. b. KZ = Komplo Zihniyeti, HK = Haysiyet Kültürü, EDE-I = Eleştirel Düşünme Eğilimi-I, EDE-II = Eleştirel Düşünme Eğilimi-II, MÜK = Mükemmeliyetçilik.

Tartışma

Çalışma 1 ve Çalışma 2’de demografik değişkenler ile komplo zihniyeti arasındaki ilişki incelendiğinde yalnızca cinsiyet ve yaş ile ilgili bulguların tutarlılık gösterdiği görülmektedir. Her iki çalışmada da cinsiyet ve yaş ile komplo zihniyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Alanyazında yaş ile komplo teorileri arasında elde edilen bulguların mevcut çalışmadaki bulgularla tutarlı olduğu görülse de (Cookson vd., 2021; Freeman ve Bentall, 2017; Swami vd., 2014), alanyazında cinsiyet değişkeni ile elde edilen bulguların tutarsız olduğu görülmektedir. Örneğin, bazı çalışmalarda kadınların (Lobato vd., 2014; Swami vd., 2011) bazı çalışmalarda ise erkeklerin (Galliford ve Furnham, 2017; Marchlewska vd., 2019) komplo teorilerine daha çok inandığı bulunmuştur. Mevcut çalışmada ise cinsiyet ile komplo zihniyeti arasında anlamsız ilişki bulunması alanyazında cinsiyet ile komplo teorileri arasında anlamlı ilişkinin bulunmadığı çalışmalarla tutarlı sonuçlar göstermektedir.

(Darwin vd., 2011; Douglas vd., 2016; Farhart vd., 2020). Mevcut çalışmada örneklem grubunun büyük çoğunluğunun kadın katılımcılardan oluşması ve örneklem grubunun farklı yaş gruplarını içermemesi ilgili değişkenler arasında anlamsız ilişki bulunmasına yol açmış olabilir. Öte yandan, Çalışma 1’de dine verilen önem ve politik görüş ile komplo zihniyeti arasında pozitif bir ilişki bulunurken; Çalışma 2’de ilgili değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu bağlamda, Çalışma 1’deki bulgular yorumlanacak olursa, dine verilen önemin artması ve politik görüşün sağ siyasi görüşe yaklaşması komplo zihniyeti düzeyini artırır şeklinde yorumlanabilir. Elde edilen bulgular alanyazındaki bulgularla da tutarlılık göstermektedir (Frenken vd., 2023; Jabkowski vd., 2025; van Prooijen vd., 2015).

Haysiyet kültürü ile komplo zihniyeti arasındaki ilişkiye bakıldığında ise her iki çalışmada da, araştırma beklentileri doğrultusunda, iki değişken arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu, haysiyet değerine bağlılığın artması durumunda komplo zihniyeti düzeyinin de artması şeklinde yorumlanabilir. Komploların belirli bir gruba karşı kötü niyet barındıran eylemler olması (Douglas vd., 2019), grup haysiyetinin de dış gruplardan gelen tehditlerden korunarak sürdürüldüğü göz önüne alındığında bireylerin grup haysiyetini sürdürmek için komplo teorilerine inanması olasıdır.

Alanyazında doğrudan haysiyet kültürü ile komplo teorileri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanmasa da haysiyet kültürünün toplulukçu kültür yapısına sahip olduğu bilinmektedir. Nitekim yapılan çalışmalarda da toplulukçu kültür tipi ile komplo teorileri inancı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur (Adam-Troian vd., 2021; van Prooijen ve Song, 2021). Ayrıca, komplo teorileri çalışmalarının yürütüldüğü ülkelerin bireycilik-toplulukçuluk düzeylerine bakıldığında toplulukçu ülkelerin bireyci ülkelere göre komplo teorilerine daha çok inandığı bulunmuştur (Schlipphak vd., 2021; Stojanov ve Douglas, 2022). Bu bağlamda, elde edilen bulguların alanyazındaki bulgularla paralellik gösterdiği şeklinde bir yorum yapılabilir. Öte yandan, mevcut çalışma haysiyet kültürü ile komplo teorileri arasındaki ilişkiyi gösteren ilk çalışmalardan olduğu için alanyazında öncü bir nicel çalışma olduğu söylenebilir.

Eleştirel düşünme ve komplo zihniyeti bağlamında, mevcut araştırmadaki her iki çalışmada da eleştirel düşünme eğilimi ile komplo zihniyeti arasında elde edilen bulgular beklentilerin tam zıttı (pozitif) yönde sonuç vermiştir. Kısaca, eleştirel düşünme eğilimi arttıkça komplo zihniyeti düzeyi de artmaktadır. Alanyazında, mevcut çalışmaya benzer şekilde, eleştirel düşünme eğilimi ile komplo teorilerine inanç arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğu çalışma mevcut olsa da (Önal, 2022), birçok çalışmada iki değişken arasında negatif ilişki bulunmuştur (Caroti vd., 2023; Lantian vd., 2021; Yelbuz vd., 2022). Bu duruma, mevcut çalışmanın örneklem grubu yol açmış olabilir. Psikoloji öğrenimi gören bireyler eleştirel düşünme becerisinin temel iki özelliği olan de-

ğerlendirme ve analiz etme becerilerini öğrenimleri sürecince kazanmaktadır. Böylece, eleştirel düşünme becerisi bireylerin olaylara dair alternatif açıklamaları da dikkate almasına olanak sağlamaktadır (Facione, 2011). Öte yandan, Türkiye'deki genç bireyler son dönemlerde birçok olumsuz durumla (orman yangınları, Covid-19 vb.) karşılaşmıştır. Kriz durumları bireylerde belirsizlik hissini artırmakta ve böylece olaylar üzerinde kontrol hissini azaltmaktadır. Komplo teorilerinin belirsiz durumlarda bir başvuru kaynağı olduğu (van Prooijen ve Jostmann, 2013) ve olaylara karşı getirilen alternatif açıklamalar olduğu görülmektedir (Nera vd., 2024). Bu bağlamda, eleştirel düşünme becerisinin gerekliliklerini kazanan genç bireyler belirsizlik durumlarında komplo teorilerini alternatif açıklamalar olarak değerlendiriyor olabilir. Ayrıca, genç bireylerin yaşlı bireylere göre sosyal medyada daha fazla zaman geçirmesi (Hanbay ve Yıldırım, 2023) genç bireylerin sosyal medyada komplo teorileri ile daha fazla karşılaşmasına yol açabilir. Komplo teorilerine yönelik yapılan yineleyici araştırmaların komplo teorilerine inancı artırdığı göz önüne alındığında (Sutton ve Douglas, 2022) genç bireylerin olayları açıklarken komplo teorilerini de değerlendirdiği yorumu yapılabilir. Bu bağlamda, mevcut araştırmada elde edilen bulgulara katılımcıların yüksek eleştirel düşünme becerisine sahip olması yol açmış olabilir. Son olarak, eleştirel düşünme eğilimi ile komplo teorileri arasında elde edilen bu bulguların alanyazına detaylı bulgular sunarak katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Mevcut araştırmanın önemli bir diğer bulgusu, her iki çalışmada da beklentiye paralel şekilde, mükemmeliyetçilik ile komplo zihniyeti arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmuş olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, katılımcıların mükemmeliyetçilik düzeyi arttıkça komplo zihniyeti eğilimleri de yükselmektedir. Alanyazında, mükemmeliyetçiliğin komplo zihniyeti ile ilişkisini inceleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bowes vd.'nin (2020) çalışmasında ilgili değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken; Taşkın ve Elgin'in (2025) çalışmasında mevcut araştırmaya paralel şekilde, iki değişken arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Mevcut araştırmada iki değişken arasında bulunan pozitif yönlü ilişki üzerinde belirsizliğe tahammülsüzlük etkili olmuş olabilir. Nitekim mükemmeliyetçi bireylerin belirsizliğe tahammül seviyelerinin düşük olduğu bilinmektedir (Kummer vd., 2024). Komplo teorileri de bireylere belirsiz durumlarda alternatif bir açıklama sağlayarak bireylerin kontrol hislerini artırmaktadır. Bu çerçevede, yapılan çalışmalarda hem mükemmeliyetçiliğin hem de komplo teorileri inancının belirsizliğe tahammülsüzlük ile pozitif yönde ilişkili bulunması bu görüşü destekler niteliktedir (Kawamoto ve Furutani, 2018; Liekefett vd., 2023; Toroslu ve Çırakoğlu, 2023; van Prooijen ve Jostmann, 2013; Whitson vd., 2015). Bununla birlikte, mevcut araştırmada ilgili iki değişken arasında elde edilen bulgular, eleştirel düşünme eğilimi değişkenine benzer şekilde, alanyazına detaylı bulgular sunması açısından önem taşımaktadır.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Mevcut araştırmanın örneklem grubunu yalnızca üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğunun kadın olması, cinsiyet temelli bulguların yorumlanmasını sınırlandırmaktadır. Bu nedenle, gelecek araştırmalarda farklı yaş gruplarından ve toplumun farklı kesimlerinden katılımcıların dâhil edilmesi ve daha dengeli bir cinsiyet dağılımı sağlanması bulguların geçerliliğinin kontrol edilmesine olanak sağlayabilir. Ayrıca, mevcut araştırmadaki tüm hipotezler korelasyon üzerinden kurulduğundan ilişkisel bir yapıdadır. Bu nedenle, ileride komplo teorilerine yönelik yürütülecek çalışmalarda deneysel bir çalışmanın yapılması, elde edilen bulguların nedensel açıdan da değerlendirilmesine olanak sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Adam-Troian, J., Wagner-Egger, P., Motyl, M., Arciszewski, T., Imhoff, R., Zimmer, E., ... van Prooijen, J. W. (2021). Investigating the links between cultural values and belief in conspiracy theories: The key roles of collectivism and masculinity. *Political Psychology*, 42(4), 597-618.
- Adkins, K. K. ve Parker, W. (1996). Perfectionism and suicidal preoccupation. *Journal of Personality*, 64(2), 529-543.
- Akın, A., Hamedoglu, M. A., Arslan, S., Akın, Ü., Celik, E., Kaya, Ç. ve Arslan, N. (2015). The adaptation and validation of the Turkish version of the Critical Thinking Disposition Scale (CTDS). *International Journal of Educational Researchers*, 6(1), 31-35.
- Amer, A. (2005). Analytical thinking (1. Baskı). *Pathways to Higher Education Projesi*, Cairo Üniversitesi.
- Aslani, S., Ramirez-Marin, J., Brett, J., Yao, J., Semnani-Azad, Z., Zhang, Z. X., ... Adair, W. (2016). Dignity, face, and honor cultures: A study of negotiation strategy and outcomes in three cultures. *Journal of Organizational Behavior*, 37(8), 1178-1201.
- Ballová Mikušková, E. (2018). Conspiracy beliefs of future teachers. *Current Psychology*, 37(3), 692-701.
- Barkun, M. (2015). Conspiracy theories as stigmatized knowledge. *Diogenes*, 62(3-4), 114-120. <https://doi.org/10.1177/0392192116669288>
- Barnes, C. D., Brown, R. P., Lenes, J., Bosson, J. ve Carvallo, M. (2014). My country, my self: Honor, identity, and defensive responses to national threats. *Self and Identity*, 13(6), 638-662.
- Barnes, C. D., Brown, R. P. ve Osterman, L. L. (2012). Don't tread on me: Masculine honor ideology in the US and militant responses to terrorism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(8), 1018-1029.
- Başaran, B. (2012). Batı düşünce tarihi içerisinde komplo ve kuramları [Yayımlanmamış doktora tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Başerdem, U. (2019). Bilim karşıtlığı, komplo teorileri ve ölüm: Bilim inkarının ve komplo inancının dehşet yönetimi açısından incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Başkent Üniversitesi.
- Bowes, S. M., Costello, T. H., Ma, W. ve Lilienfeld, S. O. (2020). Looking under the tinfoil hat: Clarifying the personological and psychopathological correlates of conspiracy beliefs. *Journal of Personality*, 89(3), 422-436.
- Bozkurt, V. (2022). Komplo teorileri: Komplo teorilerine inancı etkileyen faktörler. *Kamuda Sosyal Politika*, 15(42), 63-78.
- Bruder, M., Haffke, P., Neave, N., Nouripanah, N. ve Imhoff, R. (2013). Measuring individual differences in generic beliefs in conspiracy theories across cultures: Conspiracy Mentality Questionnaire. *Frontiers in Psychology*, 4(225), 1-15.

- Bruder, M. ve Manstead, A. S. R. (2009). Komplo teorileri üzerine bir anket. <http://www.conspiracytheory.martinbruder.com/tr>
- Butter, M. ve Knight, P. (2016). Bridging the great divide: Conspiracy theory research for the 21st century. *Diogenes*, 62(3-4), 17-29.
- Caroti, D., Adam-Troian, J., Theraud, M. ve Bagneux, V. (2023). Critical thinking education to decrease conspiracy and paranormal beliefs among secondary school students: A phase I trial.
- Coady, D. (2006). Conspiracy theories: The philosophical debate (1. Baskı). Ashgate Yayıncılık.
- Cohen, A. B. (2009). Many forms of culture. *American Psychologist*, 64(3), 194-204.
- Cookson, D., Jolley, D., Dempsey, R. C. ve Povey, R. (2021). "If they believe, then so shall I": Perceived beliefs of the in-group predict conspiracy theory belief. *Group Processes & Intergroup Relations*, 24(5), 759-782.
- Cross, S. E., Uskul, A. K., Gerçek-Swing, B., Alozkan, C. ve Ataca, B. (2013). Confrontation versus withdrawal: Cultural differences in responses to threats to honor. *Group Processes & Intergroup Relations*, 16(3), 345-362. <https://doi.org/10.1177/1368430212461962>
- Çalışkan, M. (2019). Eleştirel düşünmenin öğretimi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(1), 114-134.
- Darwin, H., Neave, N. ve Holmes, J. (2011). Belief in conspiracy theories: The role of paranormal belief, paranoid ideation, and schizotypy. *Personality and Individual Differences*, 50(8), 1289-1293.
- Demircioğlu, E. (2012). Eleştirel düşünme eğilimi ölçeğinin uyarılma çalışması ve faktör yapısının farklı değişkenlere göre incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Douglas, K. M. (2021). Are conspiracy theories harmless? *The Spanish Journal of Psychology*, 24(e13), 1-7.
- Douglas, K. M., Sutton, R. M., Callan, M. J., Dawtry, R. J. ve Harvey, A. J. (2016). Someone is pulling the strings: Hypersensitive agency detection and belief in conspiracy theories. *Thinking & Reasoning*, 22(1), 57-77.
- Douglas, K. M., Sutton, R. M. ve Cichocka, A. (2017). The psychology of conspiracy theories. *Current Directions in Psychological Science*, 26(6), 538-542.
- Douglas, K. M., Sutton, R. M. ve Cichocka, A. (2019). Belief in conspiracy theories: Looking beyond gullibility. J. Forgas ve R. Baumeister (Ed.), *The social psychology of gullibility içinde* (61-76). Routledge Yayınevi.
- Elgin, V. M. (2013). *Namus Kültürü ve Türkiye*. H. Coşkun (Ed.), *Sosyal psikoloji içinde* (345-355). Lisans Yayıncılık.
- Elgin, V. M. (2016). Examining honor culture in Turkey: Honor, manhood, & man-to-man response to insult [Yayımlanmamış doktora tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

- Enders, A., Klostad, C., Diekman, A., Drochon, H., Rogers de Waal, J., Littrell, S., ... Uscinski, J. (2024). The sociodemographic correlates of conspiracism. *Scientific Reports*, 14(1), 1-16.
- Ennis, R. H. (1993). Critical thinking assessment. *Theory Into Practice*, 32(3), 179-186. <http://dx.doi.org/10.1080/00405849309543594>
- Facione, P. A. (2011). Critical thinking: What it is and why it counts. *Insight Assessment*, 1(1), 1-23.
- Facione, N. C., Facione, P. A. ve Sanchez, C. A. (1994). Critical thinking disposition as a measure of competent clinical judgment: The development of the California Critical Thinking Disposition Inventory. *Journal of Nursing Education*, 33(8), 345-350.
- Farhart, C. E., Miller, J. M. ve Saunders, K. L. (2020). Conspiracy stress or relief? Learned helplessness and conspiratorial thinking. D. C. Barker ve E. Suhay (Ed.), *The politics of truth in polarized America içinde* (200-222). Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Freeman, D. ve Bentall, R. P. (2017). The concomitants of conspiracy concerns. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 52(5), 595-604.
- Frenken, M., Bilewicz, M. ve Imhoff, R. (2023). On the relation between religiosity and the endorsement of conspiracy theories: The role of political orientation. *Political Psychology*, 44(1), 139-156.
- Frost, R. O., Marten, P., Lahart, C. ve Rosenblate, R. (1990). The dimensions of perfectionism. *Cognitive Therapy and Research*, 14(5), 449-468.
- Galliford, N. ve Furnham, A. (2017). Individual difference factors and beliefs in medical and political conspiracy theories. *Scandinavian Journal of Psychology*, 58(5), 422-428.
- Gunsoy, C., Cross, S. E., Uskul, A. K., Adams, G. ve Gercek-Swing, B. (2015). Avoid or fight back? Cultural differences in responses to conflict and the role of collectivism, honor, and enemy perception. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(8), 1081-1102.
- Gurol, A. (2011). Determining the reflective thinking skills of pre-service teachers in learning and teaching process. *Energy Education Science and Technology Part B-Social and Educational Studies*, 3(3), 387-402.
- Hamachek, D. E. (1978). Psychodynamics of normal and neurotic perfectionism. *Psychology: A Journal of Human Behavior*, 15(1), 27-33.
- Hanbay, Y. H. ve Yıldırım, E. (2023). Genç ve yaşlı yetişkinlerdeki sosyal medya kullanımının psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi. *Social Review of Technology and Change*, 1(1), 34-51.
- Hartmann, M. ve Müller, P. (2023). Acceptance and adherence to COVID-19 preventive measures are shaped predominantly by conspiracy beliefs, mistrust in science and fear - A comparison of more than 20 psychological variables. *Psychological Reports*, 126(4), 1742-1783.

- Hewitt, P. L., Flett, G. L., Turnbull-Donovan, W. ve Mikail, S. F. (1991). The Multidimensional Perfectionism Scale: Reliability, validity, and psychometric properties in psychiatric samples. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 3(3), 464-468.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: International differences in work-related values* (1. Baskı). Sage Yayıncılık.
- Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing cultures: The Hofstede model in context. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), 8. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1014>
- IJzerman, H. ve Cohen, D. (2011). Grounding cultural syndromes: Body comportment and values in honor and dignity cultures. *European Journal of Social Psychology*, 41(4), 456-467.
- IJzerman, H., van Dijk, W. W. ve Gallucci, M. (2007). A bumpy train ride: A field experiment on insult, honor, and emotional reactions. *Emotion*, 7(4), 869-875. <https://doi.org/10.1037/1528-3542.7.4.869>
- Imhoff, R., Dieterle, L. ve Lamberty, P. (2021). Resolving the puzzle of conspiracy worldview and political activism: Belief in secret plots decreases normative but increases nonnormative political engagement. *Social Psychological and Personality Science*, 12(1), 71-79.
- Imhoff, R. ve Lamberty, P. K. (2017). Too special to be duped: Need for uniqueness motivates conspiracy beliefs. *European Journal of Social Psychology*, 47(6), 724-734.
- Jabkowski, P., Domaradzki, J. ve Baranowski, M. (2025). Religiosity and beliefs in medical conspiracy theories in 37 European countries during the COVID-19 pandemic. *Humanities and Social Sciences Communications*, 12(434), 1-13.
- Karaosmanoğlu, K. (2019). *Komplo teorilerini anlamak, teşhis etmek ve başa çıkmak*. <https://fikirturu.com/toplum/komplo-teorilerini-anlamak-teshis-etmek-ve-basa-cikmak/> adresinden 14 Ocak 2025 tarihinde alınmıştır.
- Kawamoto, T. ve Furutani, K. (2018). The mediating role of intolerance of uncertainty on the relationships between perfectionism dimensions and psychological adjustment/maladjustment among mothers. *Personality and Individual Differences*, 122, 62-67.
- Kökdemir, D. (2003). *Belirsizlik durumlarında karar verme ve problem çözme [Yayımlanmamış doktora tezi]*. Ankara Üniversitesi.
- Krys, K., Xing, C., Zelenski, J. M., Capaldi, C. A., Lin, Z. ve Wojciszke, B. (2017). Punches or punchlines? Honor, face, and dignity cultures encourage different reactions to provocation. *Humor*, 30(3), 303-322.
- Kummer, K., Mattes, A. ve Stahl, J. (2024). Do perfectionists show negative, repetitive thoughts facing uncertain situations? *Current Psychology*, 43(3), 2387-2402.
- Lantian, A., Bagneux, V., Delouvé, S. ve Gauvrit, N. (2021). Maybe a free thinker but not a critical one: High conspiracy belief is associated with low critical thinking ability. *Applied Cognitive Psychology*, 35(3), 674-684.

- Leung, A. K. Y. ve Cohen, D. (2011). Within-and between-culture variation: Individual differences and the cultural logics of honor, face, and dignity cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100(3), 507-526.
- Levin, S., Roccas, S., Sidanius, J. ve Pratto, F. (2015). Personal values and intergroup outcomes of concern for group honor. *Personality and Individual Differences*, 86, 374-384.
- Liekefett, L., Christ, O. ve Becker, J. C. (2023). Can conspiracy beliefs be beneficial? Longitudinal linkages between conspiracy beliefs, anxiety, uncertainty aversion, and existential threat. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 49(2), 167-179.
- Lobato, E., Mendoza, J., Sims, V. ve Chin, M. (2014). Examining the relationship between conspiracy theories, paranormal beliefs, and pseudoscience acceptance among a university population. *Applied Cognitive Psychology*, 28(5), 617-625.
- Lukić, P., Žeželj, I. ve Stanković, B. (2019). How (ir)rational is it to believe in contradictory conspiracy theories? *Europe's Journal of Psychology*, 15(1), 94-107.
- Lytle, A. L., Brett, J. M., Barsness, Z. I., Tinsley, C. H. ve Janssens, M. (1995). A paradigm for confirmatory cross-cultural research in organizational behavior. L. L. Cummings ve B. M. Staw (Ed.), *Research in organizational behavior içinde* (167-214). JAI Yayınevi.
- Mancosu, M., Vassallo, S. ve Vezzoni, C. (2017). Believing in conspiracy theories: Evidence from an exploratory analysis of Italian survey data. *South European Society and Politics*, 22(3), 327-344.
- Marchlewska, M., Cichocka, A., Łozowski, F., Górski, P. ve Winiewski, M. (2019). In search of an imaginary enemy: Catholic collective narcissism and the endorsement of gender conspiracy beliefs. *The Journal of Social Psychology*, 159(6), 766-779.
- Markus, H. R. ve Kitayama, S. (1991). Culture and self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98(2), 225-253.
- Nera, K., Bertin, P., Biddlestone, M., Tagand, M. ve Klein, O. (2024). Are conspiracy theory believers drawn to conspiratorial explanations, alternative explanations, or both? *Journal of Experimental Social Psychology*, 115(104640), 1-60.
- Novin, S. ve Oyserman, D. (2016). Honor as cultural mindset: Activated honor mindset affects subsequent judgment and attention in mindset-congruent ways. *Frontiers in Psychology*, 7(1921), 1-14.
- Önal, S. (2022). Covid-19 bağlamında komplo düşünceleri ile politik güven ve bireysel eğilimler [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mersin Üniversitesi.
- Pekyollu, Y. (2022). Teknoloji temalı komplo teorilerinin Twitter üzerinden analizi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Pennycook, G., Cheyne, J. A., Koehler, D. J. ve Fugelsang, J. A. (2020). On the belief that beliefs should change according to evidence: Implications for conspiratorial, moral, paranormal, political, religious, and science beliefs. *Judgment and Decision Making*, 15(4), 476-498.

- Pennycook, G., Fugelsang, J. A. ve Koehler, D. J. (2015). Everyday consequences of analytic thinking. *Current Directions in Psychological Science*, 24(6), 425-432.
- Popoli, G. ve Longus, A. (2021). Gender differences and the five facets of conspiracy theory. *International Journal of Psychological Studies*, 13(3), 1-64.
- Ricketts, J. ve Rudd, R. (2004). The relationship between critical thinking dispositions and critical thinking skills of selected youth leaders in the national FFA organization. *Journal of Southern Agricultural Education Research*, 54(1), 20-33.
- Rodriguez Mosquera, P. M. (2016). On the importance of family, morality, masculine, and feminine honor for theory and research. *Social and Personality Psychology Compass*, 10(8), 431-442.
- Rodriguez Mosquera, P. M., Fischer, A. H., Manstead, A. S. R. ve Zaalberg, R. (2008). Attack, disapproval, or withdrawal? The role of honour in anger and shame responses to being insulted. *Cognition and Emotion*, 22(8), 1471-1498.
- Rodriguez Mosquera, P. M., Manstead, A. S. R. ve Fischer, A. H. (2002). The role of honour concerns in emotional reactions to offences. *Cognition and Emotion*, 16(1), 143-163.
- Sapmaz, F. (2006). Üniversite öğrencilerinin uyumlu ve uyumsuz mükemmeliyetçilik özelliklerinin psikolojik belirti düzeyleri açısından incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Schlipphak, B., Bollwerk, M. ve Back, M. (2021). Beliefs in conspiracy theories (CT): The role of country context. *Political Research Exchange*, 3(1), 1949358.
- Severance, L., Bui-Wrzosinska, L., Gelfand, M. J., Lyons, S., Nowak, A., Borkowski, W., ... Yamaguchi, S. (2013). The psychological structure of aggression across cultures. *Journal of Organizational Behavior*, 34(6), 835-865.
- Slaney, R. B. ve Johnson, D. G. (1992). The Almost Perfect Scale [Yayımlanmamış çalışma]. Pensilvanya Devlet Üniversitesi.
- Slaney, R. B., Mobley, M., Trippi, J., Ashby, J. ve Johnson, D. G. (1996). The Almost Perfect Scale-Revised [Yayımlanmamış çalışma]. Pensilvanya Devlet Üniversitesi.
- Slaney, R. B., Rice, K. G., Mobley, M., Trippi, J. ve Ashby, J. S. (2001). The Revised Almost Perfect Scale. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 34(3), 130-145.
- Sosu, E. M. (2013). The development and psychometric validation of a Critical Thinking Disposition Scale. *Thinking Skills and Creativity*, 9, 107-119.
- Stasielowicz, L. (2022). Who believes in conspiracy theories? A meta-analysis on personality correlates. *Journal of Research in Personality*, 98, 104229.
- Stojanov, A. ve Douglas, K. (2022). Conspiracy beliefs in Britain and North Macedonia: A comparative study. *International Journal of Psychology*, 57(2), 209-217.
- Sunstein, C. R. ve Vermeule, A. (2009). Conspiracy theories: Causes and cures. *Journal of Political Philosophy*, 17(2), 202-227.

- Sutton, R. M. ve Douglas, K. M. (2022). Rabbit Hole Syndrome: Inadvertent, accelerating, and entrenched commitment to conspiracy beliefs. *Current Opinion in Psychology*, 48(101462), 1-5.
- Swami, V. (2012). Social psychological origins of conspiracy theories: The case of the Jewish conspiracy theory in Malaysia. *Frontiers in Psychology*, 3(280), 1-9. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2012.00280>
- Swami, V., Coles, R., Stieger, S., Pietschnig, J., Furnham, A., Rehim, S. ve Voracek, M. (2011). Conspiracist ideation in Britain and Austria: Evidence of a monological belief system and associations between individual psychological differences and real-world and fictitious conspiracy theories. *British Journal of Psychology*, 102(3), 443-463.
- Swami, V., Voracek, M., Stieger, S., Tran, U. S. ve Furnham, A. (2014). Analytic thinking reduces belief in conspiracy theories. *Cognition*, 133(3), 572-585.
- Taşkın, B. C. ve Elgin, V. M. (2025). Examining the relationship between perfectionism and conspiracy mentality. 15. Uluslararası Bilimsel Çalışmalar Kongresi Tam Metin Kitabı, 112-120.
- Terry-Short, L. A., Owens, R. G., Slade, P. D. ve Dewey, M. E. (1995). Positive and negative perfectionism. *Personality and Individual Differences*, 18(5), 663-668.
- Tomas, F., Nera, K. ve Schöpfer, C. (2022). "Think for yourself, or others will think for you": Predicting belief in conspiracy theories with epistemic individualism and critical thinking dispositions. Center for Open Science. <http://dx.doi.org/10.31219/osf.io/qgtzb>
- Toroslu, B. ve Çırakoğlu, O. C. (2023). Do perfectionism and intolerance of uncertainty mediate the relationship between early maladaptive schemas and relationship and partner related obsessive-compulsive symptoms? *Current Psychology*, 42(22), 19037-19053.
- Triandis, H. C. (2000). Cultural syndromes and subjective well-being. E. Diener ve E. M. Suh (Ed.). *Culture and subjective well-being içinde* (13-36). MIT Yayınevi.
- Triandis, H. C. ve Gelfand, M. J. (2012). A theory of individualism and collectivism. Van Lange, P. A., Kruglanski, A. W. ve Higgins, E. T. (Ed.), *Handbook of theories of social psychology içinde* (498-520). Sage Yayıncılık.
- Uscinski, J. E., Klofstad, C. ve Atkinson, M. D. (2016). What drives conspiratorial beliefs? The role of informational cues and predispositions. *Political Research Quarterly*, 69(1), 57-71.
- Uskul, A. K., Cross, S. E., Sunbay, Z., Gercek-Swing, B. ve Ataca, B. (2012). Honor bound: The cultural construction of honor in Turkey and the Northern United States. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43(7), 1131-1151.
- Uzbay, İ. T. (2008). Çağdaş uygarlığa ulaşmada bilim politikalarının yeri ve önemi [Sözlü sunum]. Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 6. Ulusal Sempozyum, Ankara, Türkiye.
- van den Bos, K. (2009). Making sense of life: The existential self trying to deal with personal uncertainty. *Psychological Inquiry*, 20(4), 197-217.

- van der Linden, S., Panagopoulos, C., Azevedo, F. ve Jost, J. T. (2021). The paranoid style in American politics revisited: An ideological asymmetry in conspiratorial thinking. *Political Psychology*, 42(1), 23-51.
- van Osch, Y., Breugelmans, S. M., Zeelenberg, M. ve Boluk, P. (2013). A different kind of honor culture: Family honor and aggression in Turks. *Group Processes & Intergroup Relations*, 16(3), 334-344.
- van Prooijen, J. W. (2021). *Komplo teorilerinin psikolojisi* (1. Baskı). (F. M. Eşdur, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık (Orijinal eserin basım tarihi 2018, 1. Baskı).
- van Prooijen, J. W. ve Acker, M. (2015). The influence of control on belief in conspiracy theories: Conceptual and applied extensions. *Applied Cognitive Psychology*, 29(5), 753-761.
- van Prooijen, J. W. ve Jostmann, N. B. (2013). Belief in conspiracy theories: The influence of uncertainty and perceived morality. *European Journal of Social Psychology*, 43(1), 109-115.
- van Prooijen, J. W., Krouwel, A. P. ve Pollet, T. V. (2015). Political extremism predicts belief in conspiracy theories. *Social Psychological and Personality Science*, 6(5), 570-578.
- van Prooijen, J. W. ve Song, M. (2021). The cultural dimension of intergroup conspiracy theories. *British Journal of Psychology*, 112(2), 455-473.
- Vignoles, V. L., Kirchner-Häusler, A., Uskul, A. K., Cross, S. E., Rodriguez-Bailón, R., Bossom, ... Wohl, M. J. (2024). Are Mediterranean societies "Cultures of Honor?": Prevalence and implications of a cultural logic of honor across three world regions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 00(0), 1-27.
- Whitson, J. A., Galinsky, A. D. ve Kay, A. (2015). The emotional roots of conspiratorial perceptions, system justification, and belief in the paranormal. *Journal of Experimental Social Psychology*, 56, 89-95.
- Wood, M. J. ve Douglas, K. M. (2013). "What about building 7?" A social psychological study of online discussion of 9/11 conspiracy theories. *Frontiers in Psychology*, 4(409), 1-9.
- Wood, M. J., Douglas, K. M. ve Sutton, R. M. (2012). Dead and alive: Beliefs in contradictory conspiracy theories. *Social Psychological and Personality Science*, 3(6), 767-773. <https://doi.org/10.1177/1948550611434786>
- Yao, J., Ramirez-Marin, J., Brett, J., Aslani, S. ve Semnani-Azad, Z. (2017). A measurement model for dignity, face, and honor cultural norms. *Management and Organization Review*, 13(4), 713-738.
- Yelbuz, B. E., Madan, E. ve Alper, S. (2022). Reflective thinking predicts lower conspiracy beliefs: A meta-analysis. *Judgment and Decision Making*, 17(4), 720-744.

KÜLTÜRLEŞME VE KÜLTÜRLEŞME STRATEJİLERİ: KURAMSAL VE AMPİRİK BİR LİTERATÜR DERLEMESİ

“ ”

Sumeja Hodzic Kavalcıoğlu¹

Veysel Mehmet Elgin²

¹ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, sumejahk@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0017-1147

² Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, elgin_v@ibu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8822-5081

1. GİRİŞ

Küreselleşme olgusu, ekonomik, siyasal ve teknolojik süreçlerin yanı sıra kültürel etkileşimlerin yoğunluğunu artırarak farklı kültürel grupların giderek daha sık ve süreklilik arz eden biçimlerde karşılaşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda göç ve kültürleşme süreçleri, uzun süredir bireylerin ev sahibi toplumla kurdukları ilişkileri ve bu ilişkilerin psikolojik sonuçlarını anlamaya yönelik araştırmaların merkezinde yer almaktadır. Özellikle uluslararası göç hareketleri, bireylerin ve grupların yeni sosyo-kültürel bağlamlara dâhil olmasını beraberinde getirmekte; bu durum ise kültürel değerlerin, normların ve kimliklerin yeniden müzakere edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede kültürleşme (acculturation), farklı kültürel gruplar arasındaki temas sonucunda ortaya çıkan değişim süreçlerini açıklayan temel bir kavram olarak sosyal bilimler literatüründe merkezi bir konuma sahiptir (Redfield vd., 1936).

Kültürleşme kavramı, ilk dönem antropolojik çalışmalarda daha çok kültürel örüntülerdeki değişimi açıklamak amacıyla kullanılmış olsa da zamanla psikoloji literatüründe bireylerin yaşadığı psikolojik uyum, kimlik dönüşümü ve iyi oluş süreçlerini de kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Özellikle Berry (1997, 2005), kültürleşmeyi kültürel gruplar ve bu grupların bireysel üyeleri arasındaki temas sonucunda ortaya çıkan kültürel ve psikolojik değişim süreci olarak ele alarak kavrama çok boyutlu bir çerçeve kazandırmıştır. Bu yaklaşım, kültürleşmenin yalnızca azınlık ya da göçmen gruplara özgü bir deneyim olmadığını; ev sahibi toplumun da bu süreçten etkilendiği karşılıklı ve dinamik bir yapı söz konusu olduğunu vurgulamaktadır.

Sosyal psikoloji perspektifinden kültürleşme, bireylerin kendilerini ve başkalarını nasıl algıladıkları, grup sınırlarını nasıl tanımladıkları ve çoklu kimliklerle nasıl başa çıktıkları sorularıyla doğrudan ilişkilidir. Bu süreç, bireylerin hem köken kültürleriyle ilişkilerini sürdürme düzeylerini hem de ev sahibi toplumla kurdukları etkileşim biçimlerini içeren ikili bir yapı çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu doğrultuda geliştirilen kültürleşme stratejileri modeli, bireylerin entegrasyon, asimilasyon, ayrışma ve marjinalleşme gibi farklı yönelimler benimseyebileceğini ileri sürmektedir (Berry, 1997). Söz konusu stratejiler, yalnızca yapısal koşulların bir sonucu olmayıp aynı zamanda bireylerin algıları, kimlik tanımları ve sosyal kabul deneyimleriyle de şekillenmektedir.

Kültürleşme süreçlerinin anlaşılmasında Sosyal Kimlik Kuramı (Tajfel ve Turner, 1979) ve Öz-Kategorizasyon Kuramı (Turner vd., 1987) önemli kuramsal katkılar sunmaktadır. Bu yaklaşımlar, bireylerin kendilerini belirli sosyal kategoriler aracılığıyla tanımladığını ve grup üyeliklerinin benlik algısı üzerinde belirleyici bir rol oynadığını ileri sürmektedir. Kültürleşme bağlamında ele alındığında, bireylerin hangi kimlikleri daha baskın hâle getirdikleri, hangi gruplarla özdeşleştikleri ve grup sınırlarını nasıl algıladıkları, benimsenen kültürleşme stratejilerinin anlaşılmasında kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle kültürleşme, yalnızca kültürel temasın sonucu olan bir değişim süreci olarak değil, aynı zamanda kimlik temelli ve algısal mekanizmalarla şekillenen psikolojik bir olgu olarak değerlendirilmelidir.

Bu derleme, kültürleşme kavramını bütüncül bir çerçevede incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda kültürleşmenin tarihsel gelişimi, temel modelleri ve psikolojik boyutları ele alınmakta; Türkiye’de ve uluslararası literatürde yürütülen çalışmalar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Derleme, kültürleşme süreçlerinin bağlama duyarlı, çok düzeyli ve dinamik doğasını vurgulayarak ileride yapılacak araştırmalar için kuramsal bir zemin sunmayı hedeflemektedir.

2. KÜLTÜRLEŞME KAVRAMI

2.1. Kültürleşmenin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Kültürleşme kavramı, tarihsel olarak ilk kez 1880 yılında John Wesley Powell tarafından Amerikan yerli dillerinde gözlemlenen değişimleri tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Daha sonra Thomas ve Znaniecki (1918), kültürleşmeye ilişkin ilk kuramsal yaklaşımlardan birini ortaya koymuşlardır (Mahler, 2008). Bununla birlikte, kültürleşme kavramının sosyal bilimlerde sistematik ve bilimsel tanımı ilk kez Redfield vd. (1936) tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre kültürleşme, iki farklı kültürel grubun sürekli teması sonucunda ortaya çıkan ve her iki grubun da değişimini içeren karşılıklı bir etkileşim sürecidir. Bu yönüyle kültürleşme, tek taraflı bir uyum sürecinden ziyade karşılıklı bir dönüşüm süreci olarak ele alınmaktadır.

Kültürleşme kavramı, alan yazına başlangıçta bir olgu olarak girmiş, zamanla ise bağımsız bir araştırma problemi hâline gelmiştir. Erken dönem antropolojik çalışmalarda kültürleşme, farklı kültürlerin doğrudan etkileşimi sonucunda birinin ya da her ikisinin özgün kültürel yapısında meydana gelen değişim olarak tanımlanmıştır (Redfield vd., 1936).

Bununla birlikte, kültürleşme araştırmalarının tarihsel gelişimi incelendiğinde, çalışmaların uzun süre ağırlıklı olarak yerleşim toplumlarındaki göçmen grupların uyum süreçlerine odaklandığı ve kültürleşme deneyimlerinin çeşitliliğini ortaya koyabilecek farklı bağlamsal ve bireysel özelliklerin görece sınırlı biçimde ele alındığı görülmektedir (Karim, 2021). Bu durum, kültürleşmenin uzun süre tek boyutlu ve tek yönlü bir süreç olarak ele alınmasına yol açmıştır (Karim, 2021; Ozer, 2017).

Kültürleşme kavramı farklı disiplinlerde farklı analiz düzeyleri üzerinden ele alınmıştır. Antropolojik yaklaşımlarda kültürleşme başlangıçta daha çok gruplar ve kültürel sistemler arasındaki değişim bağlamında incelenirken, psikolojik yaklaşımlar kültürleşme sürecinin bireysel düzeydeki psikolojik süreçlerine ve sonuçlarına odaklanmıştır (Ozer, 2017). Psikoloji alanında ise kültürleşme, bireylerin iki kültürlü ve iki dilli ortamlara uyum süreçlerini açıklamaya yönelik kuramsal çerçeveler içerisinde ele alınmaya başlanmıştır (Triandis, 1980). Her ne kadar kültürleşme kavramı antropolojik araştırmalardan doğmuş olsa da, günümüzde bu alana ilişkin kuram ve modeller büyük ölçüde kültürlerarası psikoloji çerçevesinde geliştirilmiştir.

Kültürleşme olgusu tarihsel olarak oldukça eskiye dayanmakla birlikte, bu alandaki sistematik bilimsel çalışmaların özellikle Avrupa sömürgeciliği döneminde, yerli toplumlar üzerindeki etkilerin incelenmesiyle ivme kazandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, özellikle uluslararası göç hareketlerinin artmasıyla birlikte farklı kültürel grupların karşılaşması ve göçmenlerin yeni toplumsal ve kültürel çevreye uyum süreçleri, kültürleşme araştırmalarının önemli çalışma alanlarından biri hâline gelmiştir (Bilge Zafer, 2016; Hortaçsu, 2007).

1970’li yıllardan itibaren kültürleşme literatürüne önemli katkılar sunan araştırmacılardan biri olan John W. Berry, kültürleşmeyi “kültürel gruplar ile bu grupların bireysel üyeleri arasındaki temas sonucunda ortaya çıkan kültürel ve psikolojik değişim süreci” olarak tanımlamaktadır (Berry, 1997). Berry (2005), kültürleşmenin kısa vadeli bir uyumdan ziyade, yıllara hatta kuşaklara yayılan dinamik bir süreç olduğunu vurgulamaktadır.

Kültürleşme süreci kuramsal olarak karşılıklı bir değişimi ifade etse de, uygulamada bu sürecin çoğu zaman asimetrik bir yapıda gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle göçmen ya da yer değiştiren grupların, ev sahibi toplumun normları, değerleri ve sosyal yapısı tarafından daha fazla etkilendiği belirtilmektedir (Berry, 1997, 2001; Flakerud, 2007; Rohmann vd., 2008). Bu durum, kültürleşme sürecinin yalnızca karşılıklı etkileşimle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda güç ilişkileri ve toplumsal hiyerarşiler tarafından da şekillendiğini göstermektedir.

2.2. Kültürleşmenin Düzeyleri

Kültürleşme, çeşitli karşılıklı uyum (*mutual accommodation*) biçimlerini içeren kültürel ve psikolojik bir değişim süreci olup, temas hâlindeki her iki grup açısından uzun vadeli psikolojik ve sosyokültürel sonuçlar doğurmaktadır (Berry, 2005). Psikolojik kültürleşme çerçevesinde geliştirilen araştırmalar genel olarak üç temel boyuta odaklanmaktadır: bireylerin köken kültürlerini sürdürme isteği ve ev sahibi toplumla kurdukları ilişkileri ifade eden kültürleşme tutumları; yeni toplumdaki davranış ve yaşam biçimlerinde meydana gelen değişimler; ve bireylerin yeni koşullara uyum sürecinde deneyimledikleri kültürel stres. Bu çerçevede kültürleşme sürecindeki uyum deneyimleri genellikle psikolojik ve sosyokültürel düzeylerde ele alınmaktadır.

Psikolojik kültürleşme, bireyin kültürlerarası temas sürecinde yaşadığı içsel ve öznel değişimleri ifade etmektedir. Bu düzeyde kimlik algıları, değerler, tutumlar, duygusal tepkiler ve benlik algısındaki dönüşümler ön plana çıkmaktadır. Psikolojik kültürleşme, bireyin yeni kültürel bağlamı nasıl anlamlandırdığına ve bu süreci bilişsel ve duygusal olarak nasıl deneyimlediğine odaklanmaktadır (Berry, 1997).

Sosyokültürel kültürleşme ise bireyin yeni kültürel çevrede gündelik yaşamını sürdürebilmek için geliştirdiği davranışsal ve pratik yeterlilikleri kapsamaktadır. Dil kullanımı, sosyal normlara uyum, kişilerarası etkileşim be-

cerileri ve kurumsal yapılara aşinalık bu düzeyin temel göstergeleri arasında yer almaktadır. Sosyokültürel kültürleşme, kültürel öğrenme ve sosyal beceri kazanımıyla yakından ilişkilidir (Ward ve Kennedy, 1994).

Bu iki düzey birbiriyle ilişkili olmakla birlikte analitik olarak birbirinden ayrılmaktadır. Psikolojik kültürleşme daha çok bireyin içsel deneyimleri ve öznel değerlendirmeleriyle ilişkiliyken, sosyokültürel kültürleşme davranışsal uyum ve işlevsel yeterlilikle ilişkilidir. Ayrıca psikolojik kültürleşmenin algılanan ayrımcılık ve sosyal destek gibi değişkenlerle daha yakından ilişkili olduğu; sosyokültürel kültürleşmenin ise temas sıklığı ve kültürel öğrenme fırsatlarından daha fazla etkilendiği belirtilmektedir (Berry, 1997; Ward ve Kennedy, 1994).

Literatürde psikolojik ve sosyokültürel kültürleşme kavramları, kültürlerarası temas sürecinde bireyde meydana gelen değişim süreçlerini tanımlamak için kullanılırken; psikolojik ve sosyokültürel uyum kavramları bu süreçlerin bireyin öznel iyi oluşu ve işlevsel yeterliliği üzerindeki sonuçlarını ifade eden, analitik olarak ayrı ancak ilişkili yapılar olarak ele alınmaktadır (Berry, 1997; Ward vd., 2001; Ward ve Kennedy, 1994).

3. KÜLTÜRLEŞMEYE İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Farklı kültürler arasındaki temas ve bu temasın yol açtığı kültürel değişimleri açıklamak üzere kültürleşme alanında zaman içerisinde çeşitli kuramsal yaklaşımlar geliştirilmiştir. Kavramın erken tarihsel kökleri 19. yüzyılın sonlarında Powell'ın (1880) çalışmalarına kadar uzanırken, Redfield vd.'nin (1936) çalışması kültürleşmenin antropolojik açıdan sistematik biçimde tanımlanması ve araştırılması bakımından önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur (Redfield vd., 1936; Rudmin vd., 2017). Bununla birlikte, literatürde kültürleşme yaklaşımları genel olarak iki temel model etrafında ele alınmaktadır: tek boyutlu ve iki boyutlu kültürleşme modelleri. Bu modellerden ilki Gordon'ın (1964) asimilasyon yaklaşımı sonraki literatürde tek boyutlu kültürleşme yaklaşımının temel kaynaklarından biri olarak değerlendirilirken, diğeri ise Berry'nin (1980) yaklaşımı kültürel devamlılık ve ev sahibi kültüre yönelimi ayrı boyutlar olarak ele alan iki boyutlu kültürleşme modelinin temelini oluşturmuştur (Berry, 1980; Gordon, 1964).

3.1. Tek Boyutlu Kültürleşme Modeli

Tek boyutlu kültürleşme modeli, temelde 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında Avrupa'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne gerçekleşen yoğun göç hareketlerinden esinlenilerek geliştirilmiştir (van de Vijver, 2015). Gordon (1964), Amerika Birleşik Devletleri'ndeki etnik ve azınlık grupların toplumsal bütünleşme süreçlerini açıklamak üzere çok boyutlu bir asimilasyon modeli geliştirmiştir. Gordon'ın modelinde kültürel ya da davranışsal asimilasyon, "acculturation" olarak kavramsallaştırılmış ve bireylerin baskın toplumun kültürel örüntülerini benimsemesini ifade etmiştir (Gordon, 1964).

Gordon'a (1964) göre yeni bir topluma yerleşen göçmenlerin sosyal örgütlenmelerinde, kültürel örüntülerinde ve psikolojik yapılarında zaman içinde çeşitli dönüşümler meydana gelmektedir. Bu dönüşümleri açıklamak üzere "asimilasyon" kavramını merkeze alan Gordon (1964), asimilasyonu birbirini izleyen aşamalardan oluşan çok boyutlu bir süreç olarak ele almıştır. Modelin ilk boyutunu oluşturan kültürel/davranışsal asimilasyon (*cultural or behavioral assimilation*), bireyin baskın toplumun kültürel örüntülerini benimsemesini ifade etmektedir (Gordon, 1964). Daha sonraki kültürleşme literatüründe Gordon'un yaklaşımı, kültürel değişimi baskın kültürün benimsenmesi doğrultusunda ele alan tek boyutlu kültürleşme yaklaşımlarının tarihsel öncüllerinden biri olarak değerlendirilmiştir (Sevim, 2010).

Tek boyutlu kültürleşme modeli, kültürleşmeyi azınlık grubun kültüründen ev sahibi kültüre doğru ilerleyen tek yönlü bir süreç olarak ele almaktadır. Bu yaklaşımda göçmenlerin zaman içinde etnik kimliklerini ve orijinal kültürel özelliklerini kaybederek ev sahibi toplumun kültürünü benimsemeleri beklenmekte; kültürleşme, büyük ölçüde asimilasyon süreciyle özdeşleştirilmektedir (Smith-Castro, 2003; van Oudenhoven vd., 2006). Bu bağlamda, göçmenlerin ev sahibi topluma uyum sağlamalarının, ev sahibi toplumun göçmen kültürlerine uyum sağlamasından daha yaygın ve beklenen bir durum olduğu görülmektedir (Bourhis vd., 1997).

Tek boyutlu kültürleşme yaklaşımı, bireyin kendi kültürel özelliklerini sürdürmesi ile ev sahibi toplumun kültürel özelliklerini benimsemesini birbirinin karşısı olarak ele alması nedeniyle eleştirilmiştir. Bu modele göre bireyin ev sahibi kültüre yönelik uyumu arttıkça, kendi kültürüne bağlılığının ve özgün kültürel özelliklerinin azalması beklenmektedir (Gordon, 1964). Dolayısıyla kültürleşme, büyük ölçüde miras kültüründen ev sahibi kültüre doğru ilerleyen doğrusal ve tek yönlü bir değişim süreci olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu yaklaşımın bireylerin aynı anda hem kendi kültürlerini sürdürüp hem de ev sahibi kültürün özelliklerini benimseyebilecekleri farklı kültürel yönelimleri yeterince açıklayamaması, sonraki araştırmalarda eleştirilmesine ve kültürleşmenin iki bağımsız boyut üzerinden ele alındığı iki boyutlu modellerin geliştirilmesine zemin hazırlamıştır (Berry, 1980; Gordon, 1964; Rogler vd., 1991).

3.2. İki Boyutlu Kültürleşme Modeli

Tek boyutlu kültürleşme ve asimilasyon yaklaşımlarına yönelik eleştiriler doğrultusunda geliştirilen iki boyutlu kültürleşme modeli, kültürleşme sürecini daha dinamik ve çok yönlü bir çerçevede ele almaktadır. Bu modelin en önemli temsilcilerinden biri olan Berry (1980, 1997), kültürleşmenin yalnızca göçmenlerin ev sahibi topluma uyum sağlamasını ifade eden tek yönlü bir süreç olmadığını; bireylerin aynı anda hem köken kültürleriyle ilişkilerini sürdürme hem de ev sahibi toplumla etkileşim kurma düzeyleri üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Berry, 1997; Bourhis vd., 1997).

Model, kültürleşmeyi birbirinden bağımsız iki temel boyut çerçevesinde ele almaktadır: bireyin köken kültürünü sürdürme isteği ile ev sahibi toplumla ilişki kurma ve bu toplumun sosyal yapısına katılma isteği. Bu iki boyutun karşıt uçlar üzerinde yer almadığı ve birbirini zorunlu olarak dışlamadığı varsayılmaktadır (Berry, 2003). Bu nedenle bireyler her iki boyutta da farklı düzeylerde konumlanabilmekte ve kültürleşme süreci tek yönlü bir değişim olarak değil, çok boyutlu bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Bu yaklaşım, kültürleşmenin yalnızca bireysel düzeyde gerçekleşen bir uyum süreci olmadığını, aynı zamanda kültürel kimliklerin korunması ve yeniden yapılandırılmasıyla ilişkili dinamik bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca model, kültürleşme sürecinin karşılıklı etkileşim temelli bir yapıya sahip olduğunu ve hem göçmen grupların hem de ev sahibi toplumun bu süreçten etkilendiğini vurgulamaktadır (Berry, 1997).

4. KÜLTÜRLEŞME STRATEJİLERİ

Göç, sömürgecilik, mültecilik ve küreselleşme gibi süreçler kültürleşmenin en yaygın bağlamlarını oluştururken, bu süreçlerin bireyler üzerindeki etkileri kültürleşme stratejileri kavramı aracılığıyla açıklanmaktadır. Kültürleşme stratejileri kavramı, John W. Berry tarafından geliştirilen kültürleşme tutumları yaklaşımının devamı niteliğinde olup, bireylerin kültürlerarası temas sürecinde benimsedikleri yönelimleri ifade etmektedir.

Kültürleşme stratejileri, bireylerin yeni bir kültürel bağlamda hem köken kültürleriyle hem de ev sahibi toplumla kurdukları ilişkilerin niteliğini yansıtmaktadır (Berry, 1997). Bu bağlamda bireyler, iki temel ve birbirinden bağımsız boyut çerçevesinde konumlanmaktadır: köken kültürü sürdürme isteği ile ev sahibi toplumla etkileşim kurma ve bu toplumun bir parçası olma isteği. Bu iki boyutun birlikte ele alınması, kültürleşmenin zorunlu olarak kültürel kimlik kaybı ile sonuçlanmadığını; aksine bireylerin hem kendi kültürlerini koruyup hem de yeni toplumsal bağlamda işlevsel olabileceklerini göstermektedir.

Bu iki boyutun kesişimi sonucunda bireylerin benimsedikleri kültürleşme stratejileri ortaya çıkmaktadır. Berry (1980) modeli ilk geliştirdiğinde sekiz farklı yönelim tanımlamış; ancak daha sonraki çalışmalarında bu yönelimler kavramsal olarak yeniden düzenlenerek dört temel strateji altında ele alınmıştır (Berry, 2001). Bu stratejiler, bireylerin kültürleşme sürecinde izledikleri uyum yollarını açıklamakta ve psikolojik ile sosyokültürel uyum sonuçlarıyla yakından ilişkilendirilmektedir.

Bununla birlikte, kültürleşme stratejilerinin ortaya çıkışı yalnızca bireysel tercihlerle sınırlı olmayıp, ev sahibi toplumun göçmenlere yönelik tutumları, toplumsal kabul düzeyi ve yapısal koşullar tarafından da şekillenmektedir (Berry, 2001; Bourhis vd., 1997). Bu yönüyle kültürleşme stratejileri, bireysel eğilimler ile toplumsal bağlam arasındaki etkileşimin bir ürünü olarak değerlendirilmektedir.

4.1. Bütünleşme (Entegrasyon) Stratejisi

Bireyin hem köken kültürünü sürdürme isteğinin hem de ev sahibi toplumla etkileşim kurma yöneliminin yüksek olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu strateji, John W. Berry'nin iki boyutlu modelinde her iki boyutun da olumlu biçimde karşılandığı tek kültürleşme yönelimi olması nedeniyle özel bir konuma sahiptir. Literatürde bütünleşme stratejisinin, yüksek yaşam doyumu, güçlü benlik algısı ve düşük kültürleşme stresi ile ilişkili olduğu sıkça vurgulanmaktadır (Berry, 1997; Ward ve Kennedy, 1994). Bu bağlamda bütünleşme, iki boyutlu modelin öngördüğü en uyumlu kültürleşme yolu olarak değerlendirilmektedir.

4.2. Asimilasyon Stratejisi

Bireyin köken kültürünü sürdürme isteğinin düşük, buna karşın ev sahibi toplumla etkileşim kurma isteğinin yüksek olduğu durumları ifade etmektedir. John W. Berry'nin iki boyutlu yaklaşımı, asimilasyonu bireysel bir tercih olarak ele almakla birlikte, bu stratejinin çoğu zaman ev sahibi toplumun kültürel baskıları ve uyum beklentileriyle şekillendiğini belirtmektedir (Berry, 2001). Asimilasyon, bazı bağlamlarda hızlı sosyokültürel uyumu kolaylaştırabilse de, uzun vadede kültürel kimlik kaybı ve psikolojik uyum sorunlarıyla ilişkili olabilmektedir (Phinney vd., 2001).

4.3. Ayrışma (Separasyon) Stratejisi

Bireyin köken kültürünü sürdürme isteğinin yüksek, ev sahibi toplumla etkileşim kurma isteğinin ise düşük olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu strateji, John W. Berry'nin modelinde kültürel sürekliliğin korunduğu ancak ev sahibi toplumla ilişkilerin sınırlı kaldığı bir yönelim olarak tanımlanmaktadır (Berry, 1997). Ayrışma, özellikle güçlü etnik topluluk bağlarının bulunduğu ya da ev sahibi toplumla ilişkilerin ayrımcılık ve dışlanma nedeniyle zorlaştığı bağlamlarda daha sık gözlemlenmektedir (Sam, 2006). Bu strateji kültürel kimliğin korunmasını desteklese de, sosyokültürel uyum ve toplumsal katılım açısından sınırlılıklar yaratabilmektedir.

4.4. Marjinalleşme Stratejisi

Bireyin hem köken kültürünü sürdürme isteğinin hem de ev sahibi toplumla etkileşim kurma yöneliminin düşük olduğu durumları ifade etmektedir. John W. Berry, marjinalleşmenin çoğu zaman gönüllü bir tercih değil; yapısal dışlanma, ayrımcılık ve sosyal engellerin bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır (Berry, 1997). İki boyutlu model çerçevesinde marjinalleşme, en olumsuz uyum çıktılarıyla ilişkilendirilen strateji olarak değerlendirilmektedir. Bu strateji, yüksek kültürleşme stresi, düşük benlik saygısı ve zayıf sosyal destekle bağlantılıdır (Berry vd., 2006).

Bu stratejiler (dört strateji için bkz. Şekil 1), bireylerin kültürleşme sürecinde izledikleri uyum yollarını açıklamakta ve psikolojik ile sosyokültürel uyum çıktılarıyla yakından ilişkilendirilmektedir.

	Ev Sahibi Kültürle İlişki Kurma İsteği: VAR	Ev Sahibi Kültürle İlişki Kurma İsteği: YOK
Kendi Kültürünü Sürdürme: VAR	ENTTEGRASYON	AYRIŞMA
Kendi Kültürünü Sürdürme: YOK	ASİMİLASYON	MARJİNALLEŞME

Şekil 1. Berry'nin İki Boyutlu Kültürleşme Modeli

5. KÜLTÜRLEŞME STRATEJİLERİ VE UYUM

Uyum, birey ve grupların göç edilen yerin beklentileri doğrultusunda yaşamalarını yeniden düzenleme (Berry, 1997, 2006; Sam, 2006) ve daha tatmin edici bir yaşam kurma çabaları olarak tanımlanabilir. Kültürleşme sürecinin bir sonucu olan uyum, kültürleşme ile aynı kavram değildir; kültürleşme daha geniş bir değişim sürecini ifade ederken, uyum bu sürecin bireysel ve psikolojik çıktılarından birini oluşturmaktadır (Berry, 2006).

Uyum süreci hem kültürel hem de bireysel düzeyde ele alınmaktadır. Kültürel düzeyde uyum, kültürler arası temas öncesi yapılar, etkileşim süreci ve etkileşim sonrası ortaya çıkan siyasal, ekonomik, demografik ve kültürel değişimleri kapsamaktadır (Berry vd., 2011). Ancak bu düzeydeki uyumun çok boyutlu ve karmaşık yapısı nedeniyle araştırılması oldukça güçtür.

Bireysel düzeyde uyum ise göç eden ya da azınlık konumunda bulunan bireylerin yeni toplumsal çevreye uyum süreçlerini ifade eder ve literatürde iki temel boyutta ele alınmaktadır: psikolojik uyum (psychological adaptation) ve sosyokültürel uyum (sociocultural adaptation) (Berry vd., 2011; Ward ve Rana-Deuba, 1999). Ward ve Kennedy (1994, 1999), uyum çalışmalarında başlangıçta psikolojik iyi oluşa odaklanmış; daha sonraki çalışmalarda ise sosyokültürel uyumun da en az psikolojik uyum kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda psikolojik uyum; yaşam doyumu, stres düzeyi ve genel iyi oluş ile ilişkiliyken, sosyokültürel uyum; günlük yaşam becerileri, sosyal ilişkiler ve kültürel normlara uygun davranabilme yeterliliği ile ilişkilidir (Ward ve Kennedy, 1999; Ward ve Rana-Deuba, 1999).

Bireysel düzeyde uyumun temel amacı, göç eden ya da azınlık grubuna mensup bireylerin benimsedikleri kültürleşme stratejilerine bağlı olarak psikolojik ve sosyokültürel uyum farklılıklarını açıklamaktır (Berry vd., 2011). Bu bağlamda uyum, durağan değil; zaman, bağlam ve bireysel deneyimlere göre değişebilen dinamik bir süreçtir (Berry, 2006).

5.1. Sosyokültürel Uyum

Sosyokültürel uyum, azınlık grubuna mensup bireylerin ev sahibi kültüre ait belirli özellikleri benimseyerek, yeni bir kültürel çevrede günlük yaşamın gerekliliklerini yerine getirebilme, sosyal ilişkiler kurabilme ve toplumsal normlara uygun davranabilme becerilerini ifade etmektedir (Berry vd., 2011;

Ward ve Kennedy, 1999). Bu uyum türü, daha çok davranışsal ve pratik yeterliliklerle ilişkilidir. Berry (1997), sosyokültürel uyumun kapsamını genişleterek bireylerin aile, iş ve sosyal yaşamlarında karşılaştıkları sorunlarla başa çıkma becerilerini de bu sürece dâhil etmiştir.

Kültürleşme stratejileri, bireylerin sosyokültürel uyum düzeylerini doğrudan etkilemektedir (Berry, 2006; Berry vd., 2006; Maydell-Stevens vd., 2007; Ward ve Kennedy, 1994, 1999). Ev sahibi toplumla etkileşime açık olan bireylerin sosyal beceriler geliştirme ve yeni çevreye uyum sağlama olasılıklarının daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, bütünleşme stratejisini benimseyen bireylerin sosyokültürel uyum düzeylerinin diğer stratejileri benimseyenlere kıyasla daha yüksek olduğu bulunmuştur (Berry, 2006; Berry vd., 2006).

Buna karşılık, asimilasyon ve ayrışma stratejilerini tercih eden bireylerin sosyokültürel uyum düzeylerinin orta düzeyde olduğu; marjinalleşme yaşayan bireylerde ise en düşük uyum düzeylerinin görüldüğü ve bu bireylerin sosyal izolasyon ile uyum güçlüklerini daha yoğun yaşadığı belirtilmektedir (Berry, 2005, 2006). Maydell-Stevens vd. (2007), ayrışma yönelimini benimseyen bireylerin ev sahibi toplumdan daha fazla izole olduklarını, kendilerini daha yabancı hissettiklerini ve sosyal etkileşimde güçlük yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Ward ve Rana-Deuba (1999) ise asimilasyon yöneliminin sosyokültürel uyumu olumlu yönde etkilediğini gösteren bulgular elde etmiştir. Ancak literatürdeki bu farklı bulgular, kültürleşme stratejilerinin sosyokültürel uyumu tek yönlü ve kesin biçimde açıklamadığını göstermektedir (Berry, 2006). Bununla birlikte genel eğilim, bütünleşme stratejisinin en uyumlu sonuçları ürettiği yönündedir.

Sosyokültürel uyum sürecine son yıllarda ekonomik uyum boyutu da eklenmiştir. Ekonomik uyum, bireylerin göç ettikleri toplumda iş sahibi olmaları, gelir ve iş memnuniyetleri ile işin işlevselliğini kapsamaktadır (Aycan ve Berry, 1996). Aycan ve Berry (1996), işsizlik ile gelir memnuniyetsizliğinin hem sosyokültürel hem de psikolojik uyumu olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur.

Araştırmalar, kültürel kimlikle özdeşleşme ile uyumun farklı boyutları arasında farklı ilişkiler bulunduğunu göstermektedir. Özellikle ev sahibi toplumla güçlü biçimde özdeşleşmenin sosyokültürel uyumla olumlu yönde ilişkili olduğu; buna karşılık öz kültürle ya da köken grubuyla özdeşleşmenin daha çok psikolojik uyum ve iyi oluşla ilişkili olduğu bulunmuştur. Örneğin, Ward ve Kennedy (1994), ev sahibi toplumla güçlü özdeşleşen bireylerin daha az sosyokültürel uyum güçlüğü yaşadığını göstermiştir. Benzer biçimde Ward ve Rana-Deuba (1999), güçlü ev sahibi toplum özdeşleşmesinin daha iyi sosyokültürel uyumla, güçlü köken grup özdeşleşmesinin ise daha yüksek psikolojik iyi oluşla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Ward ve Rana-Deuba (2000) da ev sahibi ve köken kültürüyle ilişkili değişkenlerin uyum süreçlerinde farklı roller oynayabileceğini göstermiştir.

Göç eden bireylerin ev sahibi kültürle karşılaştırıldığında algıladıkları kültürel mesafe, dil yeterliği ve kültüre özgü bilgi düzeyi sosyokültürel uyumla ilişkili önemli değişkenler arasında yer almaktadır. Ev sahibi kültür ile kültürel benzerliğin daha yüksek olması ve ev sahibi dilinde yeterli iletişim becerilerinin geliştirilmesi, yeni kültürde günlük yaşamın gerektirdiği becerilerin öğrenilmesini ve sosyal etkileşimi kolaylaştırarak sosyokültürel uyumu desteklemektedir. Buna karşılık, kültürel mesafenin artması ve ev sahibi kültüre ilişkin bilgi ile dil yeterliğinin sınırlı olması, yeni kültüre özgü becerilerin öğrenilmesini güçleştirerek sosyokültürel uyum güçlükleriyle ilişkilendirilmektedir (Masgoret ve Ward, 2006; Maydell-Stevens vd., 2007; Ward vd., 2001). Özellikle ev sahibi toplumun dilinin yeterli düzeyde bilinmemesi, sosyal etkileşimi sınırlandırarak hem sosyokültürel hem de psikolojik uyumu olumsuz etkilemektedir (Ataca ve Berry, 2002).

Sosyokültürel uyumun, yeni kültürde geçirilen zaman, eğitim düzeyi ve bazı sosyoekonomik özelliklerle olumlu yönde; algılanan ayrımcılıkla ise olumsuz yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (Ataca ve Berry, 2002; Ward ve Kennedy, 1999). Bunun yanı sıra, ev sahibi toplum üyeleriyle kurulan sosyal ilişkilerin niteliği ve sıklığı sosyokültürel uyum açısından önemli bir rol oynamaktadır. Ev sahibi toplumla daha fazla etkileşim ve güçlü ev sahibi toplum özdeşleşmesi daha iyi sosyokültürel uyumla ilişkiliyken, köken grupla kurulan ilişkiler özellikle psikolojik iyi oluş ve sosyal destek açısından işlevsel olabilmektedir (Ward ve Rana-Deuba, 1999).

Son olarak, sosyokültürel uyum güçlüklerinin psikolojik uyum üzerinde belirleyici bir rol oynadığı ve bu güçlüklerin bireylerin psikolojik iyi oluşlarını olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Maydell-Stevens vd., 2007). Bu nedenle sosyokültürel uyum, kültürleşme sürecinin yalnızca davranışsal değil, aynı zamanda psikolojik sonuçlarını da şekillendiren temel bir boyut olarak değerlendirilmektedir.

5.2. Psikolojik Uyum

Kültürleşme çalışmalarının ilk dönemlerinde süreç ağırlıklı olarak grup düzeyinde ele alınmış; ancak sonraki araştırmalar kültürleşmenin yalnızca toplumsal değil, aynı zamanda bireysel düzeyde de incelenmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Sam, 2006). Uyum, bireylerin ve grupların göç edilen toplumun beklentileri doğrultusunda yaşamlarını yeniden düzenleme çabalarını ifade etmekte (Berry, 1997, 2006); psikolojik uyum ise bireylerin ev sahibi toplumla kurdukları etkileşimler sonucunda ortaya çıkan öznel ve içsel değişimleri kapsamaktadır (Aycan ve Berry, 1996; Sam, 2006; Ward ve Rana-Deuba, 1999). Berry'ye (1997) göre psikolojik uyum; bireyin psikolojik iyi oluşu, kimlik algısı ve yeni yaşam koşullarından duyduğu kişisel memnuniyetin bütüncül bir göstergesidir.

Grup temelli kültürleşme yaklaşımları daha çok kültürleşme yönelimleri ve yapısal değişkenlere odaklanırken, bireysel düzeydeki yaklaşımlar psikolojik iyi oluş süreçlerini merkeze almaktadır. Bu bağlamda, bütünleşme stratejisini benimseyen bireylerin psikolojik uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu; ayrışma yönelimini benimseyen bireylerin ise daha düşük psikolojik uyum sergiledikleri belirtilmektedir (Berry, 2006; Maydell-Stevens vd., 2007; Ward ve Rana-Deuba, 1999). Bu durum, ev sahibi toplumla sınırlı etkileşim ve buna bağlı olarak artan yalnızlık duygusu ile açıklanmaktadır (Saygın ve Hasta, 2018).

Psikolojik uyumla ilişkili bir diğer önemli değişken sosyal kimliktir. Öz kültürel kimliğe güçlü biçimde bağlanmanın genellikle ayrışma stratejisi ile ilişkili olduğu ve bu durumun psikolojik uyumu olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Maydell-Stevens vd., 2007; Ward ve Rana-Deuba, 1999). Ayrıca, göç edilen ülkede kalış süresi ile psikolojik uyum arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığı, genellikle U-şeklinde bir örüntü gösterdiği ifade edilmektedir (Maydell-Stevens vd., 2007; Ward vd., 2001). Bu çerçevede bireyler başlangıçta görece yüksek bir uyum düzeyi sergilemekte, kültür şoku döneminde uyum düzeylerinde düşüş yaşanmakta, zamanla ise yeniden artış gözlenmektedir.

Ev sahibi toplum bireyleriyle kurulan sosyal ilişkiler de psikolojik uyum üzerinde belirleyici bir role sahiptir. Hem kendi kültürel grubu hem de ev sahibi toplumla nitelikli ilişkiler kuran bireylerin psikolojik uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Ward ve Rana-Deuba, 2000). Bu bulgu, çift kültürlü kimlikle özdeşleşmenin daha yüksek psikolojik iyi oluşla ilişkili olduğunu gösteren çalışmalarla da desteklenmektedir (Baker vd., 2012).

Psikolojik uyum, kültürleşme araştırmalarında genellikle yaşam doyumu, benlik saygısı, olumlu ve olumsuz duygulanım ile psikolojik belirtiler gibi göstergeler üzerinden değerlendirilmektedir (Berry vd., 2006; Sam, 2006). Kültürleşme sürecinde yaşanan stres ve ayrımcılık deneyimlerinin psikolojik uyum ve benlik saygısıyla olumsuz yönde ilişkili olabildiği; buna karşılık bütünleşme yöneliminin daha olumlu psikolojik uyum ve yaşam doyumu göstergeleriyle ilişkili olduğu bildirilmektedir (Berry vd., 2006; Gil vd., 1994; Jasinskaja-Lahti vd., 2011; Koydemir, 2013).

Sonuç olarak, hem sosyokültürel hem de psikolojik açıdan bütünleşme stratejisini benimseyen bireylerin daha yüksek uyum düzeylerine sahip oldukları görülmektedir (Berry, 1997; Masgoret ve Ward, 2006). Ev sahibi toplumun göçmenlere yönelik kabul edici tutumu, kültürel benzerlik düzeyi ve göç edilen ülkede kalış süresi kültürleşme sürecini olumlu yönde etkileyen önemli değişkenlerdir (Bourhis vd., 1997; Masgoret ve Ward, 2006; Rohmann vd., 2008).

Psikolojik ve sosyokültürel uyum birbirinden ayrı düşünülemeyen ancak farklı boyutları temsil eden iki temel uyum alanıdır (Ataca ve Berry, 2002; Berry, 2006; Berry vd., 2011; Sam, 2006; Ward ve Kennedy, 1994, 1999). Sam'e (2006) göre bu iki uyum türü arasındaki ilişkinin gücü, bireyin benimsediği

kültürleşme stratejileri ile yakından ilişkilidir. Özellikle bütünleşme stratejisini benimseyen bireylerde hem psikolojik hem de sosyokültürel uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Sam, 2006; Ward vd., 2001; Ward ve Rana-Deuba, 1999). Ayrıca, kültürel benzerliğin yüksek olduğu bağlamlarda bu iki uyum türü arasındaki ilişkinin daha güçlü olduğu belirtilmektedir (Masgoret ve Ward, 2006; Ward ve Rana-Deuba, 1999).

6. KÜLTÜRLEŞME VE KİMLİK: SOSYAL PSİKOLOJİK YAKLAŞIMLAR

6.1. Sosyal Kimlik Kuramı Bağlamında Kültürleşme

Sosyal Kimlik Kuramı (Tajfel ve Turner, 1979), kültürleşme süreçlerini açıklamada önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Kurama göre bireyler, benlik kavramlarının önemli bir bölümünü ait oldukları sosyal gruplardan türetmektedir. Sosyal dünya, “biz” (iç grup) ve “onlar” (dış grup) ayrımı üzerinden anlamlandırılmakta ve bu karşılaştırmalar özsaygının sürdürülmesinde işlev görmektedir. Göç bağlamında bireyler en az iki temel sosyal kategori arasında konumlanmaktadır: etnik/köken grup ve ev sahibi toplum. Bu nedenle kültürleşme, aynı zamanda bir kimlik müzakere süreci olarak değerlendirilebilir.

Göç süreciyle birlikte bireyler yeni sosyal hiyerarşiler, normlar ve grup sınırlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu süreçte kimlikler sabit kalmayıp bağlamsal koşullara bağlı olarak yeniden yapılandırılabilir. Ethier ve Deaux (1994), sosyal çevredeki değişimlerin etnik kimliğin öznel anlamını dönüştürebildiğini göstermiştir. Grup üyeliği devam etse bile, bu üyeliğin birey açısından taşıdığı anlam zaman içinde değişebilmektedir. Benzer şekilde Erder (2018), etnik kimlik ve aidiyetin ırk gibi değişmez ve sabit kategoriler olarak ele alınamayacağını; zamana ve toplumsal koşullara bağlı olarak farklı biçimlerde ve yoğunluklarda deneyimlenebileceğini vurgulamaktadır.

Piontkowski vd. (2000), göçü motive eden faktörlerin ve ev sahibi toplumun yapısal özelliklerinin kimlik özdeşleşme düzeylerini etkilediğini belirtmiştir. Bu bağlamda, göç motivasyonları hem öz kültürle hem de ev sahibi toplumla özdeşleşme düzeyini şekillendirmekte ve bu özdeşleşme biçimleri kültürleşme stratejileriyle yakından ilişkili olmaktadır.

Etnik kimlik ve kültürleşme ilişkisine yönelik erken dönem yaklaşımlar, kültürleşmeyi çoğunluk kültürüne yönelim ve özgün kültürün sürdürülmesi arasındaki ilişki üzerinden ele almıştır. Bu çerçevede, daha erken tek boyutlu yaklaşımlarda kültürel değişim, bireyin özgün kültüründen uzaklaşarak çoğunluk toplumunun kültürel özelliklerini benimsemesi biçiminde, asimilasyona doğru ilerleyen doğrusal bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Ancak daha sonraki çalışmalar, etnik kimlik ile çoğunluk toplumuna yönelik kimliğin birbirinden bağımsız boyutlar olarak ele alınabileceğini ve bireylerin her iki kimliği aynı anda güçlü biçimde sürdürebileceğini göstermiştir (Hutnik, 1986; Phinney, 1990). Şahin (2010) tarafından Almanya'daki Türk göçmenler üzerinde yapılan çalışma da,

Alman kültürünü benimseme ile Türk kimliğini sürdürme arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Buna karşılık iki boyutlu kültürleşme modeli, etnik ve ulusal kimlik özdeşleşmelerini birbirinden bağımsız iki boyut olarak ele almaktadır (Berry, 1997; Phinney, 1990). Ryder vd. (2000), iki boyutlu modelin kültürleşmeyi açıklamada daha kapsayıcı olduğunu göstermiştir. Verkuyten ve De Wolf (2002), Hollanda'daki Çinli göçmenler üzerinde yaptıkları çalışmada, öz kültürü sürdürme ile ev sahibi kültürle etkileşime girme eğilimlerinin birbirini dışlamadığını, aksine pozitif ilişkili olabileceğini ortaya koymuştur.

Ampirik bulgular, kimlik aidiyetlerinin kültürleşme stratejileriyle sistematik biçimde ilişkili olduğunu göstermektedir. Phinney vd. (2001), güçlü etnik kimliğin ayrışma ve bütünleşme stratejileriyle; ev sahibi toplum kimliğiyle özdeşleşmenin ise asimilasyon ve bütünleşme ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Nguyen ve Benet-Martínez (2013) tarafından yapılan meta-analiz, iki kültürle eşzamanlı özdeşleşmenin psikolojik uyum ve yaşam doyumu ile pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Sommerlad ve Berry (1970), Aborjinler üzerine yaptıkları çalışmada yalnızca ulusal kimlikle özdeşleşmenin asimilasyonla; güçlü etnik kimlik korumasının ise bütünleşme yönelimiyle ilişkili olduğunu göstermiştir. Badea vd. (2011) ile Bourhis vd. (2009) de benzer şekilde kimlik örüntülerinin kültürleşme stratejileriyle farklı yapısal ilişkiler sergilediğini ortaya koymuştur.

Grant (2007), Kanada'daki göçmenlerde hem ulusal hem etnik kimlikle özdeşleşmenin aktif katılım ve olumlu uyumla ilişkili olduğunu bulmuştur. Robinson (2009), İngiltere'de yaşayan ikinci kuşak Hintli ve Pakistanlı ergenler üzerinde yürüttüğü çalışmada, her iki grubun da yüksek düzeyde etnik kimlik sergilediğini; Hintli gençlerde bütünleşme yöneliminin, Pakistanlı Müslüman gençlerde ise ayrışma yöneliminin daha baskın olduğunu göstermiştir. Ayrıca Pakistanlı gençlerde etnik kimliğin ulusal kimlikten daha önemli olduğu, Hintli gençlerde ise ulusal kimliğin görece daha belirgin olduğu bulunmuştur. Tseung-Wong vd. (2019), melez (hybrid) kimlik yapılarının hem iç hem dış gruba yönelik daha olumlu tutumlarla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bu bulgular, kimliklerin yalnızca düzeyine değil, nasıl bütünleştirildiğine de bağlı olduğunu göstermektedir.

Berry vd.'nin (2006) çok ülkeli araştırması, dört kültürleşme profilinin (etnik, ulusal, bütünleşme ve marjinalleşme) ampirik olarak ayrışabildiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmada bütünleşme profili, en yüksek psikolojik iyi oluş ve en iyi sosyokültürel uyum ile ilişkili bulunmuştur. Buna karşılık marjinalleşme, hem psikolojik hem de sosyokültürel açıdan en dezavantajlı profil olarak belirlenmiştir.

Sosyal Kimlik Kuramı, grup statüsü ve güç ilişkilerinin kimlik yönelimleri üzerindeki etkisini vurgulamaktadır (Tajfel ve Turner, 1979). Göçmen gruplar

çoğunlukla düşük statülü azınlık konumundadır. Verkuyten ve Yıldız (2007), algılanan ayrımcılığın etnik kimliği güçlendirdiğini ve ulusal kimlikle özdeşleşmeyi zayıflattığını göstermiştir. Saleem vd. (2018) de ayrımcılık deneyimlerinin kimlik entegrasyonunu olumsuz etkilediğini belirtmiştir.

Verkuyten ve Martinovic (2012), hem etnik hem ulusal kimlikle özdeşleşmenin birlikte mümkün olabileceğini ve bunun özellikle kimliklerin birbirini dışlamadığı toplumsal bağlamlarda ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Bu nedenle kültürleşme stratejileri yalnızca bireysel tercihler değil, aynı zamanda sosyal kabul, grup sınırlarının geçirgenliği ve güç ilişkileri tarafından şekillendirilen çok katmanlı süreçlerdir.

Sonuç olarak, kültürleşme süreci kimlik yapılanmalarıyla iç içe geçmiş, dinamik ve bağlamsal bir süreçtir. Kimlikler sabit kategoriler değil, sosyal karşılaşmalar ve yapısal koşullar aracılığıyla sürekli yeniden şekillenen yapılardır. İki boyutlu kültürleşme modeli, Sosyal Kimlik Kuramı'nın iç grup–dış grup, statü ve sosyal karşılaştırma kavramlarıyla birlikte ele alındığında, göç bağlamındaki kimlik müzakerelerini açıklamada güçlü bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

6.2. Öz (Benlik) Kategorizasyon Kuramı ve Kültürleşme

John C. Turner tarafından geliştirilen Öz-Kategorizasyon Kuramı (Self-Categorization Theory), kültürleşme süreçlerini açıklamada önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır (Turner vd., 1987). Kurama göre bireyler, sosyal bağlama bağlı olarak kendilerini farklı soyutluk düzeylerinde kategorize ederler: kişisel kimlik (ben-odaklı), sosyal kimlik (grup-odaklı) ve üst kimlik (daha kapsayıcı kolektif kimlik). Hangi kimliğin etkinleşeceği, karşılaştırma bağlamına ve algılanan grup sınırlarına bağlıdır. Bu süreç, “biz” ve “onlar” ayrımının bilişsel temelini oluşturur.

Kültürleşme bağlamında bu yaklaşım, bireylerin hangi kültürleşme yönelimini benimsediklerini anlamada açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Bireyler bağlama bağlı olarak farklı sosyal kimlik düzeylerini etkinleştirmekte ve hangi kimliğin merkezi olacağı, içinde bulunulan karşılaştırma çerçevesine göre değişmektedir (Turner vd., 1987). Bu doğrultuda, bireyin etnik kimliğini bağlamsal olarak merkezi bir referans noktası olarak konumlandırması, kültürel sınırların belirginleşmesine yol açarak ayrışma yönelimini destekleyebilir. Buna karşılık, hem öz kültür hem de ev sahibi toplumla eşzamanlı özdeşleşmenin mümkün olduğu bağlamlarda daha kapsayıcı bir üst kimliğin gelişmesi, entegrasyon yönelimini güçlendirebilir (Berry, 1997, 2001). Bu durum, sosyal kimliğin bağlamsal ve dinamik doğasının kültürleşme yönelimleri üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.

Öz-Kategorizasyon Kuramı, grup üyeliğinin yalnızca bilişsel bir sınıflandırma süreci olmadığını, aynı zamanda normatif bir hizalanma sürecini de içerdiğini ileri sürer. Bireyler belirli bir sosyal kategori içinde kendilerini

tanımladıklarında, söz konusu grubun prototipik özelliklerine ve normlarına uyum sağlama eğilimi gösterirler (Turner vd., 1987). Kültürleşme bağlamında bu süreç, çift yönlü sonuçlar doğurabilmektedir. Ev sahibi toplum normlarının yüksek statülü, meşru ve baskın olarak algılanması durumunda, bu normlara yönelim asimilasyon eğilimini güçlendirebilir. Buna karşılık, etnik grubun normlarının kimlik açısından merkezi ve tehdit altında algılandığı durumlarda, kültürel sınırların korunmasına yönelik ayrışma yönelimi daha olası hâle gelebilmektedir (Berry, 1997, 2001). Bu çerçevede kültürleşme stratejileri, bireysel tercihlerden ziyade, algılanan statü farklılıkları, grup sınırlarının geçirgenliği ve normatif beklentiler tarafından şekillenen sosyal kimlik süreçlerinin bir ürünü olarak değerlendirilmektedir.

Kuramın kültürleşme ile ilişkisi bir diğer önemli düzeyde üst kimlik (superordinate identity) kavramı üzerinden açıklanabilir. Öz-Kategorizasyon Kuramı, sosyal kimliğin sabit değil, bağlama göre farklı düzeylerde etkinleşebilen bir yapı olduğunu ileri sürmektedir (Turner vd., 1987). Bu doğrultuda, daha kapsayıcı bir üst kimliğin erişilebilir ve meşru olduğu bağlamlarda, alt grup farklılıkları daha geniş bir “biz” kategorisi içinde yeniden tanımlanabilmektedir. Çoğunluk ve azınlık gruplarını ortak bir yurttaşlık ya da ulusal kimlik altında birleştiren yapılar, grup sınırlarının daha geçirgen algılanmasına katkı sağlayabilmektedir. Berry’nin iki boyutlu kültürleşme modeli açısından değerlendirildiğinde, hem kültürel devamlılığın hem de ev sahibi toplumla etkileşimin mümkün olduğu bu tür bağlamlar, entegrasyon yöneliminin psikolojik temelini güçlendirmektedir (Berry, 1997, 2001). Bu nedenle kültürleşme, yalnızca yeni bir kültürel çevreye uyum süreci değil, aynı zamanda kimlik kategorilerinin yeniden yapılandırıldığı ve çoklu aidiyetlerin müzakere edildiği dinamik bir süreçtir.

Sonuç olarak, Öz-Kategorizasyon Kuramı kültürleşme stratejilerinin arkasındaki bilişsel ve kimlik temelli mekanizmaları açıklamada tamamlayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Berry’nin iki boyutlu kültürleşme modeli ile Turner’ın kimlik belirginliği ve kategorileştirme süreçleri birlikte ele alındığında, kültürleşmenin dinamik, bağlamsal ve çok düzeyli bir sosyal psikolojik süreç olduğu daha açık biçimde ortaya konulmaktadır. Bu bütüncül yaklaşım, çokkültürlü toplumlarda kimlik, aidiyet ve uyum ilişkilerini anlamada güçlü bir kuramsal temel sağlamaktadır.

7. TÜRKİYE’DE KÜLTÜRLEŞME VE KÜLTÜRLEŞME STRATEJİLERİ

7.1. Türkiye’de Yapılan Çalışmaların Genel Özellikleri

Türkiye’de kültürleşme araştırmaları, özellikle son yıllarda artan uluslararası göç hareketleri, yükseköğretimdeki uluslararasılaşma politikaları ve iç göç dinamiklerinin etkisiyle daha sistematik biçimde ele alınmaya başlanmıştır. Kültürleşme, farklı kültürel grupların sürekli temas hâlinde bulunmaları sonucunda birey ve grupların psikolojik, davranışsal ve toplumsal düzeyde yaşadığı değişim süreçlerini ifade etmektedir (Berry, 1997; Redfield vd., 1936). Bu süreç

yalnızca göçmenlerin uyum çabalarını değil, aynı zamanda ev sahibi toplumun tutumlarını, sosyal kabul düzeyini ve karşılıklı etkileşim örüntülerini de kapsamaktadır. Bu yönüyle kültürleşme, tek yönlü bir adaptasyon süreci değil, karşılıklı ve çok boyutlu bir etkileşim alanı olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye bağlamında yapılan araştırmalar, özellikle entegrasyon stratejisinin daha yaygın olduğunu ve genellikle daha olumlu psikolojik ve sosyokültürel sonuçlarla ilişkili bulunduğunu göstermektedir. Uluslararası öğrenciler ve göçmenler üzerinde yürütülen çalışmalar, hem kültürel kimliğin korunmasının hem de ev sahibi toplumla etkileşimin psikolojik iyi oluşu ve sosyokültürel uyumu artırdığını ortaya koymaktadır (Ataca ve Berry, 2002; Ward vd., 2001). Bu bulgular, Berry vd.'nin (2006) çok ülkeli araştırma sonuçlarıyla da paralellik göstermektedir.

Buna karşılık, marjinalleşme stratejisinin diğer stratejilere kıyasla daha düşük sıklıkta görüldüğü, ancak ortaya çıktığında en olumsuz psikolojik ve sosyokültürel sonuçlarla ilişkili olduğu bildirilmektedir. Bu durum, marjinalleşmenin çoğu zaman bireysel bir tercih olmaktan ziyade sosyal dışlanma, ayrımcılık ve yapısal engellerle ilişkili olabileceğine işaret etmektedir (Berry vd., 2006; Schwartz vd., 2010).

Türk göçmenlerin kültürleşme deneyimlerini disiplinlerarası bir perspektiften inceleyen Yağmur ve van de Vijver (2022), kültürleşmenin kimlik, dil edinimi ve eğitim deneyimleriyle yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Yazarlara göre bu süreç kuşaklar arasında farklılaşmakta; özellikle ikinci ve üçüncü kuşak bireylerde aidiyet ve kimlik müzakereleri daha karmaşık bir yapı kazanmaktadır. Bu çerçevede kültürleşme, yalnızca bireysel psikolojik uyumla sınırlı olmayıp, yapısal koşullar, eğitim politikaları ve toplumsal kabul mekanizmaları tarafından şekillenen çok katmanlı bir süreçtir (Yağmur ve van de Vijver, 2022).

Türkiye'de iç göç dinamiklerini kültürleşme çerçevesinde ele alan çalışmalar da literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Şeker ve Akman Direkçi (2024), iç göçün de kültürleşmeye benzer süreçler doğurduğunu ileri sürerek "çatışma ve göç kültürü modeli" üzerinden kırsal ve kentsel normlar arasındaki farklılıkların bireylerin uyum stratejilerini etkilediğini belirtmektedir. Bu yaklaşım, kültürleşmenin yalnızca uluslararası göçle sınırlı olmadığını, ülke içindeki kültürel farklılıkların da kimlik ve değer sistemlerinde dönüşüm yarattığını göstermektedir.

Öte yandan, Türkiye bağlamında kültürleşme süreçlerinin Sosyal Kimlik Kuramı çerçevesinde ele alındığı da görülmektedir. Bu yaklaşıma göre bireyler, ait oldukları sosyal gruplar aracılığıyla kimliklerini tanımlamakta ve bu kimlikler arası ilişkiler kültürleşme süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Özellikle üst kimlik (örneğin yurttaşlık kimliği) vurgusunun güçlü olduğu durumlarda entegrasyon stratejisinin daha olası hâle geldiği ifade edilmektedir (Phinney vd., 2001).

Bu çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye’de kültürleşme literatürünün bazı belirgin özellikler taşıdığı görülmektedir. İlk olarak, araştırmaların önemli bir kısmı kültürleşmeyi kimlik, dil yeterliliği ve eğitim deneyimleri gibi psikososyal değişkenlerle ilişkilendirmektedir. İkinci olarak, kültürleşme yalnızca uluslararası göç bağlamında değil, iç göç ve toplumsal hareketlilik süreçleri içinde de ele alınmaktadır. Üçüncü olarak ise literatür, kültürleşmeyi tek boyutlu bir uyum süreci olarak değil; kuşaklar arası farklılıkları ve bağlamsal etkenleri içeren dinamik ve karşılıklı bir etkileşim süreci olarak kavramsallaştırma eğilimindedir. Sonuç olarak Türkiye’de kültürleşme çalışmaları, bireysel, toplumsal ve yapısal düzeylerin etkileşimi üzerinden çok boyutlu bir çerçevede ele alınmaktadır.

7.2. Türkiye’de Çalışılan Örneklem Grupları

Türkiye’de kültürleşme araştırmaları incelendiğinde, çalışmaların belirli örneklem grupları etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu gruplar ağırlıklı olarak uluslararası öğrenciler, zorunlu göçmenler (özellikle Suriyeliler) ve daha sınırlı ölçüde diğer göçmen ve azınlık topluluklarından oluşmaktadır. Bu örneklem dağılımı, Türkiye’nin son yıllarda artan göç hareketleriyle birlikte demografik çeşitliliğinin artması ve yükseköğretimde uluslararasılaşma politikalarıyla yakından ilişkilidir.

7.2.1. Uluslararası Öğrenciler

Türkiye’de kültürleşme araştırmalarının önemli bir bölümü uluslararası öğrenciler üzerine odaklanmaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri, bu grubun hem kültürleşme sürecini doğrudan deneyimlemesi hem de araştırmalara erişimin görece daha kolay olmasıdır. Uluslararası öğrenciler, yeni bir kültürel ortama uyum sürecinde hem psikolojik hem de sosyokültürel düzeyde çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır.

Türkiye’de yapılan nicel araştırmalar, uluslararası öğrenciler arasında özellikle entegrasyon (bütünleşme) yöneliminin daha yüksek yaşam doyumu, daha düşük kültürleşme stresi ve daha iyi psikolojik uyum ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Sam ve Berry, 2010; Ward vd., 2001). Bu süreçte dil yeterliliği, sosyal destek ve ev sahibi toplumla kurulan ilişkilerin belirleyici değişkenler olduğu vurgulanmaktadır (Sam ve Berry, 2010).

Benzer şekilde, Boynueğri (2018) tarafından yürütülen “Türkiye’de Uluslararası Öğrencilerde Kültürleşme Stratejileri ile Kimlik Statüleri Arasındaki İlişki” başlıklı yüksek lisans tezinde, en yaygın kültürleşme stratejisinin asimilasyon olduğu ve kültürleşme stratejileri ile kimlik statüleri arasında anlamlı ilişkiler bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, kültürleşme stratejilerinin kimlik gelişimiyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Buna karşılık Balcı ve Ögüt (2019), uluslararası öğrenciler arasında en yaygın stratejinin entegrasyon olduğunu; entegrasyon ile asimilasyon arasında pozitif, marjinalleşme

ile entegrasyon arasında ise negatif ilişkiler bulunduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca kültürel yakınlık ve önceki göç deneyimlerinin kültürleşme stratejilerini etkilediği belirlenmiştir.

Türkiye’de uluslararası öğrenciler üzerine yapılan ampirik çalışmalar, kültürleşme sürecinin çok boyutlu yapısını açık biçimde ortaya koymaktadır. Akdağ ve Koçak (2020), uluslararası öğrencilerin kültürleşme stresinin genel olarak düşük düzeyde olduğunu; ancak dil yetersizliği, sosyal izolasyon ve algılanan ayrımcılığın uyum sürecini zorlaştırdığını göstermiştir. Bu bulgular, kültürleşme sürecinde yapısal ve bağlamsal değişkenlerin önemini ortaya koymaktadır.

Boylamsal bir çalışmada ise çok kültürlü kimlik bütünleşmesinin psikolojik iyi oluş ile pozitif ilişkili olduğu ve psikolojik dayanıklılığın bu süreçte koruyucu bir rol üstlendiği bulunmuştur. Ayrıca kültürleşme sürecinin zaman içinde değişen dinamik bir yapı sergilediği vurgulanmaktadır (Akpınar, 2020). Bu sonuç, kültürleşmenin sabit bir durum değil, zamanla şekillenen dinamik bir süreç olduğunu göstermektedir.

Uluslararası öğrenciler üzerine yapılan çalışmalar, kültürleşme sürecinde kültürlerarası uyum güçlükleri, kültürleşme stresi, sosyal bağlılık sorunları, ev özlemi ve algılanan ayrımcılık gibi çeşitli güçlüklerin yaşanabildiğini göstermektedir. Türk uluslararası öğrencilerle yapılan bir çalışmada İngilizce dil yeterliği, sosyal bağlılık ve uyum güçlüklerinin kültürleşme stresiyle ilişkili olduğu bulunurken (Duru ve Poyrazlı, 2007), Poyrazlı ve Lopez (2007) uluslararası öğrencilerin ABD’li öğrencilere kıyasla daha yüksek düzeyde algılanan ayrımcılık ve ev özlemi bildirdiklerini ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra Ward vd. (2001), kültür şoku ve kültürlerarası uyum süreçlerinde kültürel öğrenme, yeni kültüre ilişkin bilgi ve becerilerin kazanılması ve sosyal etkileşimin önemini vurgulamaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’de uluslararası öğrencilerin kültürleşme süreçlerinin yalnızca bireysel tercihlerle değil; sosyal etkileşimler, yapısal koşullar ve kurumsal destek mekanizmaları ile şekillenen çok boyutlu bir süreç olduğu görülmektedir.

7.2.2. Göçmenler ve Azınlık Gruplar

Türkiye’de kültürleşme araştırmalarında önemli bir örneklem grubunu göçmenler, sığınmacılar ve etnik-kültürel azınlıklar oluşturmaktadır. Türkiye, Orta Doğu ve Balkan ülkelerinden yoğun göç almasının yanı sıra Afrika ve Asya’dan Avrupa’ya geçiş güzergâhı üzerinde yer alması nedeniyle de önemli bir yerleşim alanı hâline gelmiştir. Özellikle son yıllarda artan zorunlu göç hareketleriyle birlikte bu gruplara yönelik araştırmalar belirgin biçimde artmıştır. Bu bağlamda, özellikle Suriye savaşının ardından Suriyeli göçmenlere ilişkin çalışmaların yoğunlaştığı görülmektedir.

Bilge Zafer (2015) tarafından yürütülen çalışmada, 1878-1914 yılları arasında Balkanlar ve Kafkasya’dan gelen ikinci kuşak göçmen kadınların Bursa vilayeti İnegöl kazasındaki kültürleşme süreçleri incelenmiştir. Bulgular, ka-

dınların büyük ölçüde entegrasyon ve uyum stratejilerini benimsediklerini göstermektedir. Bu strateji kapsamında hem etnik kimliklerini korumaya hem de Türk toplumunun sosyal ve kültürel normlarına uyum sağlamaya çalışmışlardır. Entegrasyon stratejisini benimseyen kadınların toplumsal kabul ve sosyal etkileşim açısından daha başarılı oldukları; buna karşın bazı kadınların kültürel farklılıklar nedeniyle ayrışma veya marjinalleşme stratejilerini tercih ettikleri ve bunun sosyal etkileşimlerini sınırladığı görülmüştür. Ayrıca eğitim ve toplumsal katılım kültürleşme sürecini güçlendiren önemli belirleyiciler olarak öne çıkarken, dil ve kültürel bilgi eksikliklerinin uyumu zorlaştırdığı belirlenmiştir. Genel olarak çalışma, ikinci kuşak göçmen kadınların kültürleşme sürecinin entegrasyon temelli, çok boyutlu ve hem sosyal hem psikolojik boyutlar içeren bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Antonova-Ünlü (2016), Türkiye’de yaşayan İngiliz kökenli göçmenlerin dil pratikleri üzerinden kültürleşme süreçlerini incelemiştir. Dil kullanımının kültürleşme yönelimlerini anlamada temel bir gösterge olduğu vurgulanmaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmının günlük yaşamda İngilizceyi baskın biçimde kullanmaya devam ettikleri, Türkçeyi ise çoğunlukla sınırlı ve işlevsel düzeyde (alışveriş, temel iletişim gibi) kullandıkları belirlenmiştir. Bu durum, göçmenlerin kendi dil ve kültürlerini koruma eğiliminde olduklarını ve ayrışma yönelimli bir kültürleşme stratejisi sergilediklerini göstermektedir. Bununla birlikte, Türkçe dil becerisi gelişmiş katılımcıların yerel toplumla daha fazla etkileşim kurduğu ve sosyal uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu grupta entegrasyon yöneliminin daha belirgin olduğu görülmektedir. Çalışma, İngiliz göçmenlerde kültürleşmenin çoğunlukla sınırlı entegrasyon ile güçlü kültürel koruma eğilimi arasında şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Yalçın (2017) tarafından İstanbul’da yaşayan Suriyeli çocuklar üzerinde yürütülen çalışmada, eğitim ortamında uyum ve kültürleşme süreçleri incelenmiştir. Bulgular, entegrasyon stratejisini benimseyen çocukların okul ortamına uyum sağlama, arkadaş ilişkilerini geliştirme ve akademik etkinliklere katılım açısından daha başarılı olduğunu göstermektedir. Ayrışma ve marjinalleşme stratejilerini benimseyen çocuklarda ise sınıf içi sosyal etkileşimin sınırlı olduğu, psikolojik stres ve sosyal izolasyon riskinin arttığı gözlemlenmiştir. Türkçe dil yeterliliği ve kültürel yakınlık entegrasyonu destekleyen önemli faktörler olarak öne çıkarken, dil ve kültürel engeller ayrışma ve marjinalleşme eğilimlerini güçlendirmektedir.

İç göç eden bireylerin de benzer biçimde kültürleşme süreçleri yaşadığı ve bu süreçlerin göç edilen bölge ile yerleşilen bölge arasındaki kültürel farklılıklara bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Kıran ve Aker (2019), iç göç bağlamında bireylerin farklı kültürleşme stratejileri geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Bazı bireylerin geldikleri kültürü korumaya yönelik ayrışma eğilimi gösterdiği, bazılarının ise ev sahibi kültüre uyum sağlayarak entegrasyon ya da asimilasyon yönelimi benimsediği belirlenmiştir. Sosyal ağların (hemşehrilik

ilişkileri, akrabalık bağları vb.) uyum sürecinde kritik bir rol oynadığı; bu ağların hem yeni çevreye adaptasyonu kolaylaştırdığı hem de kültürel kimliğin sürdürülmesine imkân tanıdığı ifade edilmektedir. Ekonomik koşullar, eğitim düzeyi ve sosyal kabul gibi faktörlerin kültürleşme sürecinin yönünü ve başarısını doğrudan etkilediği vurgulanmaktadır.

Akpınar (2020) tarafından Türkiye’de yaşayan Suriyeli göçmen kadınlar üzerinde gerçekleştirilen çalışmada, kültürleşme stratejileri ile yaşam doyumu arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Entegrasyon stratejisini benimseyen bireylerin yaşam doyumu düzeyleri daha yüksekken, marjinalleşme ve ayrışma stratejileri düşük psikolojik uyum ile ilişkilidir. Algılanan ayrımcılık düzeyi arttıkça yaşam doyumu düşmekte ve ayrışma eğilimi güçlenmektedir. Etnik kimlik aidiyetinin ise hem koruyucu hem de sınırlayıcı bir rol üstlendiği görülmektedir.

Abdinov (2020), Türkiye’deki ilk kuşak Azerbaycanlı göçmenler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, kültürleşme stratejilerinin sosyal ve psikolojik uyum üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bulgular, entegrasyon stratejisini benimseyen bireylerin ev sahibi toplumla daha güçlü sosyal bağlar kurabildiğini, sosyal kabul düzeylerinin daha yüksek olduğunu ve daha geniş sosyal ağlara sahip olduklarını göstermektedir. Buna karşılık, ayrışma ve marjinalleşme stratejilerini benimseyen bireylerde sosyal etkileşimin sınırlı olduğu ve psikolojik uyum düzeylerinin daha düşük seyrettiği belirlenmiştir. Ayrıca, eğitim düzeyi ve Türkiye’de kalış süresinin artmasının entegrasyon yönelimini güçlendiren önemli yapısal faktörler olduğu ortaya konulmuştur.

Kiremit ve Akfırat (2021) tarafından Hatay ilinde gerçekleştirilen çalışmada, Suriyeli mültecilere yönelik kültürleşme süreçlerinin yalnızca göçmenlerin bireysel stratejileriyle değil, aynı zamanda ev sahibi toplumun tutumlarıyla da yakından ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Araştırma bulgularına göre yüksek eğitim düzeyi, empati kapasitesi, çok kültürlülüğe yönelik olumlu tutumlar ve göçmenlerle kurulan doğrudan temas, daha kabullenici ve entegrasyon destekleyici yaklaşımları güçlendirmektedir. Buna karşılık ekonomik kaygılar, işsizlik endişesi ve güvenlik algısı gibi faktörlerin dışlayıcı ve reddedici tutumları artırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca, temas düzeyinin artmasının önyargıları azalttığı, temasın zayıf olduğu durumlarda ise dışlayıcı tutumların daha belirgin hâle geldiği belirtilmektedir. Bu bulgular, kültürleşme sürecinin karşılıklı etkileşim temelinde şekillenen dinamik bir yapı olduğunu göstermektedir.

Boyacı (2022), Türkiye’de Suriyeli ve Türk gençler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, kültürleşme yönelimlerinin grup bazında farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Araştırma bulgularına göre Suriyeli gençlerin daha çok ayrışma ve marjinalleşme stratejilerine yöneldiği, Türk gençlerin ise daha yüksek oranda entegrasyon ve kabul odaklı tutumlar sergilediği belirlenmiştir. Entegrasyon stratejisinin hem psikolojik iyi oluş hem de benlik saygısı üzerinde olumlu etkiler yarattığı; buna karşılık ayrışma ve marjinalleşme stratejilerinin

bu psikolojik göstergeleri olumsuz etkilediği vurgulanmaktadır. Bu sonuçlar, kültürleşme stratejilerinin yalnızca sosyal uyumla değil, aynı zamanda bireylerin psikolojik sağlık düzeyiyle de ilişkili olduğunu göstermektedir.

Emre ve Dirimeşe (2022), Türkiye’de yaşayan Çinli göçmenlerin kültürleşme süreçlerini ekonomik ve sosyal katılım bağlamında ele almıştır. Bulgular, Çinli göçmenlerin özellikle ticaret ve küçük ölçekli işletmeler aracılığıyla ekonomik yaşama aktif biçimde katıldıklarını göstermektedir. Ancak bu ekonomik katılımın sosyal entegrasyona aynı ölçüde yansımadağı, sosyal ilişkilerin çoğunlukla işlevsel ve gündelik etkileşimlerle sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Bu durum, ekonomik uyumun sosyal ve kültürel bütünleşmeyi otomatik olarak sağlamadığını ortaya koymaktadır.

Polat (2022), Boşnak göçmenler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada kültürleşme stratejileri ile dış grup tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bulgular, entegrasyon stratejisini benimseyen bireylerin daha dengeli ve olumlu dış grup tutumlarına sahip olduğunu göstermektedir. Buna karşılık ayrışma stratejisinin sosyal mesafeyi artırdığı, marjinalleşme stratejisinin ise hem iç hem dış grup bağlarını zayıflattığı ifade edilmektedir. Çalışma ayrıca sosyal kimlik süreçlerinin kültürleşme yönelimleri üzerinde belirleyici olduğunu ve grup aidiyetlerinin dış grup algılarını şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

Agcadağ Çelik ve Çetin (2023), Hatay’da Suriyeli gençler üzerine yaptıkları çalışmada kültürleşme stratejilerinin çok boyutlu ve bağlamsal faktörlere bağlı olarak değiştiğini ortaya koymuştur. Bulgular, entegrasyonun en yaygın strateji olduğunu ancak bu yönelimin sabit olmadığını göstermektedir. Dil yetersizliği, ekonomik zorluklar ve ayrımcılık deneyimlerinin gençleri ayrışma ve marjinalleşme stratejilerine yönlendirebildiği belirtilmektedir. Buna karşılık eğitim ortamları, akran ilişkileri ve sosyal kabul düzeyinin yüksek olması durumunda entegrasyonun güçlendiği ve aidiyet duygusunun arttığı ifade edilmektedir.

Sumerkan ve Kuşdil (2024), Türkiye’de Türk katılımcıların Suriyeli mültecilere yönelik tutumlarını ve kültürleşme stratejilerine ilişkin tercih ve algılarını kaçınmacı ırkçılık yaklaşımı çerçevesinde incelemiştir. Çalışmada 271 katılımcının %33’ünün kaçınmacı ırkçılık profiliyle uyumlu tutumlar sergilediği bulunmuştur. Kaçınmacı ırkçılık profiline sahip katılımcıların Suriyelilere attettikleri kültürleşme stratejileri arasında ayrışma yönelimi öne çıkarken, kendi tercihleri açısından bütünleşme yönelimi en sık tercih edilen strateji olmuştur. Bulgular, ev sahibi toplum üyelerinin kültürleşme stratejilerine ilişkin kendi tercihleri ile göçmenlere attettikleri kültürleşme yönelimlerinin birbirinden farklılaşabileceğine işaret etmektedir (Sumerkan ve Kuşdil, 2024).

Soylu (2025), Türkiye’de farklı göçmen gruplarına yönelik ev sahibi toplum tutumlarını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Bulgular, Ukraynalı göçmenlere yönelik daha olumlu ve entegrasyon destekleyici tutumların geliştirildiğini, Suriyeli göçmenlere yönelik ise daha çok dışlayıcı ve asimilasyon bek-

lentisinin öne çıktığını göstermektedir. Algılanan kültürel benzerlik arttıkça entegrasyon yöneliminin güçlendiği; ekonomik ve kültürel tehdit algısının ise dışlayıcı tutumları artırdığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, kültürleşme sürecinin yalnızca göçmenlerin uyum çabalarıyla değil, aynı zamanda ev sahibi toplumun algı ve sosyal kimlik temelli değerlendirmeleriyle de şekillendiğini ortaya koymaktadır.

7.3. Türkiye Literatürünün Değerlendirilmesi

Türkiye'deki mevcut çalışmalar genel olarak entegrasyon stratejisinin daha yüksek psikolojik iyi oluş, yaşam doyumu ve sosyokültürel uyum ile ilişkili olduğunu; buna karşılık marjinalleşme ve ayrışma stratejilerinin daha düşük uyum düzeyi ve daha yüksek kültürleşme stresi ile bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır (Akdağ ve Koçak, 2020; Boynueğri, 2018; Ward vd., 2001). Bu bulgular, Türkiye'de kültürleşme literatüründe normatif bir eğilimin oluştuğunu ve entegrasyonun çoğunlukla "en uyumlu strateji" olarak konumlandırıldığını göstermektedir.

Bununla birlikte, Türkiye bağlamında yürütülen çalışmaların önemli bir kısmının kültürleşme sürecini bireysel düzeydeki değişkenler üzerinden açıklamaya odaklandığı görülmektedir. Özellikle dil yeterliliği, sosyal destek, eğitim düzeyi ve ayrımcılık algısı gibi mikro düzey faktörler sıklıkla vurgulanırken (Akdağ ve Koçak, 2020; Akpınar, 2020), göç politikaları, medya söylemleri ve kurumsal yapılar gibi makro düzey etkenlerin görece daha sınırlı ele alındığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Kiremit ve Akfırat (2021), Hatay örneğinde ev sahibi toplumun tutumlarının kültürleşme sürecini doğrudan etkilediğini ve kabullenici ya da reddedici yaklaşımların yapısal faktörlerle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde Soylu (2025), ev sahibi toplumun farklı göçmen gruplarına yönelik tutumlarının homojen olmadığını ve algılanan kültürel benzerlik ile tehdit algısına bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini belirtmektedir.

Ayrıca literatürde kültürleşme süreçlerinin çoğunlukla kesitsel araştırmalar üzerinden incelendiği görülmektedir. Bu durum, sürecin zaman içerisindeki değişimini ve dinamik yapısını açıklamada sınırlılıklar oluşturmaktadır. Oysa kültürleşme, özellikle uzun süreli göç deneyimlerinde zamanla değişen ve kuşaklar arasında farklılaşabilen dinamik bir süreçtir (Yağmur ve van de Vijver, 2022). Bu nedenle boylamsal araştırmaların artırılması, kültürleşme süreçlerinin daha bütüncül bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Bunun yanında Türkiye literatüründe göçmenler ve uluslararası öğrenciler üzerine yoğunlaşan çalışmaların sayıca fazla olduğu, buna karşılık iç göç ve ev sahibi toplumun dönüşüm süreçlerine ilişkin araştırmaların daha sınırlı kaldığı görülmektedir (Şeker ve Akman Direkçi, 2024). Bununla birlikte son dönem çalışmalar, kültürleşmenin yalnızca göçmenlere özgü bir süreç olmadığını, ev sahibi toplumun da bu süreçten etkilendiğini ve dönüşüm yaşadığını giderek daha fazla vurgulamaktadır (Kiremit ve Akfırat, 2021; Polat, 2022).

Sonuç olarak Türkiye’de kültürleşme literatürü güçlü biçimde Berry’nin kuramsal çerçevesine dayanmakta; ancak bireysel düzeyde yoğunlaşma, kesitsel yöntemlerin baskınlığı ve makro yapısal faktörlerin sınırlı ele alınması gibi bazı önemli kısıtlılıklar içermektedir.

8. YURT DIŞI LİTERATÜRÜNDE KÜLTÜRLEŞME STRATEJİLERİ

Kültürleşme ve kültürleşme stratejileri, uluslararası literatürde uzun süredir disiplinlerarası bir bakış açısıyla ele alınan ve özellikle artan göç hareketleri ile küreselleşme süreçlerinin etkisiyle giderek önem kazanan bir araştırma alanıdır. Bu literatürde kültürleşme süreçleri büyük ölçüde John W. Berry’nin geliştirdiği kuramsal çerçeve etrafında ele alınmakta ve bireylerin ev sahibi kültür ile kendi kültürleri arasındaki ilişkiyi nasıl yapılandırdıkları temel bir analiz eksenini olarak değerlendirilmektedir.

Ward vd. (2001), kültürleşme sürecinin yalnızca bireysel tercih ve yönelimlerle açıklanamayacağını; sosyal kabul, ayrımcılık deneyimleri ve yapısal koşulların bu süreci doğrudan şekillendiren kritik belirleyiciler olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, kültürleşmenin yalnızca psikolojik bir uyum süreci değil, aynı zamanda sosyal bağlam içinde gerçekleşen etkileşimsel bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde Sam ve Berry (2010), kültürleşme stratejilerinin psikolojik uyum ve sosyokültürel uyum üzerinde farklı düzeylerde etkiler ürettiğini göstermektedir. Çalışmalarında özellikle entegrasyon stratejisinin hem psikolojik iyi oluş hem de sosyal işlevsellik açısından daha olumlu sonuçlarla ilişkili olduğu; buna karşılık marjinalleşme ve ayrışma stratejilerinin uyum sürecini zorlaştırdığı ifade edilmektedir.

Genel olarak yurt dışı literatürü, kültürleşme sürecini tek boyutlu bir uyum mekanizması olarak değil, bireysel, toplumsal ve bağlamsal faktörlerin karşılıklı etkileşimiyle şekillenen dinamik ve çok katmanlı bir süreç olarak ele almaktadır. Bu yaklaşım, kültürleşme çalışmalarında hem mikro düzey psikolojik değişkenlerin hem de makro düzey sosyal yapıların birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

8.1. Yurt Dışında Göçmenlerle Yapılan Çalışmalar

Berry vd. (2006), farklı etnik kökenlere sahip göçmen gençler üzerinde yaptıkları çalışmada, kültürleşme stratejilerinin psikolojik ve sosyal uyum düzeylerini anlamlı biçimde farklılaştırdığını göstermektedir. Bulgulara göre, sosyal kimlik açısından hem kendi etnik kültürünü koruyan hem de ev sahibi toplumla olumlu ilişkiler geliştiren entegrasyon stratejisini benimseyen gençler, en yüksek düzeyde psikolojik iyi oluş, akademik uyum ve sosyal uyum göstermektedir. Çalışma ayrıca kimlik gelişiminin göçmen gençler için kritik bir belirleyici olduğunu ve özellikle güçlü, dengeli bir kimlik yapısının (çift kültürlü kimlik) psikolojik dayanıklılığı artırdığını vurgulamaktadır. Bu bulgu-

lar, kültürleşme süreçlerinin yalnızca kültürel uyumla sınırlı olmadığını, aynı zamanda kimlik inşası ve genel yaşam uyumu ile doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Kanada'da yaşayan Asya ve Afrika kökenli göçmenler ile ikinci kuşak bireyler üzerinde yürütülen çalışmada, göçmenlerin ve ikinci kuşak bireylerin kültürleşme süreçlerinde etnik (kültürel) kimlik ile ulusal kimliğin bir arada sürdürülebileceği açık biçimde ortaya konmaktadır. Özellikle bireylerin etnik kimlik düzeylerinin yüksek olmasının ulusal kimlik (Kanadalı kimliği) ile çelişmediği, aksine her iki kimliğin birlikte güçlü olabildiği bulunmuştur. Bu durum, entegrasyon stratejisinin yaygın ve işlevsel bir uyum biçimi olduğunu desteklemektedir. Çalışmada ayrıca ikinci kuşak bireylerin hem etnik hem ulusal kimliği daha dengeli biçimde geliştirme eğiliminde oldukları, buna karşın birinci kuşak göçmenlerin etnik kimliğe daha güçlü bağlılık gösterdiği saptanmıştır (Grant, 2007).

Mana vd. (2009), İsrail'de yaşayan Etiyopya ve eski Sovyetler Birliği kökenli göçmen ergenlerin kimlik yapılanmalarını Berry'nin kültürleşme modeli ile Sosyal Kimlik Kuramı'nı bütünleştirerek incelemiştir. Araştırmacılar, göçmen kimliğinin yalnızca kültürel uyum boyutuyla açıklanamayacağını; bireylerin köken grubu ve ev sahibi toplumla ilişkilerini, sosyal kimlik süreçleriyle birlikte değerlendiren bütünleşik bir çerçevenin gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Bulgular, kültürleşme yönelimlerinin sosyal kimlik süreçleriyle birlikte ele alınabileceğini ve göçmen kimliklerinin yalnızca bireysel düzeyde değil, gruplararası ilişkiler bağlamında da yapılandığını göstermiştir. Çalışmada bütünleşme ve üst düzey yeniden kategorizasyon yönelimleri öne çıkarken, asimilasyon yönelimi daha düşük düzeyde desteklenmiştir. Bu sonuçlar, göçmenlerin kimlik yapılanmalarının kültürleşme süreçleri ile gruplararası ilişkilerin karşılıklı etkileşimi içerisinde şekillendiğine işaret etmektedir (Mana vd., 2009).

Lopez-Zafra ve El Ghoudani (2014), Faslı göçmen kadınların kültürleşme süreçlerinde haysiyet kültürü (culture of honor) ve duygusal zekânın rolünü incelemiştir. Araştırmaya göre duygusal zekâ düzeyi yüksek olan bireylerin hem psikolojik hem de sosyokültürel uyumlarının daha güçlü olduğu ve özellikle bütünleşme (entegrasyon) stratejisini daha fazla benimsedikleri tespit edilmiştir. Buna karşılık haysiyet kültürüne güçlü bağlılık gösteren bireylerin kendi kültürel kimliklerini koruma eğilimlerinin arttığı ve bu durumun asimilasyon stratejisine yönelik mesafeli bir tutum geliştirmelerine yol açtığı görülmektedir. Ayrıca haysiyet kültürünün bireylerin değer sistemleri aracılığıyla kültürleşme tercihlerini yönlendirdiği ve çoğunlukla ayrışma ya da sınırlı entegrasyon eğilimleriyle ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Farklı göçmen gruplarla yapılan bir çalışmada, göçmen çalışanların kültürleşme stratejilerinin etnik kimlik belirginliği (*heritage cultural identity salience*) ile yakından ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Köken kültürel kimliğin

birey açısından daha merkezi ve belirgin olduğu durumlarda bireylerin kendi kültürlerini sürdürme eğilimlerinin arttığı ve bu durumun özellikle entegrasyon ve ayrışma stratejilerine yönelimi güçlendirdiği görülmektedir. Buna karşılık köken kimliğinin düşük belirginlik gösterdiği bireylerde ev sahibi kültüre yönelimin arttığı ve asimilasyon stratejisinin daha olası hâle geldiği saptanmıştır. Ayrıca kimlik belirginliğinin sabit bir özellik olmadığı, iş ortamı ve sosyal bağlam gibi durumsal faktörlere bağlı olarak değişebildiği ve bu değişimin kültürleşme tercihlerine doğrudan yansıdığı ortaya konmuştur. Bu bağlamda kültürleşme stratejilerinin durağan değil, kimliğin bağlama göre öne çıkış biçimine bağlı olarak şekillenen dinamik süreçler olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Williams ve Liu, 2023).

Farklı ülkeler ve örneklemelerden elde edilen araştırmaları birleştiren Hu ve Cheung'un (2024) meta-analiz çalışmasında, sosyal kimlik ile sosyal entegrasyon arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunduğu gösterilmiştir. Buna göre bireylerin ait oldukları gruplarla güçlü bir kimlik bağı kurmaları toplumsal uyumlarını ve topluma katılımlarını artırmaktadır. Meta-analiz sonuçları, sosyal kimliğin yalnızca bireysel bir aidiyet duygusu değil, aynı zamanda sosyal ilişkileri güçlendiren ve bireylerin toplumla bütünleşmesini kolaylaştıran temel bir mekanizma olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular ayrıca bu ilişkinin bağlamsal faktörlere göre değişebildiğini göstermektedir. Özellikle göçmenler ve azınlık gruplar açısından hem etnik kimliğin hem de ev sahibi topluma yönelik kimliğin birlikte güçlü olmasının sosyal entegrasyonu daha fazla desteklediği belirlenmiştir. Bununla birlikte dışlanma, ayrımcılık ve düşük sosyal kabul gibi durumların bu ilişkiyi zayıflatılabildiği ifade edilmektedir.

8.2. Yurt Dışındaki Türklerle Yapılan Çalışmalar

Yurt dışında yaşayan Türk göçmenlere yönelik kültürleşme çalışmaları, uluslararası literatürde önemli ve giderek genişleyen bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Avrupa ülkelerine yönelik işçi göçleri sonrasında oluşan Türk diasporası, kültürleşme süreçlerinin kuşaklar arası değişimi, kimlik oluşumu ve toplumsal uyum dinamikleri açısından zengin bir inceleme zemini sunmaktadır (Yağmur ve van de Vijver, 2022). Bu bağlamda yapılan çalışmalar, Türk göçmenlerin kültürleşme deneyimlerinin yalnızca bireysel uyum stratejileriyle sınırlı olmadığını; etnik kimlik, dinî aidiyet, ayrımcılık deneyimleri ve ev sahibi toplumla kurulan ilişkiler çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir (Phinney vd., 2001; Schwartz vd., 2010). Ayrıca kuşaklar arası farklılıklar, kimlik müzakereleri ve toplumsal kabul düzeyi gibi faktörlerin kültürleşme sürecini dinamik ve çok boyutlu bir yapıya dönüştürdüğü vurgulanmaktadır (Sam ve Berry, 2010; Ward vd., 2001).

Şahin (2010), Almanya'da yaşayan farklı kuşaklara mensup Türk göçmenlerin kültürleşme ve sosyal entegrasyon süreçlerinin belirgin biçimde farklılaştığını ortaya koymaktadır. Birinci kuşağın ağırlıklı olarak köken kültürü

korumaya dayalı ayrışma eğilimi gösterdiği; buna karşılık ikinci ve üçüncü kuşakların ev sahibi topluma daha fazla uyum sağlayarak entegrasyon ve kısmen asimilasyon yönelimi sergiledikleri belirtilmektedir. Dil yeterliliği ve eğitim düzeyinin entegrasyon sürecinde belirleyici olduğu, özellikle Almanca dil becerisi yüksek ve eğitim düzeyi güçlü bireylerin işgücü piyasasına katılım, sosyal ilişkiler ve toplumsal uyum açısından daha avantajlı konumda oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca birinci kuşağın daha çok kendi etnik topluluğu içinde sınırlı sosyal ağlara sahip olduğu, genç kuşakların ise daha heterojen sosyal ilişkiler geliştirdiği görülmektedir. Kimlik ve aidiyet açısından değerlendirildiğinde, birinci kuşağın Türk kimliğiyle daha güçlü özdeşleştiği; sonraki kuşakların ise çift yönlü (Türk-Alman) ve bağlama göre değişebilen kimlik yapıları geliştirdiği belirlenmiştir. Bununla birlikte, genç kuşakların entegrasyona daha açık olmalarına rağmen ayrımcılık ve dışlanma deneyimleri yaşayabildikleri ve bunun aidiyet duygusunu zayıflatabildiği ifade edilmiştir.

Akıncı (2014), göçmenlerin kültürleşme süreçlerinde kimlik boyutunun belirleyici rolünü ortaya koymaktadır. Bulgular, Fransa'daki Türk göçmenlerin hem etnik (Türk) hem de dinî (Müslüman) kimliklerini güçlü biçimde koruma eğiliminde olduklarını, bu durumun özellikle birinci kuşakta daha belirgin olduğunu göstermektedir. İkinci ve üçüncü kuşaklarda ise kimlik yapısının daha esnek ve çok katmanlı bir nitelik kazandığı, bireylerin Türk ve Fransız kimliklerini birlikte deneyimledikleri görülmektedir. Çalışma ayrıca laik toplumsal bağlamlarda dinî kimliğin daha görünür ve ayırt edici bir unsur hâline geldiğini ve aidiyet duygusunun şekillenmesinde merkezi bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte algılanan ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerinin etnik ve dinî kimlik yönelimlerini güçlendirdiği tespit edilmiştir.

Şeker ve Sirkeci (2014) tarafından Birleşik Krallık'ta yaşayan Türkiye kökenli kadınlar üzerinde yürütülen çalışmada, yaşam doyumunun kültürleşme stratejileri, kimlik algısı ve ayrımcılık deneyimleri bağlamında anlamlı biçimde farklılaştığı ortaya konmuştur. Bulgular, entegrasyon stratejisini benimseyen bireylerin hem kültürel kimliklerini koruyabildiklerini hem de ev sahibi toplumla olumlu ilişkiler geliştirebildiklerini ve bunun daha yüksek yaşam doyumunu ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Buna karşılık marjinalleşme ve ayrışma stratejilerinin daha düşük psikolojik iyi oluş ile bağlantılı olduğu belirlenmiştir. Sosyal kimlik bağlamında güçlü etnik ve dini kimlik algısının bireylere aidiyet ve anlam duygusu sağlayarak yaşam doyumunu desteklediği ifade edilmektedir. Ancak bu ilişkinin bağlamsal faktörlere duyarlı olduğu, özellikle algılanan ayrımcılık düzeyi arttığında kimliğin koruyucu etkisinin zayıflayabildiği vurgulanmaktadır. Ayrımcılık deneyimlerinin doğrudan yaşam doyumunu düşürdüğü ve dolaylı olarak kültürleşme sürecini zorlaştırarak hem ev sahibi topluma uyumu hem de kimlik bütünlüğünü olumsuz etkilediği belirtilmektedir (Şeker ve Sirkeci, 2014).

Genç (2022), İran'daki Türk göçmenlerin kültürleşme tutumları ve kimlik algılarını incelemiş ve katılımcıların ağırlıklı olarak entegrasyon stratejisini benimsediklerini ortaya koymuştur. Bulgular, sosyal kimlik algısının yüksek düzeyde olduğunu ve Türk kimliğinin güçlü bir aidiyet kaynağı oluşturduğunu göstermektedir. Kültürleşme stratejileri ile sosyal kimlik arasındaki ilişki incelendiğinde, özellikle entegrasyon yönelimli bireylerde kimlik algısının daha güçlü olduğu ve bunun iki kültür arasında dengeli bir uyum sürecine işaret ettiği saptanmıştır. Buna karşılık asimilasyon ve marjinalleşme eğilimlerinin daha düşük düzeyde kaldığı ve bireylerin kültürel değerlerini sürdürme konusunda genel olarak direnç gösterdikleri görülmektedir. Bu bulgular, kültürel kimliğin korunmasının toplumsal uyumu engellemekten ziyade destekleyici bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır.

Aslan (2024), ABD'de yaşayan Türk göçmenler üzerinde yürüttüğü çalışmada kültürleşme stratejileri ile haysiyet, cinsellik, cinsiyetçilik, muhafazakârlık ve dindarlık arasındaki ilişkileri incelemiştir. Bulgular, entegrasyon stratejisini benimseyen bireylerin daha düşük düzeyde cinsiyetçi tutumlara ve daha esnek cinsellik algılarına sahip olduklarını göstermektedir. Ayrışma eğilimi gösteren bireylerde haysiyet kültürü değerlerinin daha güçlü olduğu, ayrıca dindarlık ve muhafazakârlık düzeylerinin belirgin biçimde arttığı tespit edilmiştir. Asimilasyon eğilimi gösteren bireylerin ev sahibi kültüre daha uyumlu değerler benimsedikleri, daha düşük geleneksel normlara bağlılık ve daha düşük cinsiyetçi tutumlar sergiledikleri belirlenmiştir. Marjinalleşme eğilimi ise hem kültürel bağlılığın hem de toplumsal uyum göstergelerinin en düşük olduğu strateji olarak ortaya çıkmaktadır. Genel olarak çalışma, kültürleşme stratejilerinin yalnızca uyum süreciyle sınırlı olmadığını, aynı zamanda bireylerin değer sistemleri, toplumsal cinsiyet algıları ve dini-muhafazakâr yönelimleri üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

8.3. Boşnak Göçmenlerle Yapılan Çalışmalar

1992–1995 Bosna Savaşı sonrasında Bosna-Hersek'te Boşnaklar, Sırp ve Hırvatlar arasında yeniden kurulan çok etnikli toplumsal yapı, bir yandan birlikte yaşam pratiklerini zorunlu kılarken diğer yandan kimlik ve aidiyet süreçlerini daha karmaşık hâle getirmiştir. Bu dönemde yaşanan zorunlu göçler sonucunda Boşnakların önemli bir kısmının farklı ülkelere yerleşmesi, göç bağlamında kültürleşme süreçlerinin merkezi bir araştırma alanı hâline gelmesine neden olmuştur (Imamović, 1998; Micijevic, 2004). Nitekim savaş sırasında ülkeyi terk etmek zorunda kalan bazı Boşnakların geri dönüş sonrasında da yeniden bir uyum süreci yaşadıkları görülmektedir. Bu bağlamda Boşnakların hem Bosna-Hersek içinde hem de diaspora bağlamında yaşadıkları deneyimler, kültürleşmenin yalnızca bir uyum süreci değil, aynı zamanda kimlik, aidiyet ve toplumsal bütünleşmenin temel belirleyicilerinden biri olduğunu göstermektedir.

Colic-Peisker ve Walker (2003) tarafından yürütülen çalışmada, Avustralya'daki Bosnalı mültecilerin kültürleşme süreçlerinin hem bireysel kaynaklar (insan sermayesi) hem de sosyal kimlik yapılarıyla yakından ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Bulgular, eğitim düzeyi, mesleki beceri ve dil yeterliliği gibi insan sermayesi unsurları yüksek olan katılımcıların ev sahibi topluma daha hızlı uyum sağladığını ve daha çok entegrasyon yönelimli bir kültürleşme stratejisi benimsediğini göstermektedir. Buna karşılık düşük insan sermayesine sahip bireylerde ekonomik ve sosyal dışlanma deneyimlerinin daha yoğun olduğu ve bunun ayrışma ya da kısmen marjinalleşme eğilimlerini güçlendirdiği belirlenmiştir. Sosyal kimlik açısından ise Bosnalı mültecilerin etnik kimliklerini güçlü biçimde korudukları, ancak bu kimliğin ev sahibi topluma aidiyetle birlikte geliştiği durumlarda daha olumlu psikososyal uyumla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca entegrasyon stratejisinin hem ekonomik uyum hem de psikolojik iyi oluş açısından en işlevsel yol olduğu; ayrışma ve dışlanma biçimlerinin ise sosyal izolasyon ve sınırlı fırsatlarla ilişkili olduğu görülmektedir.

Savaşın ardından ülkelerine geri dönen Bosna-Hersekli ergenlerle yürütülen bir çalışmada, savaş ve zorunlu göç deneyimi yaşamış bireylerin psikolojik uyumlarının kültürleşme süreçleriyle yakından ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Sürgün sürecinde anksiyete, depresyon ve travma belirtilerinin yüksek düzeyde görüldüğü; ancak geri dönüş sonrasında da uyum sürecinin yeniden başlaması nedeniyle psikolojik sorunların devam edebildiği belirtilmektedir. Kültürleşme sürecine daha başarılı uyum sağlayan ergenlerin daha düşük düzeyde psikolojik problem yaşadığı, uyum güçlüklerinin ise psikolojik riskleri artırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca savaş travmasının uzun vadeli etkilerinin sürdüğü ve bu durumun kimlik ve aidiyet sorunlarına yol açabildiği; dolayısıyla sosyal kimlik gelişiminin uyum sürecinde kritik bir unsur olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Hasanović vd., 2005).

Herovic (2013), Bosnalı mülteci ailelerde kültürleşme düzeyinin eş seçimi tercihleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Bulgulara göre köken kültüre güçlü bağlılık gösteren ve düşük düzeyde kültürleşmiş ebeveynler, çocuklarının aynı etnik gruptan biriyle evlenmesini (endogami) tercih etmekte ve bu yönde baskı uygulayabilmektedir. Buna karşılık ev sahibi topluma daha fazla uyum sağlamış bireylerde farklı etnik gruplarla evliliğe açıklık artmaktadır. Araştırma ayrıca kuşaklar arasında belirgin farklılıklar olduğunu ortaya koymakta; genç yetişkinlerin ebeveynlerine kıyasla daha bireysel ve esnek eş seçimi eğilimleri geliştirdiği görülmektedir. Güçlü etnik kimlik algısının geleneksel evlilik normlarını desteklediği, zayıflayan kimlik bağlılığının ise daha karma (inter-kültürel) evlilik tercihleriyle ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Vukojević (2019), Avrupa'da doğmuş veya büyümüş ikinci kuşak Bosna-Hersek kökenli göçmenlerin aidiyet ve kimlik deneyimlerini nitel yöntemle incelemiştir. Bulgular, katılımcıların hem köken kültüre hem de ev sahibi topluma yönelik çift yönlü bir aidiyet geliştirdiklerini; ancak bu aidiyetin çoğu

zaman “arada kalmışlık” ve “ait olamama” hissiyle birlikte deneyimlendiğini göstermektedir. Sosyal kimlik yapısının bağlama göre değişkenlik gösterdiği, bireylerin farklı sosyal ortamlarda farklı kimlik yönlerini öne çıkardığı ve kimliğin sabit değil dinamik bir yapı sergilediği ortaya konmuştur. Ayrıca kültürleşmenin doğrusal bir uyum süreci olmadığı, aksine dalgalı ve çok katmanlı bir yapı gösterdiği belirlenmiştir. Aile ve köken kültürün kimlik oluşumunda belirleyici olduğu, ev sahibi toplumda yaşanan dışlanma ve ayrımcılığın ise aidiyet duygusunu zayıflattığı tespit edilmiştir.

Bosna-Hersek’ten farklı ülkelere göç eden Bosnalı mültecilerin ayrımcılık deneyimlerini ele alan bir çalışmada, katılımcıların eğitim, iş yaşamı ve günlük sosyal etkileşimlerde açık ya da örtük ayrımcılık deneyimleri yaşadığı ortaya konmuştur. Bu ayrımcılığın çoğu zaman doğrudan dışlama yerine farklı muamele ve sosyal mesafe şeklinde ortaya çıktığı belirtilmektedir. Katılımcıların bu deneyimleri çoğu zaman “göç sürecinin doğal bir parçası” olarak normalleştirdikleri, ancak buna rağmen stres, güvensizlik ve aidiyet duygusunda zayıflama gibi psikososyal sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca ayrımcılığın ev sahibi toplumla bütünleşmeyi zorlaştırdığı ve etnik topluluklara yönelimi artırarak sosyal kapanmayı güçlendirdiği belirlenmiştir. Bununla birlikte bazı bireylerin eğitim, iş ve sosyal destek ağları aracılığıyla baş etme stratejileri geliştirdikleri de tespit edilmiştir (Komolova vd., 2020).

Amerika’da doğup büyüyen ikinci kuşak Bosna-Hersek kökenli göçmenlerin kendilerini büyük ölçüde Bosnalı-Amerikalı olarak tanımladıkları ve bunun hibrit bir kimlik yapısına işaret ettiği görülmektedir. “Ev” kavramının yalnızca fiziksel bir mekân değil, hem Amerika’daki günlük yaşam hem de Bosna ile kurulan duygusal ve kültürel bağlar üzerinden çift yönlü bir aidiyet alanı olarak anlam kazandığı ortaya konmuştur. Ebeveynlerin kültürel aktarım sürecindeki rolü belirleyici olup dil, din ve savaş/göç anlatılarının kimlik inşasında önemli olduğu görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların hem Amerika’da hem Bosna’da zaman zaman “öteki” olarak algılanmaları, aidiyetin bağlama göre değiştiğini ve çifte dışsallaştırma deneyimi oluşturabildiğini göstermektedir. Sonuç olarak kimlik ve aidiyet süreçlerinin sabit değil, sürekli yeniden üretilen ve çok katmanlı bir yapıya sahip olduğu ortaya konmuştur (Dikyurt, 2023).

Vukasovic ve Chatzimpyros (2025), ikinci kuşak Bosnalı göçmenlerin kimlik inşası ve aidiyet süreçlerini etnik, kültürel ve sosyal bağlamlar çerçevesinde incelemiştir. Bulgular, katılımcıların kimliklerini tek boyutlu bir ulusal aidiyet üzerinden değil, çok katmanlı ve bağlama duyarlı biçimde inşa ettiklerini göstermektedir. İkinci kuşağın kendilerini hem Bosnalı kimliği hem de yaşadıkları ülkenin ulusal kimliği ile birlikte tanımladığı; bu bağlamda hibrit kimlik örüntülerinin öne çıktığı belirlenmiştir. Aidiyet duygusunun sabit olmadığı, sosyal etkileşimler, okul ve arkadaş çevresi, etnik ağlar ve aile etkisiyle sürekli yeniden üretildiği görülmektedir. Bazı katılımcıların hem köken hem ev sahibi toplumda tam kabul görmediklerini hissetmeleri “arada kalmışlık”

deneyimine yol açabilmektedir. Genel olarak çalışma, kimlik ve aidiyetin dinamik ve bağlamsal bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Boşnak göçmenler üzerine yapılan çalışmaların kültürleşme sürecini yalnızca uyum veya asimilasyon ekseninde değil, aynı zamanda kimlik, aidiyet ve sosyal bütünleşmenin çok katmanlı ve dinamik bir süreci olarak ele aldığı görülmektedir. Bulgular, bireylerin göç ettikleri toplumlarda insan sermayesi, sosyal ağlar, kültürel aktarım ve ayrımcılık deneyimleri gibi faktörlere bağlı olarak farklı kültürleşme stratejileri geliştirdiklerini göstermektedir. Özellikle entegrasyon yöneliminin hem psikososyal uyum hem de aidiyet duygusu açısından daha işlevsel sonuçlar doğurduğu; ayrışma ve marjinalleşmenin ise sosyal izolasyon ve kimlik çatışmasını artırdığı görülmektedir. Ayrıca ikinci kuşakta hibrit kimlik yapılarının yaygın olduğu ve aidiyetin sabit değil bağlama göre değişen bir yapı sergilediği dikkat çekmektedir. Sonuç olarak literatür, Boşnak göçmen deneyimlerinin çok boyutlu, değişken ve sürekli müzakere edilen bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

9. TARTIŞMA

Bu derleme kapsamında Türkiye ve yurt dışı literatüründe kültürleşme ve kültürleşme stratejilerine ilişkin bulgular bütüncül biçimde değerlendirildiğinde, kültürleşme süreçlerinin çok boyutlu, dinamik ve bağlamsal olarak şekillenen bir yapı sergilediği açıkça görülmektedir. Hem Türkiye’de hem de uluslararası literatürde baskın kuramsal çerçevenin Berry’nin kültürleşme modeli olduğu ve entegrasyon, asimilasyon, ayrışma ve marjinalleşme stratejileri üzerinden analizlerin yoğunlaştığı dikkat çekmektedir (Berry, 1997; Berry vd., 2006; Sam ve Berry, 2010). Bu kuramsal çerçeve, farklı örneklemeler ve bağlamlar arasında karşılaştırma yapılmasına imkân tanıyarak literatürde önemli bir kavramsal tutarlılık sağlamaktadır.

Türkiye bağlamındaki çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, entegrasyon stratejisinin hem psikolojik iyi oluş hem de sosyokültürel uyum açısından en işlevsel strateji olarak öne çıktığı görülmektedir (Abdinov, 2020; Akpınar, 2020; Boyacı, 2022). Bu bulgu, uluslararası literatürle büyük ölçüde paralellik göstermekte ve entegrasyonun “ideal” ya da “normatif” bir uyum biçimi olarak konumlandırıldığını düşündürmektedir (Berry vd., 2006; Ward vd., 2001). Ancak bu normatif yaklaşım, kültürleşme stratejilerinin bağlamsal koşullar içinde değişkenlik gösterebileceği gerçeğini görece arka plana itebilmektedir. Nitekim bazı çalışmalar, ayrışma veya sınırlı entegrasyon stratejilerinin özellikle yüksek ayrımcılık ve düşük sosyal kabul durumlarında bireyler için koruyucu bir işlev görebildiğini ortaya koymaktadır (Schwartz vd., 2010).

Derlemede öne çıkan bir diğer önemli bulgu, kültürleşme süreçlerinin yalnızca bireysel tercihlerle açıklanamayacağı; sosyal kabul, ayrımcılık ve ekonomik koşullar gibi makro düzey faktörlerin belirleyici rol oynadığıdır (Kiremit ve Akfırat, 2021; Soylu, 2025). Özellikle ev sahibi toplumun tutumlarının kültür-

leşme sürecini doğrudan etkilediği ve sürecin karşılıklı bir etkileşim alanı olduğu bulgusu, literatürde güçlü biçimde desteklenmektedir (Hu ve Cheung, 2024; Ward vd., 2001). Bu durum, kültürleşmenin tek yönlü bir uyum süreci değil, çift yönlü ve ilişkisel bir süreç olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Kimlik boyutu hem Türkiye’de hem de uluslararası çalışmalarda kültürleşme sürecinin merkezinde yer almaktadır. Özellikle çift kültürlü (bikültürel) kimlik yapılarının, bireylerin hem köken kültürlerini koruyabilmelerine hem de ev sahibi topluma uyum sağlayabilmelerine olanak tanıdığı ve bu durumun psikolojik dayanıklılığı artırdığı görülmektedir (Dikyurt, 2023; Phinney vd., 2001; Vukojević, 2019). Bununla birlikte ikinci kuşak göçmenlerde kimlik ve aidiyet süreçlerinin daha karmaşık ve bağlama duyarlı olduğu; “arada kalmışlık” ve çoklu aidiyet deneyimlerinin yaygınlaştığı dikkat çekmektedir (Vukosovic ve Chatzimpyros, 2025; Yağmur ve van de Vijver, 2022). Bu bulgular, kültürleşmenin doğrusal bir süreç olmadığını, aksine sürekli müzakere edilen ve yeniden yapılandırılan dinamik bir süreç olduğunu göstermektedir.

Örneklem grupları açısından değerlendirildiğinde, Türkiye’deki literatürün ağırlıklı olarak uluslararası öğrenciler ve Suriyeli göçmenler üzerinde yoğunlaştığı, buna karşılık farklı göçmen grupları, azınlık toplulukları ve ev sahibi toplumun dönüşüm süreçlerine ilişkin çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Benzer şekilde yurt dışı literatüründe de belirli göçmen gruplarına odaklanma eğilimi devam etmekle birlikte, son yıllarda ikinci kuşak göçmenler ve hibrit kimlikler üzerine yapılan çalışmaların arttığı dikkat çekmektedir (Williams ve Liu, 2023). Bu durum, literatürde örneklem çeşitliliği açısından bir genişleme ihtiyacına işaret etmektedir.

Yöntemsel açıdan bakıldığında ise hem Türkiye’de hem de uluslararası literatürde kesitsel araştırmaların baskın olduğu, buna karşılık boylamsal ve karma yöntemli çalışmaların sınırlı kaldığı görülmektedir. Oysa kültürleşme, zaman içinde değişen ve kuşaklar arası farklılaşan bir süreçtir (Yağmur ve van de Vijver, 2022). Bu nedenle kültürleşme süreçlerinin daha derinlemesine anlaşılabilmesi için boylamsal araştırmaların artırılması ve nitel verilerle desteklenen karma yöntem yaklaşımlarının yaygınlaştırılması önem taşımaktadır.

Mevcut literatür genel olarak kültürleşme stratejilerini bireysel uyum düzeyi ve psikososyal sonuçlar üzerinden ele almakta; ancak kültürleşme sürecinin çok düzeyli yapısını bütüncül biçimde açıklayan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Ayrıca özellikle ikinci kuşak göçmenlerde kimlik müzakeresi, hibrit aidiyet ve bağlamsal kimlik değişimi gibi süreçler, çoğu çalışmada yan bir tema olarak ele alınmakta ve yeterince kuramsallaştırılmamaktadır. Bununla birlikte ev sahibi toplumun dönüşüm süreçleri ve kültürleşmenin karşılıklı etkileşim boyutu da literatürde görece ihmal edilen alanlar arasında yer almaktadır.

Bu derleme çalışması, Türkiye ve yurt dışı literatürünü karşılaştırmalı biçimde ele alarak kültürleşme sürecini yalnızca uyum stratejileri üzerinden değil, kimlik, aidiyet ve yapısal faktörlerle birlikte değerlendiren bütüncül bir perspektif sunmayı amaçlamıştır. Ayrıca farklı göçmen grupları ve bağlamlar üzerinden elde edilen bulguları bir araya getirerek literatürdeki parçalı yapıyı sistematik bir çerçeveye oturtmaya çalışmaktadır. Bu yönüyle çalışma, kültürleşme literatüründe ilgili değişkenlerin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayarak teorik ve metodolojik açıdan daha kapsayıcı bir yaklaşım önermektedir.

Son olarak, bu derlemenin bulguları kültürleşme süreçlerinin yalnızca bireysel uyum stratejileriyle sınırlı olmadığını; kimlik, sosyal ilişkiler, yapısal koşullar ve güç ilişkileriyle iç içe geçmiş çok katmanlı bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Entegrasyon stratejisinin genel olarak en olumlu sonuçlarla ilişkili olduğu görülmekle birlikte, bu durumun bağlamsal koşullara duyarlı olduğu ve her durumda geçerli evrensel bir “ideal” strateji olarak değerlendirilmemesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda gelecekteki araştırmaların kültürleşme sürecini çok düzeyli, bağlamsal ve dinamik bir perspektifle ele alması literatüre önemli katkılar sağlayacağına inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdinov, A. (2020). *Türkiye'deki ilk kuşak Azerbaycanlı göçmenlerde kültürleşme* [Yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi.
- Agcadağ Çelik, İ. ve Çetin, C. (2023). Suriyeli gençlerin uyum süreçlerinin Berry'nin kültürleşme modeli bağlamında analizi: Hatay ili örneği. *İmgelem*, 7(13), 587-624.
- Akdağ, M. ve Koçak, Ö. F. (2020). Uluslararası öğrencilerin kültürleşme stresi düzeylerine ilişkin nicel bir araştırma. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (36), 33-52. <https://doi.org/10.17829/turcom.806579>
- Akıncı, M. A. (2014). Fransa'daki Türk göçmenlerinin etnik ve dinî kimlik algıları. *Bilig*, (70), 29-58.
- Akpınar, M. E. (2020). *Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmen kadınlarda yaşam doyumunun etnik kimlik, kültürleşme ve algılanan ayrımcılık düzeyleri açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.
- Antonova-Ünlü, E. (2016). Türkiye'de yaşayan İngiliz kökenli göçmenlerin dil kullanımı, tercih ve tutumları. *Yıldız Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 55-76. <https://izlik.org/JA77KF58KM>
- Aslan, A. D. Ç. (2024). *The role of acculturation strategies in relation to honor and sexuality attitudes, sexism, conservatism, and religiosity among Turkish immigrants living in the US* [Doctoral dissertation]. Syracuse University.
- Ataca, B. ve Berry, J. W. (2002). Psychological, sociocultural, and marital adaptation of Turkish immigrant couples in Canada. *International Journal of Psychology*, 37, 13-26.
- Aycan, Z. ve Berry, J. W. (1996). Impact of employment-related experiences on immigrants' psychological well-being and adaptation to Canada. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 28, 240-251.
- Badea, C., Jetten, J., Iyer, A. ve Er-Rafiy, A. (2011). Identity threat and acculturation preferences among Moroccan and Romanian immigrants in France. *International Journal of Intercultural Relations*, 35, 589-600.
- Baker, A. M., Soto, J. A., Perez, C. R. ve Lee, E. A. (2012). Acculturative status and psychological well-being in an Asian American sample. *Asian American Journal of Psychology*, 3(4), 275-285.
- Balcı, Ş. ve Öğüt, N. (2019). Yabancı uyruklu üniversite öğrencileri arasında kültürleşme ve kültürleşme stratejileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42(1), 49-62. <https://izlik.org/JA94YL37TL>
- Berry, J. W. (1980). Acculturation as varieties of adaptation. In A. M. Padilla (Ed.), *Acculturation: Theory, models and some new findings* (pp. 9-25). Westview Press.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5-34. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>

- Berry, J. W. (2001). A psychology of immigration. *Journal of Social Issues*, 57(3), 615–631.
- Berry, J. W. (2003). Conceptual approaches to acculturation. In K. M. Chun, P. B. Oranista, & G. Marín (Eds.), *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research* (pp. 17–37). Washington, DC: American Psychological Association.
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697–712. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2005.07.013>
- Berry, J. W. (2006). Stress perspectives on acculturation. In D. L. Sam & J. W. Berry (Eds.), *The Cambridge handbook of acculturation psychology* (2nd ed., pp. 43–57). Cambridge: Cambridge University Press.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L. ve Vedder, P. (2006). Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied Psychology*, 55(3), 303–332.
- Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Breugelmans, S. M., Chasiotis, A. ve Sam, D. L. (2011). *Cross-cultural psychology: Research and applications* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bilge Zafer, A. (2015). 1878-1914 yıllarında Balkanlar ve Kafkasya'dan gelen ikinci kuşak göçmen kadınların kültürleşme süreci (Bursa vilayeti İnegöl kazası örneği) [Yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Bilge Zafer, A. (2016). Göç çalışmaları için bir anahtar olarak “kültürleşme” kavramı. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(30), 75–92. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.290739>
- Bourhis, R. Y., Moïse, L. C., Perreault, S. ve Senécal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model. *International Journal of Psychology*, 32(6), 369–386.
- Bourhis, R. Y., Montreuil, A., Helly, D. ve Jantzen, L. (2009). Acculturation and immigrant/host community relations. *International Journal of Intercultural Relations*, 33, 460–472.
- Boyacı, B. (2022). Suriyeli ve Türk gençlerin kültürleşme yönelimleri, benlik saygıları, psikolojik iyi oluşları ile otobiyografik bellek özellikleri arasındaki ilişkiler [Yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Boynueğri, E. (2018). Türkiye’de uluslararası öğrencilerde kültürleşme stratejileri ile kimlik statüleri arasındaki ilişki [Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Colic-Peisker, V. ve Walker, I. (2003). Human capital, acculturation and social identity: Bosnian refugees in Australia. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 13(5), 337–360.
- Dikyurt, A. E. (2023). Identity, belonging and home: The case of second-generation Bosnian Americans. *Diaspora Studies*, 16(4), 369–382.
- Duru, E. ve Poyrazlı, S. (2007). Personality dimensions, psychosocial-demographic variables, and English language competency in predicting level of acculturative stress among Turkish international students. *International Journal of Stress Management*, 14(1), 99–110.

- Emre, E. ve Dirimeşe, E. (2022). Göçmenlerin Türkiye'ye entegrasyonu ve gündelik hayatta kültürel etkileşimleri: Çinliler örneği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 6(1), 297-325.
- Erder, S. (2018). *Zorla yerleştirmeden yerinden etmeye: Türkiye'de değişen iskân politikaları*. İletişim Yayınları.
- Ethier, K. A. ve Deaux, K. (1994). Negotiating social identity when contexts change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 243-251.
- Flaskerud, J. H. (2007). Cultural competence column: Acculturation. *Issues in Mental Health Nursing*, 28, 543-546.
- Genç, Z. (2022). İran'daki Türk göçmenlerin kültürleşme tutumları ve sosyal kimlik algıları üzerine bir araştırma. *Türk Eğitim Değerlendirmeleri Dergisi*, 1(1), 33-58.
- Gil, A. G., Vega, W. A. ve Dimas, J. M. (1994). Acculturative stress and personal adjustment among Hispanic adolescent boys. *Journal of Community Psychology*, 22(1), 43-54.
- Gordon, M. M. (1964). *Assimilation in American life: The role of race, religion, and national origins*. Oxford University Press.
- Grant, P. R. (2007). Sustaining a strong cultural and national identity: The acculturation of immigrants and second-generation Canadians of Asian and African descent. *Journal of International Migration and Integration/Revue de l'integration et de la migration internationale*, 8(1), 89-116.
- Hasanović, M., Sinanović, O. ve Pavlović, S. (2005). Acculturation and psychological problems of adolescents from Bosnia and Herzegovina during exile and repatriation. *Croatian Medical Journal*, 46(1), 105-115.
- Herovic, E. (2013). *The role of acculturation on Bosnian refugee adult child mate selection* [Yüksek lisans tezi]. University of Kentucky.
- Hortaçsu, N. (2007). *Ben biz siz hepimiz: Toplumsal kimlik ve gruplararası ilişkiler*. İmge Kitabevi.
- Hu, J. ve Cheung, C. K. J. (2024). Social identity and social integration: A meta-analysis exploring the relationship between social identity and social integration. *Frontiers in Psychology*, 15, 1361163.
- Hutnik, N. (1986). Patterns of ethnic minority identification and modes of social adaptation. *Ethnic and Racial Studies*, 9(2), 150-167.
- Imamović, E. (1998). *Prostor Bosne i Hercegovine u prethistoriji i antici*. Sarajevo.
- Jasinskaja-Lahti, I., Horenczyk, G. ve Kinunen, T. (2011). Time and context in the relationship between acculturation attitudes and adaptation among Russian-speaking immigrants in Finland and Israel. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(9), 1423-1440.
- Karim, S. (2021). Acculturation in a globalised world: Implications for theory and educational policy and practice. *International Journal of Comparative Education and Development*, 23(1), 44-58.

- Kıran, E. ve Aker, D. Y. (2019). İç göç araştırmalarında kültürleşme boyutu. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 67-82. <https://izlik.org/JA73WU93MU>
- Kiremit, E. Y. ve Akfırat, S. (2021). Suriyeli mültecilere karşı kabullenici ve reddedici kültürleşme stratejilerinin belirleyicileri: Hatay örneği. *Göç Dergisi*, 8(1), 107-128.
- Komolova, M., Pasupathi, M. ve Wainryb, C. (2020). "Things like that happen when you come to a new country": Bosnian refugee experiences with discrimination. *Qualitative Psychology*, 7(1), 93-113. <https://doi.org/10.1037/qup0000127>
- Koydemir, S. (2013). Acculturation and subjective well-being: The case of Turkish ethnic youth in Germany. *Journal of Youth Studies*, 16(4), 460-473.
- Lopez-Zafra, E. ve El Ghoudani, K. (2014). The influence of culture of honor and emotional intelligence in the acculturation of Moroccan immigrant women. *The Spanish Journal of Psychology*, 17, E49.
- Maehler, D. (2008). Acculturation orientations of naturalized immigrants in Germany. In *XXIX International Congress of Psychology: Abstracts. International Journal of Psychology* (Vol. 43, No. 3/4, p. 746).
- Mana, A., Orr, E. ve Mana, Y. (2009). An integrated acculturation model of immigrants' social identity. *The Journal of Social Psychology*, 149(4), 450-473.
- Masgoret, A. M. ve Ward, C. (2006). Cultural learning approach to acculturation. In D. L. Sam & J. W. Berry (Eds.), *The Cambridge handbook of acculturation psychology* (2nd ed., pp. 58-77). Cambridge: Cambridge University Press.
- Maydell-Stevens, E., Masgoret, A. M. ve Ward, C. (2007). Problems of psychological and sociocultural adaptation among Russian-speaking immigrants in New Zealand. *Social Policy Journal of New Zealand*, 30, 178-198.
- Micijevic, S. (2004). *Blagaj*. Mostar: Slovo.
- Nguyen, A. M. D. ve Benet-Martínez, V. (2013). Biculturalism and adjustment. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44, 122-159.
- Ozer, S. (2017). Psychological theories of acculturation. In Y. Y. Kim (Ed.), *The international encyclopedia of intercultural communication*, 3, 1724-1737.
- Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research. *Psychological Bulletin*, 108(3), 499-514.
- Phinney, J. S., Horenczyk, G., Liebkind, K. ve Vedder, P. (2001). Ethnic identity, immigration, and well-being. *Journal of Social Issues*, 57, 493-510.
- Piontkowski, U., Florack, A., Hoelker, P. ve Obdržálek, P. (2000). Predicting acculturation attitudes. *International Journal of Intercultural Relations*, 24, 1-26.
- Polat, D. (2022). *Kültürleşme stratejilerinin dış grup taraftarlığı ile ilişkisi: Türkiye'de yaşayan Boşnak göçmenlerle bir inceleme* [Yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Poyrazlı, S. ve Lopez, M. D. (2007). An exploratory study of perceived discrimination and homesickness: A comparison of international students and American students. *The Journal of Psychology*, 141(3), 263-280.

- Powell, J. W. (1880). *Introduction to the study of Indian languages: With words, phrases and sentences to be collected*. US Government Printing Office.
- Redfield, R., Linton, R. ve Herskovits, M. J. (1936). Memorandum for the study of acculturation. *American Anthropologist*, 38, 149–152.
- Robinson, L. (2009). Cultural identity and acculturation preferences among South Asian adolescents in Britain: An exploratory study. *Children & Society*, 23(6), 442–454.
- Rogler, L. H., Cortes, D. E. ve Malgady, R. G. (1991). Acculturation and mental health status among Hispanics: Convergence and new directions for research. *American Psychologist*, 46(6), 585–597.
- Rohmann, A., Piontkowski, U. ve Van Randenborgh, A. (2008). When attitudes do not fit: Discordance of acculturation attitudes as an antecedent of intergroup threat. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(3), 337–352.
- Rudmin, F., Wang, B. ve de Castro, J. (2017). Acculturation research critiques and alternative research designs. *The Oxford handbook of acculturation and health*, 75–95.
- Ryder, A. G., Alden, L. E. ve Paulhus, D. L. (2000). Is acculturation unidimensional or bidimensional? *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 49–65.
- Saleem, M., Yang, G. S. ve Ramasubramanian, S. (2018). Reliance on religious identity under discrimination. *International Journal of Intercultural Relations*, 66, 609–620.
- Sam, D. L. (2006). Acculturation: Conceptual background and core components. In D. L. Sam & J. W. Berry (Eds.), *The Cambridge handbook of acculturation psychology* (2nd ed., pp. 11–26). Cambridge: Cambridge University Press.
- Sam, D. L. ve Berry, J. W. (2010). *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge University Press.
- Saygin, S. ve Hasta, D. (2018). Göç, kültürleşme ve uyum. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(3), 302–323.
- Schwartz, S. J., Unger, J. B., Zamboanga, B. L. ve Szapocznik, J. (2010). Rethinking the concept of acculturation: implications for theory and research. *American Psychologist*, 65(4), 237–251.
- Sevim, N. (2010). *Tüketici kültürleşmesinin Almanya'daki Türk göçmenlerin gıda tüketim ve alışveriş davranışları üzerindeki etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Smith-Castro, V. (2003). *Acculturation and psychological adaptation*. Greenwood Press.
- Sommerlad, E. A. ve Berry, J. W. (1970). The role of ethnic identification in distinguishing between attitudes towards assimilation and integration of a minority racial group. *Human Relations*, 23(1), 23–29. <https://doi.org/10.1177/001872677002300103>
- Soylu, B. (2025). *Predictors and consequences of acculturation attitudes toward Syrians and Ukrainians living in Türkiye* [Doktora tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

- Sumerkan, N. ve Kuşdil, M. E. (2024). Aversive racism in Turkey: A study on perceptions toward acculturation strategies of Syrian refugees. *International Journal of Psychology*, 59, 751-752.
- Şahin, B. (2010). Almanya'daki Türk göçmenlerin sosyal entegrasyonunun kuşaklar arası karşılaştırması: Kültürleşme. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (55), 103-134.
- Şeker, B. D. ve Akman Direkçi, E. (2024). Kültürleşme ve uyum sürecinde Türkiye'de iç göç: Çatışma ve göç kültürü modeli. *Göç Dergisi*, 11(2), 103-120. <https://doi.org/10.33182/gd.v11i2.889>
- Şeker, B. D. ve Sirkeci, İ. (2014). Birleşik Krallık'taki Türkiye kökenli kadınlarda yaşam doyumu: Kimlik, kültürleşme ve ayrımcılık. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34), 69-81.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-47). Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Thomas, W. I. ve Znaniecki, F. (1918). *The Polish peasant in Europe and America: Monograph of an immigrant group*. Boston, MA: Richard G. Badger, The Gorham Press.
- Triandis, H. C. (1980). A theoretical framework for the study of bilingual-bicultural adaptation. *International Review of Applied Psychology*.
- Tseung-Wong, C., Verkuyten, M. ve Martinovic, B. (2019). Identity content and intergroup evaluation. *Journal of Social Psychology*, 159, 124-127.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D. ve Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Oxford: Basil Blackwell.
- van de Vijver, F. J. R. (2015). Dimensions in acculturation: One, two or many? *Psihologia Resurselor Umane*, 13(1), 32-38.
- van Oudenhoven, J. P., Ward, C. ve Masgoret, A. M. (2006). Patterns of relations between immigrants and host societies. *International Journal of Intercultural Relations*, 30(6), 637-651.
- Verkuyten, M. ve De Wolf, A. (2002). Being, feeling and doing. *Journal of Social Psychology*, 142, 781-792.
- Verkuyten, M., & Martinovic, B. (2012). Immigrants' national identification. *Social Psychology Quarterly*, 75, 1163-1179.
- Verkuyten, M. ve Yıldız, A. A. (2007). National identity and discrimination. *European Journal of Social Psychology*, 37, 1449-1466.
- Vukasovic, N. ve Chatzimpyros, V. (2025). Identity construction and belonging: A study of second-generation Bosnian immigrants. *Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies/Razprave in Gradivo, Revija za narodnostna vprašanja*, 95, 89-115.
- Vukojević, B. R. (2019). Sense of (un)belonging: Acculturation experiences among second generation migrants from Bosnia and Herzegovina. *Migracijske i etničke teme*, (3), 297-314.

- Ward, C., Bochner, S. ve Furnham, A. (2001). *The psychology of culture shock* (2nd ed.). London: Routledge.
- Ward, C. ve Kennedy, A. (1994). Acculturation strategies, psychological adjustment, and sociocultural competence during cross-cultural transitions. *International Journal of Intercultural Relations*, 18(3), 329–343.
- Ward, C. ve Kennedy, A. (1999). The measurement of sociocultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*, 23(4), 659–677.
- Ward, C. ve Rana-Deuba, A. (1999). Acculturation and adaptation revisited. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30(4), 422–442.
- Ward, C. ve Rana-Deuba, A. (2000). Home and host culture influences on sojourner adjustment. *International Journal of Intercultural Relations*, 24(3), 291–306.
- Williams, M. S. ve Liu, C. (2023). Who am I and where do I belong? The impact of heritage cultural identity salience on immigrant workers' acculturation strategies. *Journal of International Migration and Integration*, 24(2), 793–815.
- Yagmur, K. ve van de Vijver, F. J. R. (2022). *Multidisciplinary perspectives on acculturation in Turkish immigrants: Identity, language and education across generations*. Springer.
- Yalçın, F. (2017). *İstanbul'da yaşayan Suriyeli çocukların eğitime katılımları bağlamında uyum ve kültürleşme süreçleri* [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

ERİL HAYSİYET İNANÇLARI ÖLÇEĞİNİN TÜRKÇE UYARLAMASI VE PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİ

“ ”

Büşra Nur Açıkgoz Aktürk¹

Veysel Mehmet Elgin²

¹ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, busranu-ra066@gmail.com, ORCID: 0009-0005-9605-9983

² Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, elgin_v@ibu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8822-5081

GİRİŞ

Eril haysiyet inançları kavramı, özellikle Türkiye alan yazınında görece yeni olmakla birlikte, erkek saldırganlığının bazı durumlarda kabul edilebilir görülebileceğini öne süren inançlar bütününe kapsamaktadır. Önemli bir olgu olan eril haysiyet inançlarını ölçmek için Türkçe geliştirilmiş veya Türkçe uyarlaması yapılmış bir ölçek bulunmamaktadır. Bu bağlamda, mevcut çalışmanın temel amacı, Eril Haysiyet İnançları Ölçeği'nin (*Masculine Honor Beliefs Scale*) Türkçe uyarlamasını gerçekleştirmektir. Mevcut araştırmada sırasıyla Türkiye'nin de sahip olduğu haysiyet kültürü kavramı, ardından haysiyet kültüründe yer alan eril haysiyet kavramı ve son olarak eril haysiyet inançları ele alınarak, Eril Haysiyet İnançları Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması ele alınacaktır.

Haysiyet Kültürü

Triandis ve Gelfand (1998) toplulukçu ve bireyci kültürlerin ülkelere göre kendi içinde farklılaştığını, örneğin İsrail toplulukçu kültürü ile Kore toplulukçu kültürünün aynı olamayacağını belirtmektedir. Doğu Asya'da tevazu ve uyum sağlamaya dikkat çeken Konfüçyüs temelli toplulukçuluk öne çıkar-ken; Latin Amerika, Orta Doğu ve Akdeniz ülkelerinde hem öz değeri hem de bireylerin toplum gözündeki değerini önemseyen haysiyet (*honor*) temelli toplulukçuluk ön plana çıkmaktadır (Uskul vd., 2010). Bu bağlamda, Türkiye de haysiyet kültürüne sahiptir (Elgin, 2013; Uskul vd., 2012). Rodriguez Mosquera (2016) bireylerin haysiyetlerini sürdürmek için saygınlıklarını ve itibarlarını korumaya çalıştıklarını, bunu da eril haysiyet, kadınsı haysiyet, aile haysiyeti ve ahlaka dayalı haysiyet kodları ile sağladıklarını belirtmektedir.

Eril Haysiyet

Eril haysiyet sert ve güçlü olmanın önemini vurgular ancak bu vurgu şiddete başvurma ve saldırgan olmanın arzu edilebilir bir durum olduğu anlamına gelmemektedir (Rodriguez Mosquera, 2016). Aksine eril haysiyet, erkekleri özerk, güçlü, sosyal statü sahibi ve otorite sahibi olarak, sert ve güçlü olmaya teşvik etmektedir (Murphy, 1983). Ayrıca eril haysiyet kadın aile üyelerinin davranışını kontrol ederek aile haysiyetini koruma yeteneği gerektiren haysiyet kodu olarak da adlandırılmaktadır (Vandello ve Cohen, 2003). Rodriguez Mosquera vd. (2002) yaptıkları çalışmada İspanyol ve Hollandalı öğrencilere eril haysiyetlerini tehdit eden senaryolara karşı ne kadar öfkeli ve utanç duyduklarını sorduklarında her iki kültürdeki erkek katılımcıların eril haysiyete kadınlardan daha fazla önem verdiği bulunmuştur. Cohen vd. (1996) Amerika'da yaptıkları çalışmada, hakaret durumuna güneyli beyaz erkeklerin kuzeyli beyaz erkeklere göre daha güçlü tepki gösterdiklerini bulmuştur. Güneyli beyaz erkeklerin kuzeyli beyaz erkeklere göre eril olarak algıladıkları itibarlarına yönelik daha yüksek bir tehdit algısı bildirdikleri ve stres hormonu olan kortizol ile testosteron hormonlarında daha yüksek artışlar gösterdikleri bulunmuştur (Cohen vd., 1996). Yapılan çalışmalara göre cinsiyete dayalı hay-

siyet kültürü kodlarını erkeklerin kadınlara göre daha fazla onayladığı bulunmuştur (Saucier ve McManus, 2013; Saucier vd., 2016). Rodriguez Mosquera (2011) yaptığı çalışmada, haysiyet kültüründen olan İspanyol katılımcıların itibar ve saygınlık gibi haysiyet kültürü özelliklerini, haysiyet kültüründen olmayan Hollandalı katılımcılara göre daha çok talep ettiğini bulurken hem İspanyol hem de Hollandalı katılımcıların eril haysiyet özelliklerini erkekler için daha arzu edilir olduğunu bulmuştur.

Eril Haysiyet İnançları ve Eril Haysiyet İnançları Ölçeği

Araştırmacılar haysiyet kültürlerinin kültürel mantığını oluşturan itibarı sürdürme, karşılıklılık, hakarete verilen tepki gibi unsurların onaylanmasında bireysel farklılıklar olduğunu belirtmektedir (Leung ve Cohen, 2011; Saucier ve McManus, 2013; Saucier vd., 2018a, 2018b). Bu görüşe göre, haysiyet kültürleri bu unsurları yüksek düzeyde onaylayan bireylerden oluşmaktadır (Uşkul vd., 2019). Bireysel farklılıklara vurgu yapmak, araştırmacıların bir grup içindeki kültürel mantığın onaylanmasındaki çeşitliliği ortaya koymalarına ve bir topluluğun değerlerinin bireysel davranışı en çok ne zaman ve nerede şekillendireceğini anlamaya yardımcı olmaktadır (Leung ve Cohen, 2011). Örneğin yapılan bir çalışmada eril haysiyet inançlarındaki bireysel farklılıkların, erkeklerin haysiyetlerine yönelen tehdit durumlarında verdikleri tepkilerde bölgesel farklılıklara (haysiyet kültüründen olan bölge/haysiyet kültüründen olmayan bölge) aracılık ettiği bulunmuştur (Saucier vd., 2018a). Bireysel farklılıkları değerlendirmek ve bu farklılıkların haysiyet kültürüyle ilgili davranışlarda rolünü incelemek için haysiyetle ilgili kaygıların ve ideolojilerin araştırıldığı çeşitli araştırmalar yapılmıştır (Barnes vd., 2012; Rodriguez Mosquera vd., 2002; Saucier ve McManus, 2013). Saucier vd. (2018b) eril haysiyet inançlarındaki bireysel farklılıkların bireylerin güvenliklerini sağlamak için şiddeti onaylama ve şiddetin gerekli olduğu algısını araştırmak için yaptıkları çalışmada, eril haysiyet inançları ile savaş, saldırgan güvenlik politikalarına verilen destek, saf kötülüğe olan inanç ve dünyayı rekabetçi bir yer olarak algılama arasında pozitif yönde ilişki olduğunu bulurken, barışa olan destekle negatif ilişkili olduğunu bulmuştur.

Saucier ve McManus (2013) haysiyet kültürünün, insanları birbirine bağlayan, kurallarının sosyalleşme aracılığıyla aktarıldığını, davranışların açıklanmasını ve düzenlenmesini sağladığını belirtmektedir. Saucier ve McManus (2013) haysiyet kültürünün emredici ve yasaklayıcı nitelikte olduğunu, bireylere ne yapması gerektiğini gösterdiği gibi ne yapmaması gerektiğini de gösteren temel değerler bütünü olarak açıklamaktadır. Nisbett (1993) Amerika'nın güneyindeki ve kuzeyindeki erkeklerin sergilediği itibarı koruma amaçlı saldırganlık ve şiddet düzeylerindeki farklılıkların bölgesel olduğunu, bunun da haysiyet kültürü yoluyla açıklandığını belirtmektedir. Ayrıca haysiyet kültürünün sosyalleşme aracılığıyla kuşaklar arası aktarılışına bakıldığında, Nisbett (1993) Amerika'nın güneyinde yaşayan erkeklere gelecekte karşılaştıkları

tehditlere karşı kendilerini savunmayı sağlayacak bir itibar yaratmalarının ve itibarlarını korumaları gerektiğinin öğretildiğini belirtmektedir.

Saucier ve McManus (2013) haysiyet kültürlerinde sosyalleşme süreçlerinde, erkeklerin herhangi bir tehdit veya hakaret durumu ile karşılaşmaları hâlinde bu durumu kabul etmemeleri gerektiğine ve de gelecekte oluşabilecek tehditleri engellemek için hakaretlere agresif bir şekilde karşılık vermemeleri gerektiğine inandırılarak büyütüldüklerini, bu tür inançların eril haysiyet inançları olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Haysiyet kültürlerinde bu tür inançların eril haysiyet ve erkeklik kimliği için önemli olduğu vurgusu yapılmaktadır (Saucier vd., 2016). Bu inanç sistemi bir erkeğin itibarını, erkekliğini, mal varlığını ve ailesini agresif bir şekilde savunmasına zemin hazırlar ve de eğer bu savunmayı erkekler yapamazlarsa erkek olmakla örtüşmezler (Cohen vd., 1998). Bu sebeple haysiyet kültürleri erkeklerin nasıl davranması gerektiği hakkında belirli kurallar koyar ve sosyalleşme süreçlerinde bunun yalnızca bireysel kural olmadığı diğer erkeklerin de bu kurallara uyması gerektiği öğretilmektedir (Cohen vd., 1999). Ayrıca eril haysiyet inançları, erkeklerin ideal erkeklik itibarlarını yaratmak ve korumak için tehdit veya hakarete karşı agresif şekilde tepki vermelerine neden olabilmektedir (Barnes vd., 2012; Cohen ve Nisbett, 1994; Nisbett ve Cohen, 1996; Saucier ve McManus, 2013).

Saucier ve McManus (2013) eril haysiyet inançlarının altında yatan yedi bileşen olduğunu ve bu bileşenlerin haysiyet kültüründe özellikle Amerika'nın güneyinde eril haysiyete dair inançlarda geniş ölçüde temsil edildiğini belirtmektedir. Bu bileşenler erkeklerin kendilerini, itibarlarını, mallarını, ailelerini ve topluluklarını hakaret ve tehditlerden koruma sorumluluğunu vurgulamaktadır (Saucier ve McManus, 2013). İlk bileşen olarak, erkeklerin tehditlerle yüzleşmesini, acıya dayanmalarını ve kavgada geri adım atmamalarını sağlayan “eril cesaret” bileşenidir. İkinci olarak “erkeklikten gurur duyma” bir erkeğin erkek olmanın sorumluluklarını üstlenmesi gerektiğini düşünmesini ve birinin onun erkekliğine yönelik herhangi bir sorgulamayı tehdit olarak algılamasını içeren bileşendir. Üçüncü olarak, erkeklere çocukluktan itibaren haysiyet kültürünün temel değerlerinin öğretilmesi gerektiği inancını taşıyan ve oğlan çocuklarına kendilerini savunmayı, zorbalara karşı durmayı ve kız kardeşlerini korumayı öğreten “sosyalleşme” bileşenidir. Dördüncü bileşen “erdem” olup, eril haysiyetin gösterilmesinin erkeğin ahlakının bir özelliği olduğuna dair inancı ve eril haysiyetin erkeklerde saygı duyulan ve hayranlık uyandıran bir durum olduğunu belirtir. Beşinci olarak, haysiyetli erkeklerin kendilerini koruması gerektiği kadar aile fertlerini, eşlerini ve çocuklarını tehdit ve hakareten koruması gerektiğini belirten “koruma” bileşenidir. Altıncı bileşen, bir erkeğin kendisine ve aile üyelerine yöneltilen hakaretleri, kendi erkekliğine yönelik kişisel saldırılar olarak algılaması gerektiği inancını kapsayan “hakaret” bileşenidir. Yedinci ve son bileşen ise “aile/topluluk bağları” olup bu bileşen haysiyetli bir insanın ailesine ve topluluğuna saygı duyan, onlara

bağlı ve sadık olan kişi olduğuna dair inancı kapsamaktadır. Özetle, haysiyetli erkek, çocukluğundan beri cesur, gururlu bir şekilde erkeksi ve erdemli olmayı öğrenmiş, kendisine, ailesine veya topluluğuna yönelik hakaretleri tehdit olarak algılayan ve algıladığı tehditlere savunmacı ve koruyucu bir şekilde karşılık veren kişidir (Saucier ve McManus, 2013).

Saucier ve McManus (2013) eril haysiyet inançlarına bağlılığın her ne kadar Amerika'nın güneyinde kuzeyinden fazla olduğu çalışmalar ile gösterilse de erkeklerin sosyalleştikleri bölge fark etmeksizin eril haysiyet bileşenleri hakkındaki inançlarında farklılıklar olabileceğini belirtmektedir. Yani, erkekler Amerika'nın güneyinde büyümüş olsalar da olmasalar da haysiyet kültürüne bağlılıklarına bağlı olarak eril haysiyet inançları açısından daha yüksek veya daha düşük seviyede olabilmektedirler. Bu sebeple Saucier vd. (2016) Amerika'nın güneyindeki eril haysiyet bileşenlerini kullanarak, eril haysiyet inançlarını ölçmek için Eril Haysiyet İnançları Ölçeğini (*Masculine Honor Beliefs Scale*) geliştirdiklerini belirtmektedir.

Saucier ve McManus (2013) haysiyet kodları ve haysiyet ideolojileri üzerine yapılan çalışmalarla, haysiyete verilen değerde bireysel farklılıkların öneminin daha iyi anlaşılacağını vurgulamaktadır. Saucier ve McManus (2013), Rodriguez Mosquera vd. (2002) tarafından yapılan çalışma ile haysiyet kaygılarını ve haysiyete yönelik tehditleri Hollanda ve İspanya örneklemelerinde ölçerek eril haysiyeti, kadınsı haysiyeti, aile haysiyetini ve ahlakı da kapsayan daha geniş bir haysiyet kavramsallaştırması geliştirerek Amerika'nın güneyinde deneyimlenen erkeklik haysiyeti kavramlarından ziyade genel erkeklikle daha fazla ilişkili olabilecek unsurları ölçmüş olabileceklerini belirtmektedir.

Bu bağlamda, eril haysiyet inançlarını daha kapsamlı şekilde ölçmek için yedi bileşenin olduğu yeni bir ölçüm aracı geliştirilmiştir (Saucier ve McManus, 2013; Saucier vd., 2016). Eril Haysiyet İnançları Ölçeği yedi alt boyuttan ve 35 maddeden oluşmakta olup, kadınların ve erkeklerin ölçek puanları ve alt boyut puanları kıyaslandığında; erkeklerin, aile/topluluk bağları alt boyutu puanları haricinde diğer altı alt boyut puanlarının ve genel ölçek puanlarının kadınlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur (Saucier ve McManus, 2013; Saucier vd., 2016). Saucier vd. (2016) kadın katılımcıların aile/topluluk bağları boyutunda daha yüksek puanlar almasının bir sebebi olarak, kadınların genel eril haysiyetini, erkeklerin ailelerini ve topluluklarını geçindirme ve koruma gerekliliği olarak görmeleri nedeniyle olabileceğini ifade etmektedir.

Saucier ve McManus (2013) eril haysiyeti korumak için saldırganlığın hem haklı hem de gerekli olduğuna dair inancın, yaptıkları çalışma ile doğrulandığını ve eril haysiyet inançlarına bağlılığın artmasıyla kişilerarası saldırganlık tutumlarının arttığını bulduklarını belirtmektedir. Ayrıca yine aynı çalışmada, kadınların korunmaya ihtiyacı olduğunu olumlu duygularla ifade eden korumacı cinsiyetçilik kavramı ile eril haysiyet inançları arasında poziti-

tif yönde ilişki bulunmuştur (Saucier ve McManus, 2013). Saucier ve McManus (2013) erkeklerin, eril haysiyet inançlarının davranışlarını ne yönde etkilediğini anlamının en önemli yollarından birinin hakaret ile karşılaşınca hakaretin nasıl algılanıp ve hakarete nasıl tepki verileceği ile ilgili olduğunu belirtmektedir. Saucier ve McManus (2013) yaptıkları çalışmada hakarete en saldırgan şekilde tepki verenlerin erkekliğine, ailesine ve romantik partnerine hakaret edilen katılımcılar olduğunu bulmuştur. Son olarak Saucier ve McManus (2013) yaptıkları çalışmalarda erkek katılımcılardan eril haysiyet inançları yüksek olanların, kadınlara yönelik cinsel suç işlemiş erkekleri cezalandırmada daha istekli, savaşa katılmaya daha destekçi, sıkı güvenlik politikalarına daha bağlı ve erkeklerin baskın olduğu sporlara katılmaya daha istekli olduklarını bulmuştur. Yapılan ölçümler göstermektedir ki eril haysiyet inançları hakarete karşı verilen tepkilerde erkeklerin saldırgan davranışlarının bazen onaylanabilir veya gerekli olduğunu gösteren önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir (Saucier vd., 2016). Bu bağlamda, yapılan bir çalışmada eril haysiyet inançlarına bağlı olan erkek katılımcıların olmayanlara göre, erkekliklerini tehdit eden hakaretlere karşı daha saldırgan tepki vereceklerini bildirdikleri bulunmuştur (Saucier vd., 2015b). Ayrıca, eril haysiyet inançlarına daha fazla bağlı olan katılımcılarda eril haysiyet inançları ile tecavüze karşı olumsuz tutumlar ve tecavüze uğrayan kadınlara yönelik olumsuz tutumlar ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Saucier vd., 2015a). O'Dea vd. (2019) yaptıkları çalışmada eril haysiyet inançlarına bağlılığı yüksek olan katılımcıların olmayanlara göre saldırganlığı daha kabul edilebilir bulduğunu ve fiziksel bir kavgaya karıştıklarında kavgayı kazanmanın ve bunu her ne pahasına olursa olsun sürdürmenin önemli olduğuna inandıklarını bulmuştur. Özetle, yapılan çalışmalar eril haysiyet inançlarının, çeşitli durumlarda ortaya çıkan kişilerarası saldırganlığı ve olumsuz tutumları açıklamada önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de eril haysiyet inançlarını ele alan çalışmalara bakıldığında, Sakallı vd. (2022) tarafından yapılan derleme makale çalışmasında erkeklerin cinsiyetçiliğe yönelik tutumları ile ilgili olan korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik kavramlarının erkeksilik, sosyal baskınlık yönelimi, erkeklik, sağ kanat yetkencilik, eril haysiyet inançları ve sistemi meşrulaştırma gibi sosyal psikolojik değişkenlerle ilişkili olduğu ve de bu değişkenlerle ilgili daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Mevcut çalışmanın verilerinin 2024 yılında toplanmasından sonra ve çalışmanın yazımı sırasında görüldüğü kadarıyla, çok güncel bir tez çalışmasında Karagenç (2026), heteroseksüel erkeklerde algılanan romantik reddedilme ile yakın partner şiddeti arasındaki ilişkiyi incelemiş ve romantik ilişkisi olmayan erkekler arasında eril haysiyet kaygılarını etkileyen eril haysiyet inançlarının düzenleyici etkisi olduğunu, eril haysiyet kaygılarının düzenleyici etkisini yalnızca romantik ilişkisi olmayan erkeklerde ve eril haysiyet düzeyi düşük kişilerde anlamlı olduğunu bulmuştur. Son olarak yalnızca romantik ilişkisi olan erkeklerde romantik reddedilme ve fiziksel şiddet

ilişkili bulunurken kişilerin kırılğan erkeklik inançları arttıkça bu ilişkinin güçlendiği bulunmuştur. Türkiye alan yazınında eril haysiyet inançları görece yeni bir konu olmakla birlikte belirtilen çalışmalar haricinde doğrudan eril haysiyet inançları ile ilgili yapılmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda, devam eden kısımda Türkçe uyarlama çalışması bulunmayan Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin uyarlaması ve psikometrik özellikleri ele alınacaktır.

YÖNTEM

Bu bölümde Eril Haysiyet İnançları Ölçeğini (*Masculine Honor Beliefs Scale*) orijinal İngilizce dilinden Türkçeye uyarlayarak güvenilirlik ve geçerlik analizlerinin yapılması amaçlanmaktadır. Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin Türkçe uyarlama, güvenilirlik ve geçerlik analizlerinin yapılması amacıyla ölçeği geliştiren araştırmacılara ulaşılarak orijinal ölçeğe 30. maddeden sonra bir madde eklenerek toplam 36 madde ile ölçeği mevcut çalışmada kullanmak için gerekli izin ve onaylar alınmıştır. Beaton vd. (2000) tarafından belirtilen ölçek uyarlama süreçleri izlenerek uyarlama çalışması yapılmıştır. İzlenen adımlar şu şekildedir. İngilizce dilini iyi bilen uzman eşliğinde ölçeğe standart çeviri ve geri çeviri prosedürü uygulanarak Türkçe güvenilirlik ve geçerlik çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada kullanılan diğer yedi ölçek, ilgili ölçeğin yakınsak ve iraksak geçerliğini test etmek amacıyla eklenmiştir. Mevcut çalışmada her bir ölçeğin güvenilirliğini test etmek için Cronbach's Alpha katsayısına bakılmıştır. Ayrıca her bir ölçeğin maddeleri için Varimax (dik) döndürmeli Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) uygulanmıştır. Bu doğrultuda, verilerin analize uygunluğu başlangıçta Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ölçümü ve Bartlett'in Küresellik Testi kullanılarak incelenmiştir. Ardından, faktör sayılarını belirlemek amacıyla; 1.0'ın üzerindeki Kaiser özdeğer kriteri, Cattell'in yamaç-birikinti (scree plot) testi ve faktörlerin yorumlanabilirliği gibi çeşitli yöntemler dikkate alınmıştır. Son olarak ölçeğin faktör yapısını doğrulamak amacıyla da 2. Çalışma ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

İşlem bağlamında, mevcut araştırma için ilk olarak gerekli etik onay alınmıştır. Veriler, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Psikoloji Bölümünde öğrenim gören öğrencilerden ders saatlerinde, dersi veren öğretim üyesinden izin alınarak derse başlamadan önce kâğıt-kalem yöntemiyle araştırmacı tarafından toplanmıştır. Araştırma öncesinde çalışmaya katılan veya katılmayan/katılmayan (gönüllülük esası olması, o gün derste bulunmayanlar vb. nedenlerden) dersi alan bütün öğrencilere dersi veren öğretim üyesi tarafından bonus puan verileceği belirtilmiştir. Ayrıca ders saatinde araştırmanın yapıldığı sınıfta bulunan araştırmanın geçerliği nedeniyle çalışmaya katılmayan T.C. vatandaşı olmayan ve ana dili Türkçe olmayan öğrencilere de dersi veren öğretim üyesi tarafından bonus puan verileceği belirtilmiştir. Araştırma doğrultusunda ilk olarak, katılımcıların ifadelerine samimiyetle cevap vermesini sağlamak amacıyla verilecek yanıtların araştırma için önemli olduğu araştırma öncesinde belirtilmiş ve katılımcılara araştırmaya katılımları için teşekkür edilerek uygulama

öncesi gerekli bilgilendirme sağlanmıştır. Daha sonra, katılımcılara Bilgilendirilmiş Onam Formu (bkz. Ek 1) sunularak araştırmaya katılmanın gönüllülük esasına dayalı olduğu belirtilmiştir. Ek olarak, onam formunda katılımcılara, çalışmada yer alan soruların doğru ya da yanlış cevabı olmadığı ve çalışmanın amacına ulaşması için boş yanıt bırakmadan tüm maddelere yanıt vermeleri rica edildi. Ardından katılımcılar; kişisel bilgilerinin sorulduğu Demografik Bilgi Formunu cevaplamışlardır. Araştırmanın güvenilirliğini artırmak amacıyla mevcut araştırmaya bir adet kontrol sorusu eklenmiştir. Ayrıca, ilk çalışmanın amacına uygun olması adına anket bataryasında; Haysiyet Kültürü Ölçeği, Yurtseverlik Tutum Ölçeği, Dindarlık Ölçeği, Genel Muhafazakârlık Ölçeği, Benlik Saygısı Ölçeği, Erkek Rol Normları Ölçeği, Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeği, Eril Haysiyet İnançları Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın toplam uygulama süresi yaklaşık yirmi beş dakika sürmüştür. İkinci çalışmada da benzer bir süreç işlemiş ve faktör analizi gerçekleştirmek için katılımcılara Eril Haysiyet İnançları Ölçeği verilmiştir.

Çalışma 1:

Katılımcılar

Mevcut çalışmaya toplamda 161 üniversite öğrencisi katılmıştır. Katılımcılardan 1 kişi kontrol sorusunu yanlış cevaplandırdığından, 1 kişi ise doğum yerinin Türkiye olmadığını belirtmesi nedeniyle toplamda 2 katılımcı analize dâhil edilmemiş ve analizlere 159 katılımcı ile devam edilmiştir. Mevcut çalışmada katılımcılara kolayda örnekleme yöntemi aracılığıyla ulaşılmıştır. 159 katılımcının 30'u (%18,9) erkek, 129'u (%81,1) kadındır. Katılımcıların yaşları 18 ile 27 arasında değişmekte olup örneklemin yaş ortalaması 21.47'dir ($SS = 1.68$). Katılımcıların 83'ü (%52,2) birinci sınıf, 4'ü (%2,5) ikinci sınıf, 72'si (%45,3) üçüncü sınıf öğrencisidir. Katılımcıların ailelerinin gelir düzeyi incelendiğinde 158 (%99,4) kişinin bunu bildirdiği görülmektedir ve bu katılımcılardan 6'sının (%3,8) alt, 57'sinin (%35,8) ortanın altı, 90'ının (%56,6) ortanın üstü, 4'ünün (%2,5) üst ve 1'inin (%0,6) en üst gelir düzeyinde yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların 154'ü (%96,9) ana dilini Türkçe, 4'ü (%2,5) ana dilini Kürtçe, 1'i (%0,6) ana dilini Zazaca olarak belirtmiştir. Katılımcıların dini görüşü incelendiğinde 138'i (%86,8) Müslüman, 5'i (%3,1) diğer olarak belirtirken 16'sı (%10,1) dini inancı olmadığını belirtmiştir. Katılımcılar için dinin önemine bakıldığında 16'sı (%10,1) hiç, 20'si (%12,6) biraz, 24'ü (%15,1) orta altı, 46'sı (%28,9) orta üstü, 33'ü (%20,8) çok, 19'u (%11,9) çok fazla olarak belirtirken 1'i (%0,6) belirtmemeyi tercih etmiştir. Katılımcıların politik görüşüne bakıldığında 8'i (%5,0) en sol, 78'i (%49,1) sol [2-4 aralığında], 44'ü (%27,7) merkez, 29'u (%18,2) sağ [6-8 aralığında] olarak cevaplandırmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri için Tablo 1'e bakınız.

Tablo 1. *Katılımcıların demografik özellikleri*

Değişken	N	%
Cinsiyet		
Kadın	129	81,1
Erkek	30	18,9
Sınıf		
Birinci sınıf	83	52,2
İkinci sınıf	4	2,5
Üçüncü sınıf	72	45,3
Aile Gelir Düzeyi		
Alt	6	3,8
Ortanın altı	57	35,8
Ortanın üstü	90	56,6
Üst	4	2,5
En üst	1	0,6
Belirtmeyen	1	0,6
Anadil		
Türkçe	154	96,9
Kürtçe	4	2,5
Zazaca	1	0,6
Dini Görüş		
Müslüman	138	86,8
Diğer	5	3,1
İnancı yok	16	10,1
Dinin Önemi		
Hiç	16	10,1
Biraz	20	12,6
Orta altı	24	15,1
Orta üstü	46	28,9
Çok	33	20,8
Çok fazla	19	11,9
Belirtmeyen	1	0,6
Politik Görüş		
1 = En sol	8	5,0
2-4	78	49,1
5 = Merkez	44	27,7
6-8	29	18,2
Yaş (<i>Ort.</i> = 21.47, <i>SS</i> = 1.68)		
Toplam Katılımcı Sayısı ve Yüzdelik	159	100

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu

Bu form katılımcıların, sosyodemografik özelliklerinin (cinsiyet, yaş, sınıf, aile gelir durumu, ana dil, dini görüş, dine verilen önem) belirlenmesi amacıyla kullanılan bir formdur (bkz. Ek 2). Ayrıca demografik bilgi formunda araştırmanın geçerliğini artırmak amacıyla katılımcılara Türkiye’de doğup doğmadıkları ve T.C. vatandaşı olup olmadıkları hakkında soru sorulmuş olup bu kriterleri karşılamayan katılımcılar örnekleminden çıkarılmıştır. Son olarak; katılımcıların politik görüşlerini belirlemek amacıyla, demografik bilgi formuna 1-9 aralığında derecelendirilmiş tek maddelik bir ölçüm aracı eklenmiştir. İlgili ölçüm aracında “1” en sol siyasi görüşü, “5” ne sağ ne sol siyasi görüşü, “9” en sağ siyasi görüşü temsil etmektedir. Katılımcıların verdikleri puanlar arttıkça, siyasi eğilimleri sağ görüşe doğru yaklaşmaktadır.

Haysiyet Kültürü Ölçeği

Rodriguez Mosquera vd. (2008) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Elgin (2016) tarafından yapılmıştır (bkz. Ek 3). Bu ölçek, başkaları tarafından olumlu algılanmanın ne kadar önemli olduğunu değerlendirmektedir. Ölçeğin geliştirildiği orijinal çalışmada ölçeğin güvenilirliğine dair herhangi bir bulgu yer almamakla beraber ölçeğin Türkçeye uyarlanması ile geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Elgin (2016) tarafından yapılmıştır. Türkçeye uyarlanan ölçeğin Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı .75 olarak bulunurken; KMO değeri .69 olarak bulunmuştur (Elgin, 2016). Ölçeğin geliştirildiği orijinal çalışmada 5’li Likert tipi kullanılan ölçek, Türkçeye uyarlama çalışmasında 6’lı Likert tipinde kullanılmıştır (*1 = Hiç önemli değil, 6 = Çok fazla önemli*). “Başkalarının beni, saygıyı hak eden biri olarak görmesi” ve “Ailemi eleştirilere karşı savunmak” gibi toplamda 5 maddeden oluşan ölçek, tek boyuttan oluşmakta ve ölçekte ters madde bulunmamaktadır.

Haysiyet Kültürü Ölçeği İçin Güvenirlik Analizi

Güvenirliği ve geçerliği daha önceki çalışmalar tarafından ortaya konulan Haysiyet Kültürü Ölçeğinin mevcut çalışmanın örnekleminde güvenilir olup olmadığına bakmak amacıyla maddelerin toplam korelasyonunu kullanarak hesaplanan iç tutarlılığını temsil eden Cronbach’s Alpha değerine bakılmıştır. Bu çalışmaya göre ölçeğin iç tutarlılık değeri .78’dir. Cronbach’s Alpha katsayısı .70’in üzerindeki değerler iyi olarak kabul edilmektedir (George ve Mallery, 2012). Cronbach’s Alpha için .78 değeri ölçeğin güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır. SPSS bulguları sonucunda, Cronbach’s Alpha değerleri incelendiğinde herhangi bir maddenin silinmesinin Cronbach’s Alpha değerini artırmayacağı bulunmuştur. Bu sebeple ilgili analizlere beş ifade ile devam edilmiştir.

Haysiyet Kültürü Ölçeği İçin Geçerlik Analizi

Haysiyet Kültürü Ölçeğinin mevcut çalışmanın örnekleminde faktörleştirilmeye uygun olup olmadığını tespit etmek amacıyla KMO örnekleme yeterliği ve Bartlett'in küresellik testine bakılmıştır. KMO'nun .60'dan yüksek olması, Bartlett testinin ise anlamlı çıkması verilerin açıklayıcı faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (Shrestha, 2021). Yapılan Varimax döndürmesi sonucunda KMO değeri (.63) ve Bartlett'in küresellik testi de ($\chi^2_{(10)} = 294.57$, $p < .001$) ölçeğin faktörlenebilir olduğunu göstermektedir. Mevcut örnekleme göre yapılan analizde Haysiyet Kültürü Ölçeğinin iki faktörlü olduğu ortaya çıkmış olsa da alan yazın ölçeği tek faktörlü bir yapı olarak kabul ettiğinden ve uzman görüşü de alınarak bu çalışmada da tek faktör olarak ele alınmış ve SPSS'te tek faktör seçilerek devam edilmiştir. Tek faktörlü ölçeğin haysiyet yapısı için açıkladığı varyans %53,48'dir ve tek faktörlü yapıya göre özdeğer puanı 2.67'dir. Maddelerin faktör yükleri .69 ile .77 arasında değişmektedir. Tüm ifadelerin madde-toplam korelasyonları .52 ile .63 arasında değişmektedir. Haysiyet Kültürü Ölçeği geçerlik ve güvenilirlik göstergesi istatistikleri için Tablo 2'ye bakınız.

Tablo 2. Haysiyet kültürü ifadelerinin faktör yükleri, madde toplam korelasyonları, özdeğeri, açıklanan varyansı ve Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı

	Haysiyet Faktör Yükleri	Madde Toplam Korelasyonları
4. Davranışlarımın, ailemin toplum içindeki imajını olumsuz etkilememesine dikkat etmek	.77	.63
2. Başkalarının beni, kendisine saygısızlık yapılmayacak biri olarak görmesi	.76	.56
1. Başkalarının beni, saygıyı hak eden biri olarak görmesi	.73	.51
3. Ailemin toplum içindeki imajı	.70	.54
5. Ailemi eleştirilere karşı savunmak	.69	.52
Özdeğer	2.67	
Açıklanan varyans (%)	53.48	
Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayısı	.78	

Yurtseverlik Tutum Ölçeği

Schatz vd. (1999) tarafından kör ve yapıcı yurtseverlik arasındaki ayrımı ve diğer sosyal olgularla ilişkisini ortaya koymak amacıyla geliştirilen ölçektir (bkz. Ek 4). Geliştirilen ölçekte yapıcı ve kör yurtseverlik boyutlarını ölçen toplam 19 ifade yer almaktadır. Ölçekte yer alan 12 kör yurtseverlik sorusu, ABD'yi sorgusuz olumlu değerlendirmeyi, bu ülkenin eylemlerini sonuna kadar desteklemeyi ve eleştiriye karşı hoşgörüsüzlüğü ifade etmektedir. Geriye kalan 7 yapıcı yurtseverlik ifadesi ise ülkeye karşı etkin bir bağlılık ve olumlu değişim yaratma isteği olan bir eleştirel bakışı desteklemeyi ifade etmektedir. Ölçek 6'lı Likert tipinde geliştirilmiştir (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 6 = Kesin-

likle katılıyorum). Orijinal çalışmada ölçeğin iç güvenirlik analizinde kör yurtseverlik boyutunda yer alan 12 maddenin Cronbach's Alpha değeri .88, yapıcı yurtseverlik boyutunda yer alan yedi maddenin Cronbach's Alpha değeri ise .67 olarak hesaplanmıştır (Schatz vd., 1999). Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışması, geçerlik ve güvenirlik çalışması Yazıcı ve Yazıcı (2010) tarafından gerçekleştirilmiş olup kör yurtseverlik boyutu için Cronbach's Alpha değeri .76; yapıcı yurtseverlik boyutu için Cronbach's Alpha değeri .77 ve ölçeğin tamamı için Cronbach's Alpha değeri .75 olarak bulunmuştur. KMO değeri ise .80 olarak bulunmuştur. Uyarlanan ölçekte ABD ifadesinin Türkiye ile değiştirildiği belirtilmektedir (Yazıcı ve Yazıcı, 2010). Ölçek "Türkiye hemen hemen her zaman haklıdır." gibi kör yurtseverlik boyutunda 12, "Eğer Türkiye'yi seviyorsan onun sorunlarının farkına varmalı ve onları düzeltmeye çalışmalısın." gibi yapıcı yurtseverlik boyutunda 8 olmak üzere toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 5., 7. ve 12. maddeleri ters maddedir. Türkçe uyarlama çalışmasında ölçek 5'li Likert tipinde kullanılmıştır ($1 = Hiç katılmıyorum$, $5 = Kuvvetle katılıyorum$). Bu sebeple ölçek bu çalışmada da 5'li Likert tipinde kullanılmıştır.

Yurtseverlik Tutum Ölçeği İçin Güvenirlik Analizi

Yurtseverlik Tutum Ölçeğinin güvenirliğini tespit etmek amacıyla iç tutarlılığını temsil eden Cronbach's Alpha değerine bakılmıştır. Cronbach's Alpha için .74 değeri ölçeğin güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır. Ölçeğin kör yurtseverlik boyutu için Cronbach's Alpha değeri .79 bulunurken; yapıcı yurtseverlik boyutu için Cronbach's Alpha değeri .82 olarak bulunmuştur. SPSS bulguları sonucunda, Cronbach's Alpha değerleri incelendiğinde herhangi bir maddenin silinmesinin Cronbach's Alpha değerini artırmayacağı bulunmuştur. Bu nedenle ilgili analizlere yirmi ifade ile devam edilmiştir.

Yurtseverlik Tutum Ölçeği İçin Geçerlik Analizi

Yurtseverlik tutumunun ölçülmesi için oluşturulan maddelerin faktörleştirilmeye uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Varimax döndürmesi sonucunda ortaya çıkan KMO örnekleme yeterliliği puanına (.81) ve Bartlett'in küresellik testine ($\chi^2_{(190)} = 951.50, p < .001$) bakılmıştır. Bu analizler sonucunda ölçüm aracının faktörlenmeye uygun bir yapıda ve iki faktörlü olduğu görülmüştür; ölçeğin yurtseverlik yapısı için açıkladığı toplam varyans %39,88'dir. Toplam varyansın %21,48'ini yapıcı yurtseverlik faktörü ve %18,40'ını kör yurtseverlik faktörü açıklamıştır. Yapıcı yurtseverlik faktörünün özdeğer puanı 4.30 iken kör yurtseverlik faktörünün özdeğer puanı 3.68'dir. Maddelerin faktör yükleri .33 ile .78 arasında değişmektedir. Tüm ifadelerin madde-toplam korelasyonları .24 ile .68 arasında değişmektedir. Yurtseverlik tutum ölçeği geçerlik ve güvenirlik göstergesi istatistikleri için Tablo 3'e bakınız.

Tablo 3. *Yurtseverlik tutum ifadelerinin faktör yükleri, madde toplam korelasyonları, özdeğeri, açıklanan varyansı ve Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı*

	Yapıcı Yurtseverlik Faktör Yükleri	Kör Yurtseverlik Faktör Yükleri	Madde Toplam Korelasyonları
18. Türkiye'ye olan sevgimi olumlu değişim çabalarını destekleyerek gösteririm.	.78		.68
16. Eğer Türkiye Cumhuriyeti'ni eleştirirsem, bunu ona olan sevgimden dolayı yaparım.	.76		.65
15. Eğer Türkiye'yi seviyorsan onun sorunlarının farkına varmalı ve onları düzeltmeye çalışmalısın.	.75		.63
14. İnsanlar bu ülkeyi olumlu bir yöne doğru hareket ettirmek için çok çalışmalıdır.	.71		.59
17. Ülkeme önem verdiğim ve onu geliştirmek istediğim için Türkiye'nin bazı politikalarına karşı çıkarım.	.70		.58
19. Ülke sevgim, popüler fakat yıkıcı olabilecek politikalara karşı çıkmamı gerektirir.	.60		.47
20. Ülkemin güçlü olması kadar haklı olmasına da önem veririm.	.56		.47
13. Türkiye'ye mensup olduğum için onun bazı eylemleri beni üzer.	.46		.38
2. Türkiye hemen hemen her zaman haklıdır.		.74	.60
8. Türkiye'nin politikalarını sırf benim ülkemin politikaları olduğu için desteklerim.		.72	.59
10. Dünyada Türkiye'ye yönelik zaten çok fazla eleştiri varken, biz yurttaşlar da onu eleştirmemeliyiz.		.68	.58
3. Haklı ya da haksız olsun ülkemi desteklerim.		.64	.48
11. Bu ülkeyi eleştirmek Türkiye karşıtıdır.		.63	.53
1. Türkiye'yi tüm kalbiyle desteklemeyen insanlar başka bir yerde yaşmalıdır.		.60	.48
6. Türkiye'nin politikalarının hemen her zaman ahlaken doğru olduğuna inanıyorum.		.51	.39
4. Türkiye'nin resmi Kıbrıs politikasını protesto edenler Türkiye karşıtıdır.		.51	.38
7. Bir başka ülke hakkında çok az şey bildiğim bir konuda Türkiye'nin önemli bir politikasıyla görüş ayrılığına düşerse, ille de ülkemini yaklaşımını desteklemem.		.40	.31
9. İnsanlar sürekli olarak Türkiye'de bir şeylerin akışını değiştirmeye çalışmamalıdır.		.37	.32
12. Bu ülkeyi eleştirenler de dahil, tam bir konuşma özgürlüğüne sahip olmalıyız.		.36	.29
5. Türkiye'nin politikalarına karşı protesto ve gösteri yapanlar büyük ölçüde zeki, sorumluluk sahibi ve iyi insanlardır.		.33	.24
Özdeğer	4.30	3.68	
Açıklanan varyans % (T= 39.88)	21.48	18.40	
Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayısı (T = .74)	.82	.79	

Dindarlık Ölçeği

Katılımcıların genel dindarlık düzeylerini ölçmek için Peterson ve Seligman (2004) tarafından geliştirilen Dindarlık Ölçeği kullanılmıştır (bkz. Ek 5). Ölçek, “Hayatta her şeyin bir sebebi olduğuna inanırım.” gibi toplamda 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçek tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin 6. maddesi ters maddedir. Dindarlık Ölçeği 7’li Likert tipinde geliştirilmiştir (1 = *Kesinlikle katılmıyorum*, 7 = *Kesinlikle katılıyorum*). Ölçek Demir ve Kumkale (2013) tarafından Türkçeye uyarlanmış ve Cronbach’s Alpha değeri .90 olarak bulunmuştur.

Dindarlık Ölçeği İçin Güvenirlik Analizi

Ölçeğin güvenirliliğine bakmak amacıyla iç tutarlılığını temsil eden Cronbach’s Alpha değerine bakılmıştır. Toplam on madde için bu değer .94’tür. SPSS bulguları sonucunda, Cronbach’s Alpha değerleri incelendiğinde herhangi bir maddenin silinmesinin Cronbach’s Alpha değerini artırmayacağı bulunduğundan ilgili analizlere on madde ile devam edilmiştir.

Dindarlık Ölçeği İçin Geçerlik Analizi

Dindarlığın ölçülmesi için oluşturulan maddelerin faktörleştirilmeye uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Varimax döndürmesi sonucunda ortaya çıkan KMO örneklemeye yeterliliği puanına (.92) ve Bartlett’in küresellik testine ($\chi^2_{(45)} = 1343.34, p < .001$) bakılmıştır. Bu analizler sonucunda ölçüm aracının faktörlenmeye uygun bir yapıda olduğu görülmüştür. Tek faktörlü ölçeğin dindarlık yapısı için açıkladığı varyans %67,26’dır ve tek faktörlü yapıya göre özdeğer puanı 6.73’tür. Maddelerin faktör yükleri .70 ile .90 arasında değişmektedir. Tüm ifadelerin madde-toplam korelasyonları .63 ile .86 arasında değişmektedir. Dindarlık Ölçeği geçerlik ve güvenirlik göstergesi istatistikleri için Tablo 4’e bakınız.

Tablo 4. Dindarlık ifadelerinin faktör yükleri, madde toplam korelasyonları, özdeğeri, açıklanan varyansı ve Cronbach’s Alpha güvenirlik katsayısı

	Dindarlık Faktör Yükleri	Madde Toplam Korelasyonları
3. Benliğimin oluşmasında inancımın rolü büyüktür.	.90	.86
9. Dini kurallara uymanın gerekli olduğunu düşünüyorum.	.88	.85
2. İnançlarımın benim hayatımı önemli kıldığını düşünürüm.	.87	.82
10. İnançımın gerektirdiklerini yapmaya çalışırım.	.86	.82
7. Kendimi dindar biri olarak görüyorum.	.85	.81
4. Maneviyatı yüksek bir insanım.	.83	.78
1. Evrensel bir güce ya da tanrıya inanırım.	.81	.75
8. Düzenli ibadet ederim.	.78	.74
6. Mutlak bir tanrıya inanmam.	.71	.65
5. Hayatta her şeyin bir sebebi olduğuna inanırım.	.70	.63
Özdeğer	6.73	
Açıklanan varyans (%)	67.26	
Cronbach’s Alpha Güvenirlik Katsayısı	.94	

Genel Muhafazakârlık Ölçeği

Genel Muhafazakârlık Ölçeği, Türkiye’de insanların muhafazakâr tutumlarını ölçmek amacıyla Yıldırım (2007) tarafından geliştirilmiştir (bkz. Ek 6). Ölçek “Toplum milli değerlerini korumalıdır.” gibi toplamda 13 maddeden oluşmaktadır. Ölçek değerlerin korunması ve değişime direnç olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin 4., 5., 6., 8. ve 13. maddeleri ters maddedir. Ölçek 7’li Likert tipi bir ölçektir (1 = *Kesinlikle katılmıyorum*, 7 = *Kesinlikle katılıyorum*). Ölçekten alınan yüksek puanlar katılımcının daha muhafazakâr tutumlara sahip olduğunu ve değişime karşı dirençli olduğunu göstermektedir. Genel Muhafazakârlık Ölçeğinin geliştirildiği çalışmada Cronbach’s Alpha değeri .71 ve KMO değeri .82 olarak bulunmuştur.

Genel Muhafazakârlık Ölçeği İçin Güvenirlik Analizi

Genel Muhafazakârlık Ölçeğinin güvenilirliğine bakmak amacıyla iç tutarlılığını temsil eden Cronbach’s Alpha değerine bakılmıştır. Toplam 13 madde için bu değer .77’dir. Ölçeğin değerlerin korunması boyutu için Cronbach’s Alpha değeri .72 bulunurken; değişime direnç boyutu için Cronbach’s Alpha değeri .67 olarak bulunmuştur. SPSS bulguları sonucunda, Cronbach’s Alpha değerleri incelendiğinde herhangi bir maddenin silinmesinin Cronbach’s Alpha değerini artırmayacağı bulunmuştur ve bu sebeple ilgili analizlere 13 ifade ile devam edilmiştir.

Genel Muhafazakârlık Ölçeği İçin Geçerlik Analizi

Genel muhafazakârlığın ölçülmesi için oluşturulan maddelerin faktörleştirilmeye uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Varimax döndürmesi sonucunda ortaya çıkan KMO örnekleme yeterliliği puanına (.80) ve Bartlett’in küresellik testine ($\chi^2_{(78)} = 467.56, p < .001$) bakılmıştır. Bu analizler sonucunda ölçüm aracının faktörlenmeye uygun bir yapıda ve iki faktörlü olduğu görülmüştür; ölçeğin genel muhafazakârlık yapısı için açıkladığı toplam varyans %42’dir. Toplam varyansın %28,27’sini değerlerin korunması faktörü ve %13,73’ünü değişime direnç faktörü açıklamıştır. Değerlerin korunması faktörünün özdeğer puanı 3.67 iken değişime direnç faktörünün özdeğer puanı 1.78’dir. Maddelerin faktör yükleri .31 ile .71 arasında değişmektedir. Tüm ifadelerin madde-toplam korelasyonları .29 ile .53 arasında değişmektedir. Genel Muhafazakârlık Ölçeği geçerlik ve güvenirlik göstergesi istatistikleri için Tablo 5’e bakınız.

Tablo 5. Genel muhafazakârlık ifadelerinin faktör yükleri, madde toplam korelasyonları, özdeğeri, açıklanan varyansı ve Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı

	Değerlerin Korunması Faktör Yükleri	Değişime Direnç Faktör Yükleri	Madde Toplam Korelasyonları
2. Aile ilişkilerimi korumaya önem veririm.	.70		.44
3. Ailem ve akrabalarım içerisindeki büyüklerime saygı duyuyorum.	.66		.49
1. Toplum milli değerlerini korumalıdır.	.66		.37
7. Yaşlıların deneyimlerine saygı gösteririm.	.63		.44
4. Aile değerlerine bağlı kalmak geri kafalıdır.	.58		.50
5. Aile ve akrabalar içerisindeki büyüklere itaat etmek geri kafalıdır.	.51		.50
6. Toplumun dini değerlere bağlı kalması tamamen gereksizdir.	.43		.43
13. Değişim toplumun yararı açısından gereklidir.		.71	.29
10. İçinde bulunduğum toplumu ve düzenini olduğu gibi kabul ederim.		.67	.49
11. Toplumun oluşturduğu ve uyguladığı katı kurallar korunmalıdır.		.66	.53
8. Bir insan kendi yararına olacaksa geleneklere karşı çıkabilir.		.59	.29
12. Toplum milli ve dini değerlerine öncelik vermelidir.		.32	.42
9. Gelenekleri ve görenekleri devam ettirmek toplumun yararı açısından gereklidir.		.31	.37
Özdeğer	3.67	1.78	
Açıklanan toplam varyans % (T= 42)	28.27	13.73	
Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayısı (T= .77)	.72	.67	

Benlik Saygısı Ölçeği

Rosenberg (1965) tarafından bireylerin benlik saygısı düzeylerini belirlemek için geliştirilmiştir (bkz. Ek 7). Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması, Çuhadaroglu (1986) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach's Alpha değeri .75'tir. Düşük puanlar yüksek benlik saygısına işaret ederken yüksek puanlar ise düşük benlik saygısına işaret etmektedir. Ölçek 10 maddeden oluşmaktadır (1 = Çok doğru, 4 = Çok yanlış). Mevcut çalışmanın kontrol sorusu, Benlik Saygısı Ölçeğinin 10. maddesinden sonra 11. madde olarak ölçeğe eklenmiştir. Ölçeğin 3., 5., 8., 9. ve 10. maddeleri ters maddedir.

Benlik Saygısı Ölçeği İçin Güvenirlik Analizi

Benlik saygısı ölçeğinin güvenirliğine bakmak amacıyla iç tutarlılığını temsil eden Cronbach's Alpha değerine bakılmıştır. Mevcut çalışmada ölçeğin Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı .89 olarak bulunmuştur. SPSS bulguları

sonucunda, Cronbach's Alpha değerleri incelendiğinde herhangi bir madde- nin silinmesinin Cronbach's Alpha değerini artırmayacağı bulunmuştur ve bu sebeple ilgili analizlere 10 ifade ile devam edilmiştir.

Benlik Saygısı Ölçeği İçin Geçerlik Analizi

Benlik saygısının ölçülmesi için oluşturulan maddelerin faktörleştirilme- ye uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Varimax döndürmesi sonucunda ortaya çıkan KMO örnekleme yeterliliği puanına (.89) ve Bart- lett'in küresellik testine ($\chi^2_{(45)} = 795.66, p < .001$) bakılmıştır. Bu analizler so- nucunda ölçüm aracının faktörlenmeye uygun bir yapıda olduğu görülmüştür. Tek faktörlü ölçeğin benlik saygısı yapısı için açıkladığı varyans %51,44'tür ve tek faktörlü yapıya göre özdeğer puanı 5.14'tür. Maddelerin faktör yükleri .49 ile .84 arasında değişmektedir. Tüm ifadelerin madde-toplam korelasyonları .41 ile .77 arasında değişmektedir. Benlik Saygısı Ölçeği geçerlik ve güvenilirlik göstergesi istatistikleri için Tablo 6'ya bakınız.

Tablo 6. Benlik saygısı ifadelerinin faktör yükleri, madde toplam korelasyonları, özdeğeri, açıklanan varyansı ve Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı

	Benlik Saygısı Faktör Yükleri	Madde Toplam Korelasyonları
7. Genel olarak kendimden memnunum.	.84	.77
6. Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.	.81	.74
9. Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığını düşünüyorum.	.81	.75
10. Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığını düşünüyorum.	.79	.72
3. Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim.	.79	.72
5. Kendimde gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum.	.77	.69
1. Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.	.61	.52
2. Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.	.59	.50
4. Ben de diğer insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim.	.58	.49
8. Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim.	.49	.41
Özdeğer	5.14	
Açıklanan varyans (%)	51.44	
Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayısı	.89	

Erkek Rol Normları Ölçeği

Thompson ve Pleck (1986) tarafından geliştirilen orijinal ölçeğin Lease vd. (2009) tarafından Türkçeye uyarlama çalışması yapılmıştır (bkz. Ek 8). Erkek rolüne ve erkeğe uygun davranışlara dair inançları ölçen Erkek Rol Normları Ölçeği, 7'li Likert tipinde bir ölçektir (1 = Kesinlikle katılmıyorum,

7 = *Kesinlikle katılıyorum*). Ölçek “Gerçek bir erkek arada bir biraz tehlikeden hoşlanır.” gibi toplamda 26 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin üç alt boyutu bulunmaktadır. Bunlar statü ile saygı kazanma ve sürdürmeyi ölçen “statü” boyutu (11 madde), kendisi ve başkaları tarafından duygusal ve fiziksel olarak sert görünme endişesini ifade eden “sertlik” boyutu (8 madde) ve her türlü basmakalıp kadını davranıştan uzak durmayı ifade eden “kadınsılık karşıtlığı” (7 madde) boyutudur. Ölçekte yer alan 8. ve 19. maddeler ters maddedir. Ölçeğin değerlendirilmesinde ölçeğin tümü için ve her bir alt boyut için ayrı puan alınabilmektedir. Ölçek toplamından alınabilecek en düşük puan 26, en yüksek puan 182’dir. Alınan puanın yüksekliği geleneksel erkek rol normlarının benimsendiğini göstermektedir. Ölçeğin Türkçe versiyonunda yapılmış çalışmadaki Cronbach’s Alpha değeri .81 olarak bulunmuştur.

Erkek Rol Normları Ölçeği İçin Güvenirlik Analizi

Erkek Rol Normları Ölçeğinin güvenilirliğine bakmak amacıyla iç tutarlılığını temsil eden Cronbach’s Alpha değerine bakılmıştır. Bu çalışmada toplam 26 madde için bu değer .92’dir. Ölçeğin statü boyutunun Cronbach’s Alpha değeri .87 bulunurken, sertlik boyutunun Cronbach’s Alpha değeri .77 ve kadınsılık karşıtlığı boyutunun Cronbach’s Alpha değeri .82 olarak bulunmuştur. SPSS bulguları sonucunda, Cronbach’s Alpha değerleri incelendiğinde herhangi bir maddenin silinmesinin Cronbach’s Alpha değerini artırmayacağı bulunmuştur ve bu sebeple ilgili analizlere 26 ifade ile devam edilmiştir.

Erkek Rol Normları Ölçeği İçin Geçerlik Analizi

Erkek rol normlarının ölçülmesi için oluşturulan maddelerin faktörleştirilmeye uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Varimax döndürmesi sonucunda ortaya çıkan KMO örnekleme yeterliliği puanına (.89) ve Bartlett’in küresellik testine ($\chi^2_{(325)} = 1828.92, p < .001$) bakılmıştır. Bu analizler sonucunda ölçüm aracının faktörlenmeye uygun bir yapıda ve üç faktörlü olduğu görülmüştür; ölçeğin erkek rol normları yapısı için açıkladığı toplam varyans %49,68’dir. Toplam varyansın %34,83’ünü statü faktörü, %9,26’sını sertlik faktörü ve %5,59’unu kadınsılık karşıtlığı faktörü açıklamıştır. Statü faktörünün özdeğer puanı 9.06, sertlik faktörünün özdeğer puanı 2.41 ve kadınsılık karşıtlığı faktörünün özdeğer puanı 1.45’tir. Maddelerin faktör yükleri .36 ile .78 arasında değişmektedir. Tüm ifadelerin madde-toplam korelasyonları .14 ile .69 arasında değişmektedir. Erkek Rol Normları Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik göstergesi istatistikleri için Tablo 7’ye bakınız.

Tablo 7. *Erkek rol normları ifadelerinin faktör yükleri, madde toplam korelasyonları, özdeğeri, açıklanan varyansı ve Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı*

	Statü Faktör Yükleri	Sertlik Faktör Yükleri	Kadınsılık Karşıtlığı Faktör Yükleri	Madde Toplam Korelasyonları
21. Bir erkek her zaman her şeyi soğukkanlılıkla ve mantıklı düşünmeli ve yaptığı her şey için akılcı nedenlere sahip olmalıdır.	.75			.59
18. Bir erkek için her zaman onu tanıyan herkesin saygısını ve hayranlığını kazanması son derece önemlidir.	.75			.65
26. Genç bir adam için diğer insanların saygısını kazanmanın en iyi yolu, bir iş sahibi olmak, onu ciddiye almak ve iyi yapmaktır.	.69			.56
7. Bir erkek ayakları üzerinde durmalı ve hiçbir zaman başkalarına, ona işlerini yapmasına yardım etmeleri için bağımlı olmamalıdır.	.67			.51
1. Bir erkek kendi içinde tam olarak öyle hissetmese de, her zaman kendine güveni olan bir insan havası yansıtmaya çalışmalıdır.	.65			.67
11. Bir erkek sorunla karşılaştığında hiçbir zaman geri çekilmemelidir.	.65			.61
15. Kendinden tamamiyle emin olan bir erkeği beğenirim (takdir ederim).	.59			.30
2. Genç bir erkek iri yarı olmasa bile güçlü bir fiziğe sahip olmaya çabalamalıdır diye düşünüyorum.	.55			.63
20. Bir adam karısı ve çocuklarında saygıyı daima hak eder.	.51			.31
13. Bir erkek fırsat buldukça, daha fazlasına kazanmak için fazla mesai yapmalıdır.	.50			.63
10. Bir erkeğin yaşamının temel amacı işindeki başarısı olmalıdır.	.48			.45
23. Durmadan kendi korkuları, problemleri ve kaygılarından bahseden bir adama hiç kimse dayanmaz.	.43			.57
5. Bir erkek ailesi için, elde edebildiği en yüksek gelirli işte çalışmak zorundadır.	.43			.58
6. Bir erkek acı hissettiğinde bunu dışarıya çok fazla belli etmemeyi çalışmalıdır.		.67		.68
14. [Bir erkek için] Kötü bir durumdan çıkmanın bazen tek yolu yumruklardır.		.63		.61
25. Bazı durumlarda bir erkek, karısı ya da kız arkadaşını karşı çıksa bile yumruklarını kullanmaya hazır olmalıdır.		.59		.35
4. Bir erkek için 'İşler sertleştiğinde, sertlik işleri halledecektir' iyi bir slogan olacaktır.		.55		.67

17. Gerçek bir erkek arada bir ~~terlik~~ terlikeden hoşlanır.	.36	.69	
8. Bir erkek kaçınmanın hiçbir ~~yö~~ gürünmese bile daima kavgaya girmeyi reddetmelidir.		.14	
9. Hobileri, yemek pişirmek, dikiş dikmek ve baleye gitmek olan bir erkek muhtemelen bana çekici gelmez.	.78	.37	
22. Bir erkeğin benim 'kadınsı' saydığım bir şeyi yapması beni rahatsız eder.	.69	.57	
12. Bir erkek arkadaşım sinemada acı ~~kır~~ aşk sahnesine ağlarsa, bunu biraz ~~aptalca~~ aptalca ve utanç verici bulabilirim.	.59	.59	
16. Durumu gerçekten çok umutsuz değilse, bir erkeğe sekreter olarak ~~hiç~~ kabul etmektense, iş aramaya devam etmesini tavsiye edebilirim.	.56	.63	
3. Bir erkeğin kuaför olduğunu ve iyi yemek pişirdiğini duyduğumda, onun ne kadar erkeksi olduğunu merak edebilirim.	.55	.35	
24. Bir erkeğin, genellikle bir kadına verilecek bir işe sahip olması biraz utanç vericidir.	.53	.63	
19. Bir erkek çocuğa yemek yapmanın, dikiş dikmenin, evi temizlemenin ve küçük çocuklara bakmanın öğretilmesinin son derece iyi olduğunu düşünüyorum.	.40	.37	
Özdeğer	9.06	2.41	1.45
Açıklanan toplam varyans % (T=49.68)	34.83	9.26	5.59
Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayısı (T=.92)	.87	.77	.82

Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeği

Barnes vd. (2012) tarafından haysiyet kültüründe erkeklik ideolojisinin onaylanmasını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir (bkz. Ek 9). Ölçek "Gerçek bir erkek, her zaman kendi başının çaresine bakabilir." gibi toplam 16 maddeden ve iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte 8 maddeden oluşan erkeklik nitelikleri alt boyutu gerçek erkeğin sertlik, cesaret, kendine yetme gibi özelliklere odaklanırken; diğer 8 maddeden oluşan saldırganlığın haklılığı alt boyutu erkeklerin kendilerini, aile üyelerini ve mallarını tehditlere karşı korumak için fiziksel saldırganlık kullanmalarının haklılığına odaklanmaktadır. Ölçek 6'lı Likert tipi bir ölçektir (1 = Hiç katılmıyorum, 6 = Çok katılıyorum). Ölçekten alınan yüksek puanlar erkeklik için haysiyet ideolojisinin onaylanmasının yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçeğin Türkçe uyarlaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışması, Elgin (2016) tarafından gerçekleştirilmiş olup bu çalışmada saldırganlığın haklılığı alt boyutunun Cronbach's Alpha değeri .93, erkeklik nitelikleri alt boyutunun Cronbach's Alpha değeri .86 ve ölçeğin tamamı için Cronbach's Alpha değeri .92'dir.

Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeği İçin Güvenirlik Analizi

Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeğinin güvenilirliğine bakmak amacıyla iç tutarlılığını temsil eden Cronbach's Alpha değerine bakılmıştır. Toplam 16 madde için bu değer .94'tür. Ölçeğin saldırganlığın haklılığı alt boyutunun Cronbach's Alpha değeri .92 olarak bulunurken, erkeklik nitelikleri alt boyutunun Cronbach's Alpha değeri .90 bulunmuştur. SPSS bulguları sonucunda, Cronbach's Alpha değerleri incelendiğinde herhangi bir maddenin silinmesinin Cronbach's Alpha değerini artırmayacağı bulunmuştur ve bu sebeple ilgili analizlere 16 ifade ile devam edilmiştir.

Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeği İçin Geçerlik Analizi

Erkeklik için haysiyet ideolojisinin ölçülmesi için oluşturulan maddelerin faktörleştirilmeye uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Varimax döndürmesi sonucunda ortaya çıkan KMO örnekleme yeterliliği puanına (.91) ve Bartlett'in küresellik testine ($\chi^2_{(120)} = 1737.65, p < .001$) bakılmıştır. Bu analizler sonucunda ölçüm aracının faktörlenmeye uygun bir yapıda ve iki faktörlü olduğu görülmüştür; ölçeğin erkeklik için haysiyet ideolojisi yapısı için açıkladığı toplam varyans %62,82'dir. Toplam varyansın %52,62'sini saldırganlığın haklılığı faktörü ve %10,20'sini erkeklik nitelikleri faktörü açıklamıştır. Saldırganlığın haklılığı faktörünün özdeğer puanı 8.42, erkeklik nitelikleri faktörünün özdeğer puanı 1.63'tür. Maddelerin faktör yükleri .41 ile .83 arasında değişmektedir. Tüm ifadelerin madde-toplam korelasyonları .56 ile .84 arasında değişmektedir. Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeği geçerlik ve güvenilirlik göstergesi istatistikleri için Tablo 8'e bakınız.

Tablo 8. Erkeklik için haysiyet ideolojisi ifadelerinin faktör yükleri, madde toplam korelasyonları, özdeğeri, açıklanan varyansı ve Cronbach's Alpha güvenirlilik katsayısı

	Saldırganlığın Haklılığı Faktör Yükleri	Erkeklik Nitelikleri Faktör Yükleri	Madde Toplam Korelasyonları
15. Bir erkeğin, annesine hakaret eden başka bir erkeğe karşı, fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	.79		.84
5. Bir erkeğin, karısıyla açıkça flört eden başka bir erkeğe karşı, fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	.78		.75
3. Bir erkeğin, ailesine iftira atan başka bir erkeğe karşı, fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	.76		.76
13. Bir erkeğin, evine kasten zarar veren (yakıp yıkan) başka bir erkeğe karşı fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	.76		.68
11. Bir erkeğin, kendisinden çalan başka bir erkeğe karşı, fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	.75		.66
1. Bir erkeğin, kendisine aşağılayıcı bir isimle seslenen başka bir erkeğe karşı, fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	.73		.70
7. Bir erkeğin, evine (şahsi mülküne) izinsiz giren başka bir erkeğe karşı, fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	.71		.71
9. Bir erkeğin, çocuklarına kötü davranan başka bir erkeğe karşı, fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	.69		.72

8. Gerçek bir erkek, işler zorlaştığında, kendi çabalarıyla işin üstesinden gelebilir.	.83	.73
14. Gerçek bir erkek, hiç kimsenin kendisini aşağılamasına izin vermez.	.81	.78
6. Gerçek bir erkek, hiçbir zaman kendini başkalarına “paspas” etmez.	.79	.74
4. Gerçek bir erkek, her zaman kendi başının çaresine bakabilir.	.77	.68
2. Gerçek bir erkek, başkalarının onu itip kakmasına izin vermez.	.77	.69
10. Gerçek bir erkek, hiçbir zaman bir dövüşten kaçmaz.	.46	.68
12. Gerçek bir erkek, hiçbir zaman “hesabı kapatmamazlık” yapmaz.	.44	.59
16. Gerçek bir erkek, yaşlılarının (akranlarının) gözünde sert biri olarak görülür.	.41	.56
Özdeğer	8.42	1.63
Açıklanan toplam varyans % (T=62.82)	52.62	10.20
Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayısı (T=.94)	.92	.90

Eril Haysiyet İnançları Ölçeği

Saucier vd. (2016) tarafından bireylerin eril haysiyet inançlarını ölçmek için geliştirilen bir ölçektir (bkz. Ek 10). Eril haysiyet inançları, özellikle erkeğin erkekliğine, ailesine veya partnerine yönelik bir hakaret veya tehdit içeren kışkırtmaya yanıt olarak verilen erkek saldırganlığının bazen uygun, haklı ve hatta gerekli olduğu inancı olarak tanımlanmaktadır (Saucier vd., 2016). Orijinal ölçek “Bir erkeğin cesurca davranması çok önemlidir,” “Fiziksel şiddet kendinizi savunmanın en itibarlı yoludur.” gibi toplamda 35 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, eril cesaret, erkeklikten gurur duyma, sosyalleşme, erdem, koruma, hakaret, aile/topluluk bağları olmak üzere toplamda 7 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 7’li Likert tipi bir ölçektir (1 = *Kesinlikle katılmıyorum*, 7 = *Kesinlikle katılıyorum*). Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Orijinal çalışmada ölçeğin Cronbach’s Alpha iç tutarlık güvenirlik katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Saucier vd. (2016) Eril Haysiyet İnançları Ölçeğini geliştirdikleri çalışmada, ölçeğin alt boyutlarının iç tutarlık puanlarının anlamlı olduğunu ve test-tekrar test güvenirliğinin sağlandığını ancak katılımcıların genel eril haysiyet inançları değerine odaklandıkları için, analizlerde alt ölçek puanları yerine genel ölçüm puanlarının da kullanılabileceğini belirtmiştir. Ayrıca orijinal ölçekte 30. madde “Eğer bir erkeğin erkek kardeşine hakaret edilirse, erkekliğine hakaret edilmiş olur.” şeklinde olduğundan, bu maddeden sonra “Eğer bir erkeğin kız kardeşine hakaret edilirse, erkekliğine hakaret edilmiş olur.” şeklinde madde eklenmesinin maddelerin tamamlayıcılığının sağlanması ve geçerlik açısından araştırmada daha uygun olacağı değerlendirilmiştir. Özetle orijinal ölçekten farklı yeni bir madde (“Eğer bir erkeğin kız kardeşine hakaret edilirse, erkekliğine hakaret edilmiş olur.”) eklenerek mevcut ölçeğin son hâli oluşturulmuştur. Mevcut çalışmada toplamda 36 madde ile analizler yapılmıştır.

Eril Haysiyet İnançları Ölçeği İçin Güvenirlik Analizi

Eril haysiyet inançları ölçeğinin güvenirliliğine bakmak amacıyla iç tutarlılığını temsil eden Cronbach's Alpha değerine bakılmıştır. Toplam 36 madde için bu değer .91'dir. SPSS bulguları sonucunda, Cronbach's Alpha değerleri incelendiğinde ifadelerden 10. ve 13. maddenin silinmesi durumunda Cronbach's Alpha katsayısının .94'e yükseldiği tespit edilmiştir. Uzman görüşü de alınarak, ilgili maddelerin ölçekten çıkarılmasının istatistiksel olarak elzem olmamasından ve ölçek yapısının bozulmaması için analizlere bu maddeler silinmeden devam edilmiştir.

Eril Haysiyet İnançları Ölçeği İçin Geçerlik Analizi

Eril haysiyet inançlarının ölçülmesi için oluşturulan maddelerin faktörleştirilmeye uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Varimax döndürmesi sonucunda ortaya çıkan KMO örneklemeye yeterliliği puanına (.89) ve Bartlett'in küresellik testine ($\chi^2_{(630)} = 4658.20, p < .001$) bakılmıştır. Bu analizler sonucunda ölçüm aracının faktörlenmeye uygun bir yapıda ve sekiz faktörlü olduğu görülmüştür; ölçeğin eril haysiyet inançları yapısı için açıkladığı toplam varyans %71,70'tir. Maddelerden hakaret ve de aile/topluluk bağları alt boyutlarına ait olanlar dışında geriye kalanlar orijinal ölçekten farklı alt boyutlara atandığından faktörler isimleri yerine numaralandırılmıştır. Toplam varyansın %35,32'sini birinci, %10,55'ini ikinci faktör, %7,36'sını üçüncü faktör, %4,49'unu dördüncü faktör, %4,11'ini beşinci faktör, %3,58'ini altıncı faktör, %3,28'ini yedinci faktör, %3,01'ini sekizinci faktör açıklamıştır. Birinci faktörün özdeğer puanı 12.72, ikinci faktörün özdeğer puanı 3.80, üçüncü faktörün özdeğer puanı 2.65, dördüncü faktörün özdeğer puanı 1.62, beşinci faktörün özdeğer puanı 1.48, altıncı faktörün özdeğer puanı 1.29, yedinci faktörün özdeğer puanı 1.18, sekizinci faktörün özdeğer puanı 1.09'dur. Maddelerin faktör yükleri .40 ile .92 arasında değişmektedir. Tüm ifadelerin madde-toplam korelasyonları -.04 ile .78 arasında değişmektedir. Eril Haysiyet İnançları Ölçeği hakkında yapılan açıklayıcı faktör analizine göre yalnızca tabloda yer alan 2. faktör yani 6 maddeli hakaret alt faktörü ve 3. faktör yani 5 maddeli aile/topluluk bağları alt faktörüne ait maddelerin orijinal çalışmadaki gibi dağılım gösterdiği; dolayısıyla bu maddelerin belirtilen faktörler altında toplandığı görülmüştür. Eril Haysiyet İnançları Ölçeği geçerlik ve güvenirlik göstergesi istatistikleri için Tablo 9'a bakınız.

Tablo 9. *Eril haysiyet inançları ifadelerinin faktör yükleri, madde toplam korelasyonları, özdeğeri, açıklanan varyansı ve Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı*

	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör	4. Faktör	5. Faktör	6. Faktör	7. Faktör	8. Faktör	Madde Toplam Korelasyonları
5. Bir erkek için cesur olmak önemlidir.	.88								.65
3. Bir erkek için tehlikeyle yüzleşebilmek önemlidir.	.87								.69
1. Bir erkeğin cesurca davranması çok önemlidir.	.85								.62
2. Bir erkek kavga etmekten korkmamalıdır.	.79								.65
4. Bir erkek için acıya dayanabilmek önemlidir.	.78								.73
6. Bir erkeğin diğer erkeklerden daha erkeksi olması önemlidir.	.72								.65
25. Bir erkek karısını korumalıdır.	.59								.60
22. Eğer bir erkek karısını önemsiyorsa, herkes bunun yanlış olduğunu düşünse bile karısını korumalıdır.	.57								.53
9. Bir erkek karısını savunmuyorsa, çok güçlü bir erkek değildir.	.55								.68
24. Ailesini korumak bir erkeğin sorumluluğudur.	.47								.61

Tablo 9. *Eril haysiyet inançları ifadelerinin faktör yükleri, madde toplam korelasyonları, özdeğeri, açıklanan varyansı ve Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı (devam)*

	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör	4. Faktör	5. Faktör	6. Faktör	7. Faktör	8. Faktör	Madde Toplam Korelasyonları
23. Bir erkek, ailesinden olan veya yakın arkadaşı olan bir kadını savunmalıdır.	.47								.61
27. Eğer bir erkeğin annesine hakaret edilirse, erkekliğine hakaret edilmiş olur.		.92							.78
31. Eğer bir erkeğin kız kardeşine hakaret edilirse, erkekliğine hakaret edilmiş olur.		.92							.76
26. Eğer bir erkeğin karısına hakaret edilirse, erkekliğine hakaret edilmiş olur.		.92							.78
28. Eğer bir erkeğin babasına hakaret edilirse, erkekliğine hakaret edilmiş olur.		.91							.77
30. Eğer bir erkeğin erkek kardeşine hakaret edilirse, erkekliğine hakaret edilmiş olur.		.89							.75
33. Bir erkeğin ailesine bağlı olması önemlidir.			.82						.34
29. Eğer bir erkeğe hakaret edilirse, erkekliğine hakaret edilmiş olur.	.77								.71

Tablo 9. Eril haysiyet inançları ifadelerinin faktör yükleri, madde toplam korelasyonları, özdeğeri, açıklanan varyansı ve Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı (devam)

	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör	4. Faktör	5. Faktör	6. Faktör	7. Faktör	8. Faktör	Madde Toplam Korelasyonları
35. Topluluğunuzun diğer üyeleriyle etkileşimde bulunmak önemlidir.			.66						.20
36. Ailesine saygı göstermek, bir erkeğin sorumluluğudur.			.65						.27
34. Bir erkeğin ailesi onun bir numaralı önceliği olmalıdır.			.65						.45
32. Aile üyelerinizle vakit geçirmek önemlidir.			.57						.15
17. Fiziksel saldırganlık her zaman takdire şayan ve kabul edilebilirdir.				.79					.38
16. Bir hakarete saldırganca tepki veren bir erkeği översiniz.				.68					.37
20. Fiziksel şiddet kendinizi savunmanın en itibarlı yoludur.				.67					.45
18. Bir erkeğin kavgadan kaçması ahlaki olarak yanlıştır.				.65					.54
11. Eğer bir oğlunuz olsaydı ve kavgaya karışsaydı, oğlunuz kendisini savunduğu için gurur duyardınız.					.69				.53

Tablo 9. Eril haysiyet inançları ifadelerinin faktör yükleri, madde toplam korelasyonları, özdeğeri, açıklanan varyansı ve Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı (devam)

	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör	4. Faktör	5. Faktör	6. Faktör	7. Faktör	8. Faktör	Madde Toplam Korelasyonları
14. Eğer bir oğlunuz olsaydı ve oğlunuz kız kardeşini korumak için bir kavgaya girseydi, kız kardeşini koruduğu için oğlunuzla gurur duyardınız.					.68				.58
8. Bir erkeğin kendisi için kavgaya etmesi beklenmelidir.				.52					.67
7. Bir erkek, birisi ona pısırık derse utanmalıdır.				.51					.62
19. "Kimsenin saçmalıklarını kabul etmeyen bir adam", sahip olunacak takdir edilesi bir saygınlıktır.						.73			.30
21. Bir erkek karısını korumak için ne gerekiyorsa yapmalıdır, çünkü yapılacak doğru şey budur.					.51				.59
12. Eğer bir oğlunuz olsaydı, oğlunuzun zorbalara karşı durmasını isterdiniz.					.40				.19

Tablo 9. *Eril haysiyet inançları ifadelerinin faktör yükleri, madde toplam korelasyonları, özdeğeri, açıklanan varyansı ve Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı (devam)*

	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör	4. Faktör	5. Faktör	6. Faktör	7. Faktör	8. Faktör	Madde Toplam Korelasyonları
13. Çocukken, size oğlanların kızları savunması gerektiği öğretildi.							.78		-.04
15. Çocukken, size oğlanların her zaman kendilerini savunması gerektiği öğretildi.							.51		.24
10. Bir erkek kendisini savunmuyorsa, çok güçlü bir erkek değildir.								.88	.18
Özdeğer	12.72	3.80	2.65	1.62	1.48	1.29	1.18	1.09	
Açıklanan toplam varyans % (T=71.70)	35.32	10.55	7.36	4.49	4.11	3.58	3.28	3.01	
Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayısı	T=.91								

Çalışma 2:

Öncesinde belirtildiği gibi, Çalışma 2'de Eril Haysiyet İnançları Ölçeği'nin faktör yapısını doğrulamak amacıyla doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Katılımcılar

Mevcut çalışmaya toplamda 205 üniversite öğrencisi katılmıştır. Katılımcılar kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Katılımcılardan 2 tanesinin Türkiye sınırları dışında doğması, 1 tanesinin T.C. vatandaşı olmaması nedeniyle toplamda 3 katılımcı analize dâhil edilmemiş ve analizlere 202 katılımcı ile devam edilmiştir. 202 katılımcının 39'u (%19,3) erkek, 163'ü (%80,7) kadındır. Katılımcıların yaşları 18 ile 26 arasında değişmektedir ($Ort. = 21.48$, $SS = 1.76$). Katılımcıların 88'i (%43,6) birinci sınıf, 8'i (%4) ikinci sınıf, 13'ü (%6,4) üçüncü sınıf ve 93'ü (%46) dördüncü sınıf öğrencisidir. Katılımcıların ailelerinin gelir düzeyi incelendiğinde 202 kişinin tamamının bunu bildirdiği görülmektedir ve bu katılımcılardan 3'ünün (%1,5) en alt, 7'sinin (%3,5) alt, 55'inin (%27,2) ortanın altı, 128'inin (%63,4) ortanın üstü ve 9'unun (%4,5) üst gelir düzeyinde yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların 190'ı (%94,1) ana dilini Türkçe, 11'i (%5,4) ana dilini Kürtçe, 1'i (%0,5) anadilini Zazaca olarak belirtmiştir. Katılımcıların dini görüşü incelendiğinde 180'i (%89,1) Müslüman, 1'i (%0,5) Musevi, 2'si (%1) diğer olarak belirtirken 19'u (%9,4) dini inancı olmadığını belirtmiştir. Katılımcılar için dinin önemine bakıldığında 20'si (%9,9) hiç, 16'sı (%7,9) biraz, 36'sı (%17,8) orta altı, 52'si (%25,7) orta üstü, 48'i (%23,8) çok, 30'u (%14,9) çok

fazla belirtmiştir. Katılımcıların politik görüşüne bakıldığında 1'inin (%0,5) belirtmediği, 10'u (%5) en sol, 80'i (%39,6) sol [2-4], 68'i (%33,7) merkez, 39'u (%19,3) sağ [6-8], 4'ü (%2) en sağ olarak cevaplandırmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri için Tablo 10'a bakınız.

Tablo 10. *Katılımcıların demografik özellikleri*

Değişken	N	%
Cinsiyet		
Kadın	163	80,7
Erkek	39	19,3
Sınıf		
Birinci Sınıf	88	43,6
İkinci Sınıf	8	4
Üçüncü Sınıf	13	6,4
Dördüncü Sınıf	93	46
Ailenin Gelir Düzeyi		
En Alt	3	1,5
Alt	7	3,5
Ortanın Altı	55	27,2
Ortanın Üstü	128	63,4
Üst	9	4,5
Anadil		
Türkçe	190	94,1
Kürtçe	11	5,4
Zazaca	1	0,5
Dini Görüş		
Müslüman	180	89,1
Musevi	1	0,5
Diğer	2	1
İnancı yok	19	9,4
Dinin Önemi		
Hiç	20	9,9
Biraz	16	7,9
Orta Altı	36	17,8
Orta Üstü	52	25,7
Çok	48	23,8
Çok Fazla	30	14,9
Politik Görüş		
1= En Sol	10	5
2-4	80	39,6
5= Merkez	68	33,7
6-8	39	19,3
9= En Sağ	4	2
Belirtmeyen	1	0,5
Yaş (Ort. = 21.48, SS = 1.76)		
Toplam Katılımcı Sayısı ve Yüzdelik	202	100

BULGULAR

Bu bölümde mevcut çalışmadan elde edilen bulgular sunulacaktır. Çalışmadaki analizler SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) Statistics 27.0 programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma 1’de ilk olarak, ölçüm araçlarının normallik istatistikleri ve ardından betimsel istatistikleri sunulacaktır. Devamında Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin yakınsak ve ıraksak geçerliği için ilgili ölçekler ile korelasyonları incelenecektir. Çalışma 2’de ise doğrulayıcı faktör analizi incelenecektir.

Çalışma 1:

Değişkenlerin Normallik İstatistikleri

Bu bölümde; Haysiyet Kültürü Ölçeği, Yurtseverlik Tutum Ölçeği, Dindarlık Ölçeği, Genel Muhafazakârlık Ölçeği, Benlik Saygısı Ölçeği, Erkek Rol Normları Ölçeği, Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeği ve Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin normal dağılıp dağılmadığına bakmak için basıklık (*kurtosis*) ve çarpıklık (*skewness*) katsayıları incelenmiştir. Haysiyet Kültürü Ölçeğinin basıklık katsayısı 1.24 ve çarpıklık katsayısı ise -.68; Yurtseverlik Tutum Ölçeğinin basıklık katsayısı .35 ve çarpıklık katsayısı ise -.18; Dindarlık Ölçeğinin basıklık katsayısı .39 ve çarpıklık katsayısı ise -.90; Genel Muhafazakârlık Ölçeğinin basıklık katsayısı .61 ve çarpıklık katsayısı ise -.29; Benlik Saygısı Ölçeğinin basıklık katsayısı .26 ve çarpıklık katsayısı ise .37; Erkek Rol Normları Ölçeğinin basıklık katsayısı -.38 ve çarpıklık katsayısı ise .09; Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeğinin basıklık katsayısı -.27 ve çarpıklık katsayısı ise -.13; Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin basıklık katsayısı -.19 ve çarpıklık katsayısı ise -.26 olarak bulunmuştur. Hair vd. (2010) basıklık (*kurtosis*) değerinin -7 ile +7, çarpıklık (*skewness*) değerinin ise -2 ile +2 arasında değerler aldığı durumlarda verilerin normal dağılım koşulunu sağladığını belirtmektedir. Bu bağlamda, mevcut araştırmada katılımcıların ölçeklere verdiği cevapların basıklık ve çarpıklık değerleri normal dağılım göstermektedir. Birinci çalışmaya ait basıklık ve çarpıklık katsayıları için Tablo 11’e bakınız.

Tablo 11. Değişkenlerin normallik istatistikleri

	N	Ort.	Basıklık	Çarpıklık
Eril Haysiyet İnançları	159	4.36	-.19	-.26
Genel Muhafazakârlık	159	4.71	.61	-.29
Benlik Saygısı	159	1.99	.26	.37
Dindarlık	159	4.83	.39	-.90
Haysiyet Kültürü	159	4.85	1.24	-.68
Yurtseverlik Tutumu	159	3.29	.35	-.18
Erkek Rol Normları	159	3.49	-.38	.09
Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi	159	3.34	-.27	-.13

Ölçüm Araçlarının Betimsel İstatistikleri

Mevcut araştırmada kullanılan ölçeklerde (Benlik Saygısı Ölçeği hari-
cinde) her bir maddeye verilen yanıtlarda puanın artması katılımcıların ilgili
maddeyi onaylama derecesinin arttığını göstermektedir. Bu bağlamda, mevcut
araştırmadaki analizler ortalamalar üzerinden yapıldığı için maddelere (Benlik
Saygısı Ölçeği haricinde) verilen puanların artması ilgili değişkenlerin onay-
lanma düzeyinin arttığını göstermektedir. Mevcut çalışmada kullanılan değiş-
kenlerin betimsel istatistikleri sırasıyla incelendiğinde, katılımcıların Haysiyet
Kültürü Ölçeği ortalaması 4.85 ve standart sapma değeri .68 olarak bulunmuş-
tur. Katılımcıların Haysiyet Kültürü Ölçeği maddelerine verdikleri yanıtların
ortalamaları ise en düşük 2 puan ve en yüksek 6 puan olarak bulunmuştur. Bu
doğrultuda, Haysiyet Kültürü Ölçeğinin 6'lı Likert tipi bağlamında (*1 = Hiç
önemli değil, 6 = Çok fazla önemli*), katılımcılar haysiyet kültürüne bağlılıklarını
vurgulamıştır. Katılımcıların Yurtseverlik Tutum Ölçeği ortalaması 3.29
ve standart sapma değeri .35 olarak bulunmuştur. Katılımcıların Yurtseverlik
Tutum Ölçeği maddelerine verdikleri yanıtların ortalamaları ise en düşük
2.10 puan ve en yüksek 4.15 puan olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, Yurt-
severlik Tutum Ölçeğinin 5'li Likert tipi bağlamında (*1 = Hiç katılmıyorum,
5 = Kuvvetle katılıyorum*), katılımcılar yurtseverliğe neredeyse nötr seviyede
bağlılıklarını vurgulamıştır. Katılımcıların Dindarlık Ölçeği ortalaması 4.83 ve
standart sapma değeri 1.08 olarak bulunmuştur. Katılımcıların Dindarlık Öl-
çeği maddelerine verdikleri yanıtların ortalamaları ise en düşük 1.60 puan ve
en yüksek 6.90 puan olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, Dindarlık Ölçeğinin
7'li Likert tipi bağlamında (*1 = Kesinlikle katılmıyorum, 7 = Kesinlikle katılıyo-
rum*), katılımcılar dindarlığa bağlılıklarını vurgulamıştır. Katılımcıların Genel
Muhafazakârlık Ölçeği ortalaması 4.71 ve standart sapma değeri .64 olarak bu-
lunmuştur. Katılımcıların Genel Muhafazakârlık Ölçeği maddelerine verdikle-
ri yanıtların ortalamaları ise en düşük 2.46 puan ve en yüksek 6.54 puan olarak
bulunmuştur. Bu doğrultuda, Genel Muhafazakârlık Ölçeğinin 7'li Likert tipi
bağlamında (*1 = Kesinlikle katılmıyorum, 7 = Kesinlikle katılıyorum*), katılı-
mcılar genel muhafazakârlığa bağlılıklarını vurgulamıştır. Katılımcıların Benlik
Saygısı Ölçeği ortalaması 1.99 ve standart sapma değeri .51 olarak bulunmuş-
tur. Katılımcıların Benlik Saygısı Ölçeği maddelerine verdikleri yanıtların or-
talamaları ise en düşük 1 puan ve en yüksek 3.60 puan olarak bulunmuştur.
Diğer ölçeklerin aksine Benlik Saygısı Ölçeğinde ortalama puan yükseldikçe
katılımcıların benlik saygısı değeri düşmektedir. Bu doğrultuda, Benlik Say-
gısı Ölçeğinin 4'lü Likert tipi bağlamında (*1 = Çok doğru, 4 = Çok yanlış*),
katılımcılar benlik saygısına bağlılıklarını vurgulamıştır. Katılımcıların Erkek
Rol Normları Ölçeği ortalaması 3.49 ve standart sapma değeri .98 olarak bu-
lunmuştur. Katılımcıların Erkek Rol Normları Ölçeği maddelerine verdikleri
yanıtların ortalamaları ise en düşük 1.46 puan ve en yüksek 5.85 puan olarak
bulunmuştur. Bu doğrultuda, Erkek Rol Normları Ölçeğinin 7'li Likert tipi
bağlamında (*1 = Kesinlikle katılmıyorum, 7 = Kesinlikle katılıyorum*), katılı-
mcılar erkek rol normlarına pek bağlı olmadıklarını vurgulamıştır. Katılımcıla-

rın Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeği ortalaması 3.34 ve standart sapma değeri 1.06 olarak bulunmuştur. Katılımcıların Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeği maddelerine verdikleri yanıtların ortalamaları ise en düşük 1 puan ve en yüksek 5.88 puan olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeğinin 6'lı Likert tipi bağlamında (1 = *Hiç katılmıyorum*, 6 = *Çok katılıyorum*), katılımcılar erkeklik için haysiyet ideolojisine neredeyse nötr seviyede bağlılıklarını göstermiştir. Katılımcıların Eril Haysiyet İnançları Ölçeği ortalaması 4.36 ve standart sapma değeri .93 olarak bulunmuştur. Katılımcıların Eril Haysiyet İnançları Ölçeği maddelerine verdikleri yanıtların ortalamaları ise en düşük 1.89 puan ve en yüksek 6.33 puan olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin 7'li Likert tipi bağlamında (1 = *Kesinlikle katılmıyorum*, 7 = *Kesinlikle katılıyorum*), katılımcılar eril haysiyet inançlarına bağlılıklarını vurgulamıştır. Genel olarak, Erkek Rol Normları Ölçeği, Yurtseverlik Tutum Ölçeği ve Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeğindeki neredeyse nötr seviyede bağlılıklar haricinde, geriye kalan ölçeklerden elde edilen ortalama puanların ölçek orta noktasının üzerinde olduğu saptandığından, katılımcıların ilgili olgulara bağlılık gösterdiği söylenebilir. Mevcut çalışmadaki değişkenlerin betimsel istatistikleri için Tablo 12'ye bakınız.

Tablo 12. *Değişkenlerin ortalama, standart sapma, en düşük ve en yüksek puan değerleri*

	Ort.	SS	En Düşük Puan Ortalaması	En Yüksek Puan Ortalaması
Eril Haysiyet İnançları	4.36	.93	1.89	6.33
Genel Muhafazakârlık	4.71	.64	2.46	6.54
Benlik Saygısı	1.99	.51	1	3.60
Dindarlık	4.83	1.08	1.60	6.90
Haysiyet Kültürü	4.85	.68	2	6
Yurtseverlik	3.29	.35	2.10	4.15
Erkek Rol Normları	3.49	.98	1.46	5.85
Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi	3.34	1.06	1	5.88

Ölçüm Araçları Arası Korelasyon İstatistikleri

Bu bölüm ölçekler arası korelasyonları sunmayı amaçlamaktadır. Öncelikle daha önce Türkçe uyarlama, güvenirlik ve geçerlik çalışması bulunmayan ve bu çalışma ile Türkçe uyarlama, güvenirlik ve geçerlik çalışması yapılan Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin diğer ölçeklerle arasındaki ilişkiyi araştırmak için korelasyon analizi yapılmıştır. Saucier vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin yakınsak geçerliğini test etmek için Saldırganlık Ölçeği, Korumacı Cinsiyetçilik Ölçeği ve Düşmanca Cinsiyetçilik Ölçeğini kullanırken ıraksak geçerliğini test etmek için Benlik Saygısı Ölçeği, Muhafazakârlık Ölçeği ve Sosyal Beğenirlik Ölçeğini kullanmıştır. Saucier vd. (2016) yaptıkları çalışmada Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin yakınsak geçerli-

ğini test etmek için seçilen ölçeklerle pozitif yönlü ilişki bulunduğunu ve iraksak geçerliği test etmek için seçilen ölçeklerle ise arasında ilişki bulunmadığını belirtmektedir. Mevcut çalışmada Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin yakınsak geçerliğini test etmek için uzman görüşü alınarak, Haysiyet Kültürü Ölçeği, Yurtseverlik Tutum Ölçeği, Erkek Rol Normları Ölçeği ve Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeği kullanılmış ve bahsedilen ölçekler ile arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif korelasyon çıkması beklenirken; iraksak geçerliğini test etmek için kullanılan Genel Muhafazakârlık Ölçeği, Dindarlık Ölçeği ve Benlik Saygısı Ölçeği arasında istatistiksel olarak korelasyon çıkmaması beklenmektedir. Yapılan korelasyon analizine göre, Benlik Saygısı Ölçeği ile diğer bütün ölçekler arasında istatistiki olarak anlamlı korelasyon bulunmamıştır. Eril Haysiyet İnançları Ölçeği ve Haysiyet Kültürü Ölçeği arasında anlamlı şekilde pozitif korelasyon olduğu ($r = .43, p < .01$) bulunmuştur. Eril Haysiyet İnançları Ölçeği ve Yurtseverlik Tutum Ölçeği arasında anlamlı şekilde pozitif korelasyon olduğu ($r = .36, p < .01$) bulunmuştur. Eril Haysiyet İnançları Ölçeği ve Erkek Rol Normları Ölçeği arasında anlamlı şekilde pozitif korelasyon olduğu ($r = .75, p < .01$) görülmektedir. Eril Haysiyet İnançları Ölçeği ve Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeği arasında da anlamlı şekilde pozitif korelasyon ($r = .71, p < .01$) ortaya çıkmıştır. Beklenenin aksine Eril Haysiyet İnançları Ölçeği ve Genel Muhafazakârlık Ölçeği arasında anlamlı şekilde pozitif korelasyon olduğu ($r = .33, p < .01$) bulunmuştur. Eril Haysiyet İnançları Ölçeği ve Dindarlık Ölçeği arasında anlamlı şekilde pozitif korelasyon olduğu ($r = .21, p < .01$) görülmüştür. Yapılan analizlere göre ölçüm araçlarının hem ortalama ve standart sapma gibi betimleyici istatistikleri hem de ölçüm araçları arası korelasyon değerleri birlikte Tablo 13'te yer almaktadır.

Tablo 13. Ölçüm araçlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ölçüm araçları arası korelasyon

	Ort.	SS	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1.Eril Haysiyet İnançları Ölçeği	4.36	.93	1	.33**	.00	.21**	.43**	.36**	.75**	.71**
2.Genel Muhafazakârlık Ölçeği	4.71	.64		1	-.13	.54**	.34**	.35**	.30**	.23**
3.Benlik Saygısı Ölçeği	1.99	.51			1	-.07	-.02	.09	.06	-.02
4.Dindarlık Ölçeği	4.83	1.08				1	.34**	.30**	.16*	.10
5.Haysiyet Kültürü Ölçeği	4.85	.68					1	.32**	.25**	.17*
6.Yurtseverlik Tutum Ölçeği	3.29	.35						1	.28**	.31**
7.Erkek Rol Normları Ölçeği	3.49	.98							1	.81**
8.Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeği	3.34	1.06								1

* $p < .05$, ** $p < .01$.

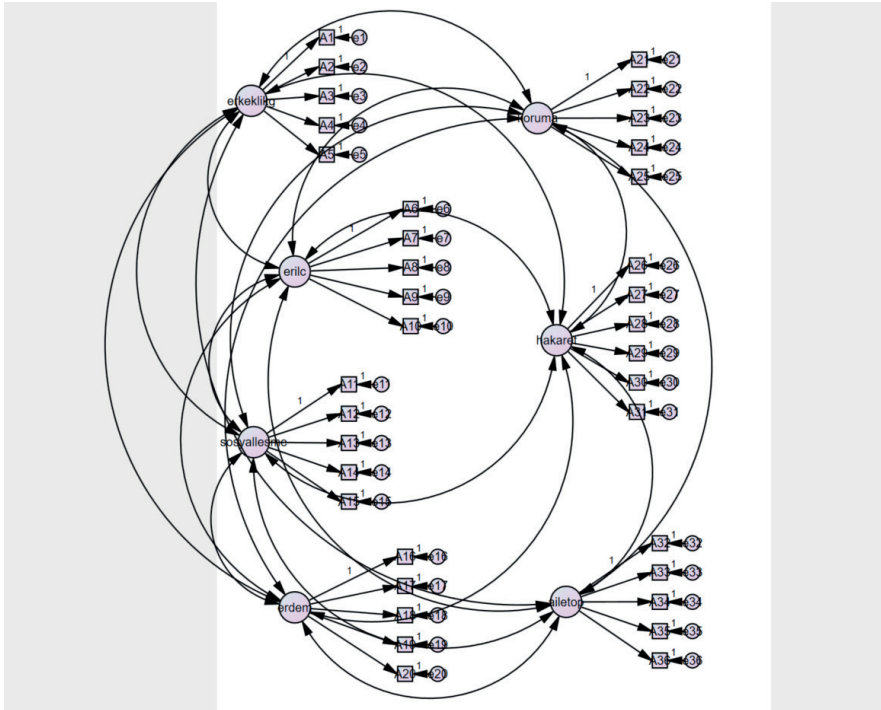
Çalışma 2:

Eril Haysiyet İnançları Ölçeği İçin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin Türkçe sürümünde, maddelerin önerilen kompozit skor yapısı çerçevesinde birlikte nasıl çalıştığını ve çeviri sonrası ölçüm modelinin istatistiksel uyumunu değerlendirmek için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Analizler, maksimum olabilirlik (ML–Maximum Likelihood) yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sürecinde, her bir maddeye ait standardize edilmiş faktör yükleri incelenmiş ve faktör yüklerinin 0.30'un üzerinde olması, model için kabul edilebilir bir seviye olarak değerlendirilmiştir. Modelin uygunluğunu değerlendirmek amacıyla çeşitli uyum iyiliği indeksleri gözden geçirilmiştir. Bu indeksler arasında Ki-kare Serbestlik Derecesi Oranı (Chi-square/Degrees of Freedom Ratio; χ^2/df), Yaklaşık Hata Kareköklü Ortalama (Root Mean Square Error of Approximation; RMSEA), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparative Fit Index; CFI), Uyum İyiliği İndeksi (Goodness of Fit Index; GFI) ve Tucker–Lewis İndeksi (TLI) bulunmaktadır. Mevcut çalışmada açıklayıcı faktör analizine göre Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin orijinal çalışmadan farklı olarak sekiz faktörlü bulunması ve 8. faktörün yalnızca iki maddeden oluşması ve bunların bir boyutu ölçemeyeceği hakkında alınan uzman görüşüne istinaden orijinal ölçekteki gibi ölçeğin yedi faktörlü yapısını doğrulamak amacıyla AMOS 24 (SPSS Inc.) programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Tüm faktörlerin bir gizil değişkenin (latent variable) göstergesi (indicator) olarak tanımlandığı ve maksimum olabilirlik tekniği kullanılarak yapılan analizde modele ait χ^2/sd oranının mükemmel uyum gösterdiği ancak model uyum indekslerinin bazılarının kabul edilebilir seviyede olmadığı görülmüştür. Bulgular, 30. ile 31., 13. ile 15., 9. ile 10., 32. ile 35., 24. ile 25., 27. ile 30., 1. ile 5., 17. ile 20. ve 32. ile 33. maddelerin hata kovaryanslarının ilişkilendirilmesini önermiştir. Analizin dokuzuncu ve son adımına ait χ^2/sd oranının mükemmel uyum gösterdiği, diğer uyum indekslerinin istatistiki olarak kabul edilebilir düzeyde olduğu söylenebilir ($\chi^2/df = 1.96$, $GFI = .77$, $NFI = .82$, $TLI = .89$, $CFI = .90$, $RMSEA = .07$). Buna göre dokuz kez DFA modeli kurulmuş ve elde edilen faktör yükleri incelenmiştir; doğrulayıcı faktör analizinin uyum indeksleri Tablo 14'te verilmiştir. Modelin diyagramı için Şekilde 1'e bakınız.

Tablo 14. DFA Modeli Uyum Ölçütleri

χ^2	df	p	χ^2/df	GFI	NFI	TLI	CFI	RMSEA
1614.00	573	.000	2.82	.69	.74	.80	.82	.09
1441.97	572	.000	2.52	.72	.77	.83	.85	.09
1359.30	571	.000	2.38	.73	.78	.85	.86	.08
1308.87	570	.000	2.30	.73	.79	.86	.87	.08
1257.15	569	.000	2.21	.74	.80	.87	.88	.08
1222.01	568	.000	2.15	.75	.81	.87	.88	.08
1152.30	566	.000	2.04	.76	.82	.88	.90	.07
1125.66	565	.000	1.99	.76	.82	.89	.90	.07
1106.76	564	.000	1.96	.77	.82	.89	.90	.07

Şekil 1. Modelin AMOS Diyagramı

TARTIŞMA

Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin daha önce yapılmış Türkçe uyarlaması bulunmamaktadır. İlk kez bu çalışma aracılığıyla Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin Türkçeye uyarlaması, güvenirlik ve geçerlik çalışması yapılmıştır.

Ölçeğin Türkçe formunun yapı geçerliğini ve teorik modelle olan uyumu değerlendirilmek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulanmıştır. Elde edilen model uyum indeksleri ölçeğin Türkçe formunun toplanan veri setiyle genel olarak kabul edilebilir bir uyum sergilediğini ortaya koymuştur. Modelin ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranı alan yazında mükemmel uyum sınırı olarak kabul edilen eşğin altında yer almaktadır (Tabachnick ve Fidell, 2013). Karşılaştırmalı uyum indeksleri incelendiğinde; *CFI*, *TLI* değerlerinin kabul edilebilir uyum düzeyi eşğini sağladığı görülmektedir (Bentler, 1990; Hu ve Bentler, 1999). Hata indekslerinden RMSEA değeri ise kritik değerin altında kalarak modelin veriyle makul bir sınırdan uyum sağladığını doğrulamaktadır (Browne ve Cudeck, 1993; Kline, 2016). Bununla birlikte, analiz sonucunda GFI değerinin kabul sınırının altında kaldığı görülmüştür. İstatistiksel ve metodolojik alan yazın incelendiğinde, GFI indeksinin örneklem büyüklüğü ve model karmaşıklığına (madde/faktör sayısı) karşı son derece duyarlı olduğu sıklıkla vurgulanmaktadır (Marsh vd., 1988; Sharma vd., 2005).

Marsh vd. (2013) GFI değerinin örneklem yapısındaki dalgalanmalardan etkilendiğini, küçük veya orta büyüklükteki örneklemelerde ya da madde sayısı fazla olan karmaşık modellerde, gerçekte başarılı olan yapıları bile zayıf gösterebileceğini belirtmektedir. Bu hassasiyet nedeniyle Hu ve Bentler (1999) model uyumunu değerlendirirken örneklem boyutuna bağımlı olan GFI yerine; örneklem büyüklüğüne karşı daha dirençli ve güvenilir performans sergileyen CFI, TLI ve RMSEA indekslerinin dikkate alınmasını önermektedir. Dolayısıyla, mevcut çalışmada GFI değerindeki görece düşüklüğe rağmen, CFI, TLI ve RMSEA değerlerinin önerilen standartları karşılaması, ölçeğin teorik faktör yapısının doğrulanmasında göz önünde bulundurulmuştur. Ölçeğin Türkçe uyarlamasından elde edilen bu uyum değerleri, orijinal formda tanımlanan yapının Türkiye kültüründeki verilerle de teorik olarak kısmen örtüştüğüne işaret etmektedir. Sosyal bilimlerde yürütülen ölçek uyarlama çalışmalarında, maddelerin çeviri-tekrar çeviri süreçleri titizlikle yürütülse dahi, dilsel ve kültürel bağlam farklarından dolayı indekslerde küçük sapmalar olabileceği belirtilmektedir (Hambleton ve Kanjee, 1995; International Test Commission, 2017). Mevcut çalışmada, örneklem büyüklüğü ve ölçeğin çok maddeli ve çok boyutlu yapıda olması uyarlamanın orijinal yapı ile mükemmel uyum içerisinde olmasına etki etmiş olabilir.

Açıklayıcı Faktör Analizinde ise; ölçeğin Türkiye kültüründeki veriye yüksek düzeyde açıklayıcılık sağladığı görülürken, diğer yandan orijinal faktör yapısından kimi sapmalar görülmektedir. Analiz sonuçlarında en göze çarpan bulgu; yalnızca 6 maddeli hakaret alt boyutu ile 5 maddeli aile/topluluk bağları alt boyutunun orijinal ölçekteki yapı ile birebir örtüşmesi; geriye kalan maddelerin ise orijinal formdaki gibi ilgili faktörlere birebir atanarak dağılmamasıdır. Haysiyet ve erillik kavramları sosyo-kültürel dinamiklerden doğrudan etkilenen yapılarıdır. Nisbett ve Cohen (1996) ile Rodriguez Mosquera vd. (2002, 2008) tarafından yapılan kültürlerarası araştırmalar, “haysiyet” kavramının Akdeniz, Ortadoğu ve Türkiye kültürlerinde aile haysiyeti, topluluk bağları ve dışarıdan gelen tehditlere (hakaret vb.) verilen tepkiler üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Bu durum, mevcut çalışmada sadece hakaret ile aile/topluluk bağları alt boyutlarının orijinal yapıdaki gibi net bir şekilde ayrışmasına yol açmış olabilir. Özellikle Akdeniz haysiyet kültürlerinde ölçeğin Türkiye toplumunda eril haysiyetin en somut ve sınırları net çizilmiş iki temel göstergesi olan aile ile benliğe yapılan hakarete verilen tepki olarak değerlendirilebilir (Uskul vd., 2010). Bu sebeple bu iki alt boyuta ait maddeler orijinal ölçekteki gibi dağılmış olabilir. Orijinal ölçekte yer alan diğer alt boyutlar ise Türkiye kültüründeki katılımcılar tarafından birbiriyle örtüşen kavramlar olarak algılanmış, bu da diğer maddelerin orijinal formdaki gibi ilgili faktörlere birebir dağılmamasına yol açmış olabilir. Dolayısıyla gelecekte farklı araştırmacılar tarafından ölçek alt boyutlarının çeşitli ve büyük örneklemelerle yeniden ele alınması faydalı olacaktır. Özetle alt boyutlar bağlamında denilebilir

ki, Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin hakaret ile aile/topluluk bağları alt boyutlarının orijinal çalışmadaki gibi dağılması, ölçeğin Türkiye örnekleminde bu iki alt boyutuyla daha etkili şekilde çalışabileceğine işaret etmektedir. Maddelerin faktör yüklerinin kabul edilebilir ve oldukça yüksek düzeylerde değiştiği (bkz. Comrey ve Lee, 1992); ancak madde-toplam korelasyonlarının geniş bir aralık sergilediği görülmüştür. Negatif veya düşük madde-toplam korelasyonu veren maddeler Türkçe çevirisindeki anlamsal belirsizliklere veya ifade kalıplarının Türkçedeki algılanış biçimlerinden kaynaklanmış olabilir (International Test Commission, 2017). Çeviri eşdeğerliği sağlansa dahi, kavramsal eşdeğerliğin tam sağlanamadığı durumlarda maddeler farklı faktörlere yüklenebilmektedir (Hambleton ve Kanjee, 1995).

Ayrıca, Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin yakınsak ve ıraksak geçerliğine bakmak için yapılan korelasyon analizlerinde Haysiyet Kültürü Ölçeği, Yurtseverlik Tutum Ölçeği, Erkek Rol Normları Ölçeği ve Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeği ile arasında pozitif korelasyon bulunurken; Saucier vd. (2016) tarafından yapılan çalışmadaki gibi Benlik Saygısı Ölçeği ile arasında herhangi bir ilişki bulunmamıştır. Orijinal çalışmayı takiben Genel Muhafazakârlık Ölçeği ile arasında ilişki beklenmezken, mevcut çalışmada pozitif yönde ilişki bulunmuştur. ıraksak geçerliğin kısmi olarak doğrulanması nedeniyle uyarlanan ölçeğin başka ölçekler ile gelecekte ıraksak geçerliğinin yeniden test edilmesi de sağlanabilir.

Bu araştırmanın en önemli katkısı, Türkiye’de henüz uyarlama, güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılmamış olan Eril Haysiyet İnançları Ölçeğinin mevcut çalışma aracılığıyla uyarlaması, güvenilirlik ve geçerlik çalışmasının yapılmasıdır.

Mevcut çalışma, birçok çalışmada olduğu gibi kısıtlılıklardan muaf değildir. Mevcut çalışmada kolayda örnekleme yönteminin kullanılması ve örneklemin ağırlıklı olarak kadınlardan oluşması, araştırmada bulunan sonuçların daha geniş örnekleme genellenebilirliğini sınırlandırmaktadır. Gelecekteki araştırmaların daha dengeli bir cinsiyet ve yaş dağılımı içerecek şekilde yapılması alan yazına katkılar sağlayacaktır. Gelecekteki araştırmaların, farklı bölgelerden, yaş gruplarından ve eğitim geçmişlerinden gelen katılımcıları içeren daha çeşitli, temsili ve büyük örneklemelerle yapılması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Barnes, C. D., Brown, R. P. ve Osterman, L. L. (2012). Don't tread on me: Masculine honor ideology in the US and militant responses to terrorism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(8), 1018–1029. <https://doi.org/10.1177/0146167212443383>
- Beaton, D. E., Bombardier, C., Guillemin, F. ve Ferraz, M. B. (2000). Guidelines for the process of cross-cultural adaptation of self-report measures. *Spine*, 25(24), 3186–3191.
- Bentler, P. M. (1990). Comparative fit indexes in structural models. *Psychological Bulletin*, 107(2), 238–246. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.107.2.238>
- Browne, M. W. ve Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. K. A. Bollen ve J. S. Long (Ed.), *Testing structural equation models* içinde (ss. 136–162). Sage.
- Cohen, D. ve Nisbett, R. E. (1994). Self-protection and the culture of honor: Explaining southern violence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(5), 551–567. <https://doi.org/10.1177/0146167294205012>
- Cohen, D., Nisbett, R. E., Bowdle, B. F. ve Schwarz, N. (1996). Insult, aggression, and the southern culture of honor: An “experimental ethnography”. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(5), 945–960.
- Cohen, D., Vandello, J. ve Rantilla, A. K. (1998). The sacred and the social: Cultures of honor and violence. P. Gilbert ve B. Andrews (Ed.), *Shame: Interpersonal behavior, psychopathology, and culture* içinde (ss. 261–282). Oxford Üniversitesi Yayınevi.
- Cohen, D., Vandello, J., Puente, S. ve Rantilla, A. (1999). “When you call me that, smile!” How norms for politeness, interaction styles, and aggression work together in southern culture. *Social Psychology Quarterly*, 257–275.
- Comrey, A. L. ve Lee, H. B. (1992). *A first course in factor analysis* (2. Baskı). Psychology Yayıncılık.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda benlik saygısı* [Yayımlanmamış uzmanlık tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Demir, B. ve Kumkale, G. T. (2013). Individual differences in willingness to become an organ donor: A decision tree approach to reasoned action. *Personality and Individual Differences*, 55(1), 63–69. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2013.02.002>
- Elgin, V. M. (2013). *Namus Kültürü ve Türkiye*. H. Coşkun (Ed.), *Sosyal psikoloji içinde* (s. 345–355). Lisans Yayıncılık.
- Elgin, V. M. (2016). *Examining honor culture in Turkey: Honor, manhood & man-to-man response to insult* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- George, D. ve Mallery, P. (2012). *IBM SPSS statistics 19 step by step: A simple guide and reference* (12. Baskı). Pearson Yayıncılık.
- Hair Jr, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis* (7. Baskı). Prentice Hall Yayınevi.

- Hambleton, R. K. ve Kanjee, A. (1995). Increasing the validity of cross-cultural assessments: Use of improved methods for test adaptations. *European Journal of Psychological Assessment*, 11(3), 147-157. <https://doi.org/10.1027/1015-5759.11.3.147>
- Hu, L. T. ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- International Test Commission. (2017). *International test commission guidelines for translating and adapting tests* (2. Baskı). ITC Yayıncılık.
- Karagenç, K. (2026). *Romantic rejection and intimate partner violence: The role of rejection sensitivity, precarious manhood beliefs and honor concerns* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling* (4. Baskı). Guilford Yayıncılık.
- Lease, S. H., Çiftçi, A., Demir, A. ve Boyraz, G. (2009). Structural validity of Turkish versions of the Gender Role Conflict Scale and Male Role Norms Scale. *Psychology of Men & Masculinity*, 10(4), 273-287.
- Leung, A. K. Y. ve Cohen, D. (2011). Within-and between-culture variation: Individual differences and the cultural logics of honor, face, and dignity cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100(3), 507-526. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0022151>
- Marsh, H. W., Balla, J. R. ve Hau, K. T. (2013). An evaluation of incremental fit indices: A clarification of mathematical and empirical properties. In *advanced structural equation modeling* içinde (ss. 315-353). Psychology Yayıncılık.
- Marsh, H. W., Balla, J. R. ve McDonald, R. P. (1988). Goodness-of-fit indexes in confirmatory factor analysis: The effect of sample size. *Psychological Bulletin*, 103(3), 391-410.
- Murphy, M. D. (1983). Emotional confrontations between Sevillano fathers and sons: Cultural foundations and social consequences. *American Ethnologist*, 10(4), 650-664. <https://doi.org/10.1525/ae.1983.10.4.02a00020>
- Nisbett, R. E. (1993). Violence and US regional culture. *American Psychologist*, 48(4), 441-449.
- Nisbett, R. E. ve Cohen, D. (1996). *Culture of honor: The psychology of violence in the South* (1. Baskı). Routledge Yayıncılık.
- O'Dea, C. J., Martens, A. L. ve Saucier, D. A. (2019). Hitting below the belt: Masculine honor beliefs and perceptions of unfair fighting behavior. *Aggressive Behavior*, 45(3), 229-244. <https://doi.org/10.1002/ab.21812>
- Peterson, C. ve Seligman, M. P. (2004). *Character strengths and virtues* (1. Baskı). Oxford Üniversitesi Yayınevi.
- Rodriguez Mosquera, P. M. (2011). Masculine and feminine honor codes. *International Journal of Social Psychology*, 26(1), 63-72. <https://doi.org/10.1174/021347411794078499>

- Rodriguez Mosquera, P. M. (2016). On the importance of family, morality, masculine, and feminine honor for theory and research. *Social and Personality Psychology Compass*, 10(8), 431–442. <https://doi.org/10.1111/spc3.12262>
- Rodriguez Mosquera, P. M., Fischer, A. H., Manstead, A. S. R. ve Zaalberg, R. (2008). Attack, disapproval, or withdrawal? The role of honour in anger and shame responses to being insulted. *Cognition and Emotion*, 22(8), 1471–1498. <https://doi.org/10.1080/02699930701822272>
- Rodriguez Mosquera, P. M., Manstead, A. S. R. ve Fischer, A. H. (2002). The role of honour concerns in emotional reactions to offences. *Cognition and Emotion*, 16(1), 143–163. <https://doi.org/10.1080/02699930143000167>
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image* (1. Baskı). Princeton Üniversitesi Yayınevi.
- Sakallı, N., Rumeli, Y. ve Şahin, M. N. (2022). Erkeklerin cinsiyetçiliğe tepkileri: Meşrulaştırma, kendini suskunlaştırma, yüzleşme ve kolektif hareket. *Nesne Psiko-loji Dergisi*, 10(23), 105–130.
- Saucier, D. A. ve McManus, J. L. (2013). Men of honor: Examining individual differences in masculine honor beliefs. In *masculinities in a global era* içinde (pp. 85–99). https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6931-5_5
- Saucier, D. A., Miller, S. S., Martens, A. L., O’Dea, C. J. ve Jones, T. L. (2018a). Individual differences explain regional differences in honor-related outcomes. *Personality and Individual Differences*, 124, 91–97. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.11.046>
- Saucier, D. A., Stanford, A. J., Miller, S. S., Martens, A. L., Miller, A. K., Jones, T. L., McManus, J. L. ve Burns, M. D. (2016). Masculine honor beliefs: Measurement and correlates. *Personality and Individual Differences*, 94, 7–15. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.12.049>
- Saucier, D. A., Strain, M. L., Hockett, J. M. ve McManus, J. L. (2015a). Stereotypic beliefs about masculine honor are associated with perceptions of rape and women who have been raped. *Social Psychology*, 46(4), 216–226. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000240>
- Saucier, D. A., Till, D. F., Miller, S. S., O’Dea, C. J. ve Andres, E. (2015b). Slurs against masculinity: Masculine honor beliefs and men’s reactions to slurs. *Language Sciences*, 52, 108–120.
- Saucier, D. A., Webster, R. J., McManus, J. L., Sonnentag, T. L., O’Dea, C. J. ve Strain, M. L. (2018b). Individual differences in masculine honor beliefs predict attitudes toward aggressive security measures, war, and peace. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 24(1), 112–116.
- Schatz, R. T., Staub, E. ve Lavine, H. (1999). On the varieties of national attachment: Blind versus constructive patriotism. *Political Psychology*, 20(1), 151–174.
- Sharma, S., Mukherjee, S., Kumar, A. ve Dillon, W. R. (2005). A simulation study to investigate the use of cutoff values for assessing model fit in covariance structure models. *Journal of Business Research*, 58(7), 935–943.

- Shrestha, N. (2021). Factor analysis as a tool for survey analysis. *American Journal of Applied Mathematics and Statistics*, 9(1), 4–11. <https://doi.org/10.12691/ajams-9-1-2>
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6. Baskı). Pearson Yayıncılık.
- Thompson Jr, E. H. ve Pleck, J. H. (1986). The structure of male role norms. *American Behavioral Scientist*, 29(5), 531–543. <https://doi.org/10.1177/000276486029005003>
- Triandis, H. C. ve Gelfand, M. J. (1998). Converging measurement of horizontal and vertical individualism and collectivism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(1), 118–128.
- Uskul, A. K., Cross, S. E., Gunsoy, C. ve Gul, P. (2019). Cultures of honor. Kitayama, Shinobu and Cohen, Dov (Ed.). *Handbook of cultural psychology* içinde (ss. 793–821). The Guilford Yayınevi.
- Uskul, A. K., Cross, S. E., Sunbay, Z., Gercek-Swing, B. ve Ataca, B. (2012). Honor bound: The cultural construction of honor in Turkey and the Northern United States. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43, 1131–1151.
- Uskul, A. K., Oyserman, D. ve Schwarz, N. (2010). Cultural emphasis on honor, modesty, or self enhancement: Implications for the survey-response process. J.A. Harkness, M. Braun, B. Edwards, T.P. Johnson, L.E. Lyberg, P. Mohler, B-E. Pennell ve T.W. Smith (Ed.) *Survey methods in multinational, multiregional, and multicultural contexts* içinde (1. Baskı, 191-201). Wiley-Blackwell Yayıncılık. <https://doi.org/10.1002/9780470609927.ch11>
- Vandello, J. A. ve Cohen, D. (2003). Male honor and female fidelity: Implicit cultural scripts that perpetuate domestic violence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(5), 997–1010.
- Yazıcı, S. ve Yazıcı, F. (2010). Yurtseverlik tutum ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 901–918.
- Yıldırım, Z. (2007). *Religiousness, conservatism and their relationship with traffic behaviour* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

EKLER

Ek 1. Bilgilendirilmiş Onam Formu

Değerli katılımcı,

Bu çalışma, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dr. Öğr. Üyesi Veysel Mehmet Elgin gözetiminde Psikoloji yüksek lisans öğrencisi Büşra Nur Açıkgöz tarafından yürütülmektedir. Çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin çeşitli konulara karşı tutumlarını araştırmaktır.

Çalışma yaklaşık 20-25 dakika sürmektedir ve çalışmaya katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmadan elde edilecek veriler sadece bilimsel amaçlarla kullanılacak olup 3. kişilerle paylaşılmayacaktır. Çalışmada yer alan soruların doğru ya da yanlış cevabı yoktur; bu nedenle lütfen samimi bir şekilde soruları yanıtlayınız. Çalışmanın amacına ulaşması için lütfen her soruyu dikkatlice okuyup, boş bırakmadan, sizin için en uygun cevabı işaretleyiniz. Soruların okunup-okunmadığını anlamak için kontrol sorusu eklenmiştir.

Bu bilimsel çalışmaya katılarak verdiğiniz önemli katkı için çok teşekkür ederiz. Çalışma sonrasında, çalışmayla ilgili bir sorunuz olursa, araştırmacıyla yüz-yüze ya da e-mail (busranura066@gmail.com) ile iletişime geçebilirsiniz.

Değerli katılımınız için çok teşekkür ederiz.

Çalışmaya katılmak için lütfen aşağıdaki kutucuğu işaretleyiniz.

Çalışmaya Katılmayı Kabul Ediyorum:

Ek 2. Demografik Bilgi Formu

Cinsiyetiniz: Erkek ☐ Kadın ☐

Yaşınız:

Sınıfınız: 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup olmadığınızı:

T.C. vatandaşıyım ☐ T.C. vatandaşı değilim ☐

Türkiye’de mi doğdunuz? Evet ☐ Hayır ☐

Ana diliniz: Türkçe ☐ Kürtçe ☐ Arapça ☐ Zazaca ☐ Diğer:

Ailenizin gelir durumu nedir?

En Alt ☐ Alt ☐ Ortanın Altı ☐ Ortanın Üstü ☐ Üst ☐ En Üst ☐

Dini görüşünüz: Müslüman ☐ Hristiyan ☐ Musevi ☐ Diğer: Dini inancım yok ☐

Din sizin için ne kadar önemlidir?

Hiç ☐ Biraz ☐ Orta altı ☐ Orta üstü ☐ Çok ☐ Çok fazla ☐

Politik görüşünüzü aşağıdaki ölçek üzerinde işaretleyiniz:

Politik olarak En Solda 1 2 3 4 Merkez 5 6 7 8 Politik olarak En Sağda 9

Ek 3. Haysiyet Kültürü Ölçeği

Aşağıdaki ifadelerin <u>sizin için ne kadar uygun olduğunu</u> değerlendiriniz.		(1) Hiç Önemli Değil	(2) Çok Az Önemli	(3) Az Önemli	(4) Biraz Önemli	(5) Çok Önemli	(6) Çok Fazla Önemli
1	Başkalarının beni, saygıyı hak eden biri olarak görmesi	1	2	3	4	5	6
2	Başkalarının beni, kendisine saygısızlık yapılmayacak biri olarak görmesi	1	2	3	4	5	6
3	Ailemin toplum içindeki imajı	1	2	3	4	5	6
4	Davranışlarımın, ailemin toplum içindeki imajını olumsuz etkilememesine dikkat etmek	1	2	3	4	5	6
5	Ailemi eleştirilere karşı savunmak	1	2	3	4	5	6

Ek 4. Yurtseverlik Tutum Ölçeği

Aşağıda bazı ifadeler göreceksiniz. Lütfen her bir ifadenin <u>sizin için ne kadar önemli olduğunu</u> , verilen ölçekteki cevaplardan <u>sizin için uygun olanı</u> yuvarlak içine alarak işaretleyiniz.		(1) Hiç Katılmıyorum	(2) Katılmıyorum	(3) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	(4) Katılıyorum	(5) Kuvvetle Katılıyorum
1	Türkiye'yi tüm kalbiyle desteklemeyen insanlar başka bir yerde yaşamalıdır.	1	2	3	4	5
2	Türkiye hemen hemen her zaman haklıdır.	1	2	3	4	5
3	Haklı ya da haksız olsun ülkemizi desteklerim.	1	2	3	4	5
4	Türkiye'nin resmi Kıbrıs politikasını protesto edenler Türkiye karşıtıdır.	1	2	3	4	5
5	Türkiye'nin politikalarına karşı protesto ve gösteri yapanlar büyük ölçüde zeki, sorumluluk sahibi ve iyi insanlardır.	1	2	3	4	5
6	Türkiye'nin politikalarının hemen her zaman ahlaken doğru olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4	5

7	Bir başka ülke, hakkında çok az şey bildiğim bir konuda Türkiye'nin önemli bir politikasıyla görüş ayrılığına düşerse, ille de ülkemin yaklaşımını desteklemem.	1	2	3	4	5
8	Türkiye'nin politikalarını sırf benim ülkemin politikaları olduğu için desteklerim.	1	2	3	4	5
9	İnsanlar sürekli olarak Türkiye'de bir şeylerin akışını değiştirmeye çalışmamalıdır.	1	2	3	4	5
10	Dünyada Türkiye'ye yönelik zaten çok fazla eleştiri varken, biz yurttaşlar da onu eleştirmemeliyiz.	1	2	3	4	5
11	Bu ülkeyi eleştirmek Türkiye karşıtıdır.	1	2	3	4	5
12	Bu ülkeyi eleştirenler de dâhil, tam bir konuşma özgürlüğüne sahip olmalıyız.	1	2	3	4	5
13	Türkiye'ye mensup olduğum için onun bazı eylemleri beni üzer.	1	2	3	4	5
14	İnsanlar bu ülkeyi olumlu bir yöne doğru hareket ettirmek için çok çalışmalıdır.	1	2	3	4	5
15	Eğer Türkiye'yi seviyorsan onun sorunlarının farkına varmalı ve onları düzeltmeye çalışmalısın.	1	2	3	4	5
16	Eğer Türkiye Cumhuriyetini eleştirirsem, bunu ona olan sevgimden dolayı yaparım.	1	2	3	4	5
17	Ülkeme önem verdiğim ve onu geliştirmek istediğim için Türkiye'nin bazı politikalarına karşı çıkarım.	1	2	3	4	5
18	Türkiye'ye olan sevgimi olumlu değişim çabalarını destekleyerek gösteririm.	1	2	3	4	5
19	Ülke sevgim, popüler fakat yıkıcı olabilecek politikalara karşı çıkmamı gerektirir.	1	2	3	4	5
20	Ülkemin güçlü olması kadar haklı olmasına da önem veririm.	1	2	3	4	5

Ek 5. Dindarlık Ölçeği

	Aşağıda bazı ifadeler göreceksiniz. Lütfen her bir ifadenin sizin için ne kadar önemli olduğunu , verilen ölçekteki cevaplardan sizin için uygun olanı yuvarlak içine alarak işaretleyiniz.	(1) Kesinlikle Katılmıyorum	(2) Katılmıyorum	(3) Kısmen Katılmıyorum	(4) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	(5) Kısmen Katılıyorum	(6) Katılıyorum	(7) Kesinlikle Katılıyorum
1	Evrensel bir güce ya da tanrıya inanırım.	1	2	3	4	5	6	7
2	İnançlarımın benim hayatımı önemli kıldığını düşünürüm.	1	2	3	4	5	6	7
3	Benliğimin oluşmasında inancımın rolü büyüktür.	1	2	3	4	5	6	7
4	Maneviyatı yüksek bir insanım.	1	2	3	4	5	6	7
5	Hayatta her şeyin bir sebebi olduğuna inanırım.	1	2	3	4	5	6	7
6	Mutlak bir tanrıya inanmam.	1	2	3	4	5	6	7
7	Kendimi dindar biri olarak görüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
8	Düzenli ibadet ederim.	1	2	3	4	5	6	7
9	Dini kurallara uymanın gerekli olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
10	İnancımın gerektirdiklerini yapmaya çalışırım.	1	2	3	4	5	6	7

Ek 6. Genel Muhafazakârlık Ölçeği

	Aşağıda bazı ifadeler göreceksiniz. Lütfen her bir ifadenin sizin için ne kadar önemli olduğunu , verilen ölçekteki cevaplardan sizin için uygun olanı yuvarlak içine alarak işaretleyiniz.	(1) Kesinlikle Katılmıyorum	(2) Katılmıyorum	(3) Kısmen Katılmıyorum	(4) Ne Katılmıyorum Ne Katılmıyorum	(5) Kısmen Katılıyorum	(6) Katılıyorum	(7) Kesinlikle Katılıyorum
1	Toplum milli değerlerini korumalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
2	Aile ilişkilerimi korumaya önem veririm.	1	2	3	4	5	6	7
3	Ailem ve akrabalarım içerisindeki büyüklerime saygı duyarım.	1	2	3	4	5	6	7
4	Aile değerlerine bağlı kalmak geri kafalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
5	Aile ve akrabalar içerisindeki büyüklere itaat etmek geri kafalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
6	Toplumun dini değerlere bağlı kalması tamamen gereksizdir.	1	2	3	4	5	6	7
7	Yaşlıların deneyimlerine saygı gösteririm.	1	2	3	4	5	6	7
8	Bir insan kendi yararına olacaksa geleneklere karşı çıkabilir.	1	2	3	4	5	6	7
9	Gelenekleri ve görenekleri devam ettirmek toplumun yararı açısından gereklidir.	1	2	3	4	5	6	7
10	İçinde bulunduğum toplumu ve düzenini olduğu gibi kabul ederim.	1	2	3	4	5	6	7
11	Toplumun oluşturduğu ve uyguladığı katı kurallar korunmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
12	Toplum milli ve dini değerlerine öncelik vermelidir.	1	2	3	4	5	6	7
13	Değişim toplumun yararı açısından gereklidir.	1	2	3	4	5	6	7

Ek 7. Benlik Saygısı Ölçeği

Sizin için uygun olanı seçiniz.

1) Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.

a) Çok doğru

b) Doğru

c) Yanlış

d) Çok yanlış

2) Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.

a) Çok doğru

b) Doğru

c) Yanlış

d) Çok yanlış

3) Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim.

a) Çok doğru

b) Doğru

c) Yanlış

d) Çok yanlış

4) Ben de diğer insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabiliyorum.

a) Çok doğru

b) Doğru

c) Yanlış

d) Çok yanlış

5) Kendimde gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum.

a) Çok doğru

b) Doğru

c) Yanlış

d) Çok yanlış

6) Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.

a) Çok doğru

b) Doğru

c) Yanlış

d) Çok yanlış

7) Genel olarak kendimden memnunum.

a) Çok doğru

b) Doğru

c) Yanlış

d) Çok yanlış

8) Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim.

a) Çok doğru

b) Doğru

c) Yanlış

d) Çok yanlış

9) Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığını düşünüyorum.

a) Çok doğru

b) Doğru

c) Yanlış

d) Çok yanlış

10) Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığını düşünüyorum.

a) Çok doğru

b) Doğru

c) Yanlış

d) Çok yanlış

11) Bu maddeyi okuyorsanız “a) Çok doğru” seçeneğini işaretleyiniz.

a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış

Ek 8. Erkek Rol Normları Ölçeği

	Aşağıda bazı ifadeler göreceksiniz. Lütfen her bir ifadenin sizin için ne kadar önemli olduğunu , verilen ölçekteki cevaplardan sizin için uygun olanı yuvarlak içine alarak işaretleyiniz.	(1) Kesinlikle Katılmıyorum	(2) Katılmıyorum	(3) Kısmen Katılmıyorum	(4) Ne Katılmıyorum Ne Katılmıyorum	(5) Kısmen Katılıyorum	(6) Katılıyorum	(7) Kesinlikle Katılıyorum
1	Bir erkek kendi içinde tam olarak öyle hissetmese de, her zaman kendine güveni olan bir insan havası yansıtmaya çalışmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
2	Genç bir erkek iri yarı olmaya bile güçlü bir fiziğe sahip olmaya çabalamalıdır diye düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
3	Bir erkeğin kuaför olduğunu ve iyi yemek pişirdiğini duyduğumda, onun ne kadar erkeksi olduğunu merak edebilirim.	1	2	3	4	5	6	7
4	Bir erkek için 'İşler sertleştiğinde, sertlik işleri halledecektir' iyi bir slogan olacaktır.	1	2	3	4	5	6	7
5	Bir erkek ailesi için, elde edebildiği en yüksek gelirli işte çalışmak zorundadır.	1	2	3	4	5	6	7
6	Bir erkek acı hissettiğinde bunu dışarıya çok fazla belli etmemeye çalışmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
7	Bir erkek ayakları üzerinde durmalı ve hiçbir zaman başkalarına, ona işlerini yapmasına yardım etmeleri için bağımlı olmamalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
8	Bir erkek kaçınmanın hiçbir yolu görünmese bile daima kavgaya girmeyi reddetmelidir.	1	2	3	4	5	6	7
9	Hobileri, yemek pişirmek, dikiş dikmek ve baleye gitmek olan bir erkek muhtemelen bana çekici gelmez.	1	2	3	4	5	6	7
10	Bir erkeğin yaşamının temel amacı işindeki başarısı olmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
11	Bir erkek sorunla karşılaştığında hiçbir zaman geri çekilmemelidir.	1	2	3	4	5	6	7
12	Bir erkek arkadaşım sinemada acıklı bir aşk sahnesine ağlarsa, bunu biraz aptalca ve utanç verici bulabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
13	Bir erkek fırsat buldukça, daha fazla para kazanmak için fazla mesai yapmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
14	[Bir erkek için] Kötü bir durumdan çıkmanın bazen tek yolu yumruklardır.	1	2	3	4	5	6	7
15	Kendinden tamamiyle emin olan bir erkeği beğenirim (takdir ederim).	1	2	3	4	5	6	7
16	Durumu gerçekten çok umutsuz değilse, bir erkeğe sekreter olarak bir işi kabul etmektense, iş aramaya devam etmesini tavsiye edebilirim.	1	2	3	4	5	6	7
17	Gerçek bir erkek arada bir biraz tehlikeden hoşlanır.	1	2	3	4	5	6	7
18	Bir erkek için her zaman onu tanıyan herkesin saygısını ve hayranlığını kazanması son derece önemlidir.	1	2	3	4	5	6	7
19	Bir erkek çocuğa yemek yapmanın, dikiş dikmenin, evi temizlemenin ve küçük çocuklara bakmanın öğretilmesinin son derece iyi olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
20	Bir adam karısı ve çocuklarından saygıyı daima hak eder.	1	2	3	4	5	6	7
21	Bir erkek her zaman her şeyi soğukkanlılıkla ve mantıklı düşünmeli ve yaptığı her şey için akılcı nedenlere sahip olmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7

22	Bir erkeğin benim 'kadınısı' saydığım bir şeyi yapması beni rahatsız eder.	1	2	3	4	5	6	7
23	Durmadan kendi korkuları, problemleri ve kaygılarından bahseden bir adama hiç kimse saygı duymaz.	1	2	3	4	5	6	7
24	Bir erkeğin, genellikle bir kadına verilecek bir işe sahip olması biraz utanç vericidir.	1	2	3	4	5	6	7
25	Bazı durumlarda bir erkek, karısı ya da kız arkadaşı karşı çıksa bile yumruklarını kullanmaya hazır olmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
26	Genç bir adam için diğer insanların saygısını kazanmanın en iyi yolu, bir iş sahibi olmak, onu ciddiye almak ve iyi yapmaktır.	1	2	3	4	5	6	7

Ek 9. Erkeklik İçin Haysiyet İdeolojisi Ölçeği

Aşağıda bazı ifadeler göreceksiniz. Lütfen her bir ifadenin sizin için ne kadar önemli olduğunu , verilen ölçekteki cevaplardan sizin için uygun olanı yuvarlak içine alarak işaretleyiniz.		(1) Hiç Katılmıyorum	(2) Katılmıyorum	(3) Biraz Katılmıyorum	(4) Biraz Katılıyorum	(5) Katılıyorum	(6) Çok Katılıyorum
1.	Bir erkeğin, kendisine aşağılayıcı bir isimle seslenen başka bir erkeğe karşı, fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	1	2	3	4	5	6
2.	Gerçek bir erkek, başkalarının onu itip kakmasına izin vermez.	1	2	3	4	5	6
3.	Bir erkeğin, ailesine iftira atan başka bir erkeğe karşı, fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	1	2	3	4	5	6
4.	Gerçek bir erkek, her zaman kendi başının çaresine bakabilir.	1	2	3	4	5	6
5.	Bir erkeğin, karısıyla açıkça flört eden başka bir erkeğe karşı, fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	1	2	3	4	5	6
6.	Gerçek bir erkek, hiçbir zaman kendini başkalarına "paspas" etmez.	1	2	3	4	5	6
7.	Bir erkeğin, evine (şahsi mülküne) izinsiz giren başka bir erkeğe karşı, fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	1	2	3	4	5	6
8.	Gerçek bir erkek, işler zorlaştığında, kendi çabalarıyla işin üstesinden gelebilir.	1	2	3	4	5	6
9.	Bir erkeğin, çocuklarına kötü davranan başka bir erkeğe karşı, fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	1	2	3	4	5	6
10.	Gerçek bir erkek, hiçbir zaman bir dövüşten kaçmaz.	1	2	3	4	5	6
11.	Bir erkeğin, kendisinden çalan başka bir erkeğe karşı, fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	1	2	3	4	5	6
12.	Gerçek bir erkek, hiçbir zaman "hesabı kapatmamazlık" yapmaz.	1	2	3	4	5	6
13.	Bir erkeğin, evine kasten zarar veren (yakıp yıkan) başka bir erkeğe karşı fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	1	2	3	4	5	6
14.	Gerçek bir erkek, hiç kimsenin kendisini aşağılamasına izin vermez.	1	2	3	4	5	6
15.	Bir erkeğin, annesine hakaret eden başka bir erkeğe karşı, fiziksel şiddet kullanma hakkı vardır.	1	2	3	4	5	6
16.	Gerçek bir erkek, yaşlılarının (akranlarının) gözünde sert biri olarak görülür.	1	2	3	4	5	6

Ek 10. Eril Haysiyet İnançları Ölçeği

	Aşağıda bazı ifadeler göreceksiniz. Lütfen her bir ifadenin sizin için ne kadar önemli olduğunu , verilen ölçekteki cevaplardan sizin için uygun olanı yuvarlak içine alarak işaretleyiniz.	(1) Kesinlikle Katılmıyorum	(2) Katılmıyorum	(3) Kısmen Katılmıyorum	(4) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	(5) Kısmen Katılıyorum	(6) Katılıyorum	(7) Kesinlikle Katılıyorum
1	Bir erkeğin cesurca davranması çok önemlidir.	1	2	3	4	5	6	7
2	Bir erkek kavga etmekten korkmamalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
3	Bir erkek için tehlikeyle yüzleşebilmek önemlidir.	1	2	3	4	5	6	7
4	Bir erkek için acıya dayanabilmek önemlidir.	1	2	3	4	5	6	7
5	Bir erkek için cesur olmak önemlidir.	1	2	3	4	5	6	7
6	Bir erkeğin diğer erkeklerden daha erkeksi olması önemlidir.	1	2	3	4	5	6	7
7	Bir erkek, birisi ona pısrık derse utanmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
8	Bir erkeğin kendisi için kavga etmesi beklenmelidir.	1	2	3	4	5	6	7
9	Bir erkek karısını savunmuyorsa, çok güçlü bir erkek değildir.	1	2	3	4	5	6	7
10	Bir erkek kendisini savunmuyorsa, çok güçlü bir erkek değildir.	1	2	3	4	5	6	7
11	Eğer bir oğlunuz olsaydı ve kavgaya karışsaydı, oğlunuz kendisini savunduğu için gurur duyardınız.	1	2	3	4	5	6	7
12	Eğer bir oğlunuz olsaydı, oğlunuzun zorbalara karşı durmasını isterdiniz.	1	2	3	4	5	6	7
13	Çocukken, size oğlanların kızları savunması gerektiği öğretildi.	1	2	3	4	5	6	7
14	Eğer bir oğlunuz olsaydı ve oğlunuz kız kardeşini korumak için bir kavgaya girseydi, kız kardeşini koruduğu için oğlunuzla gurur duyardınız.	1	2	3	4	5	6	7
15	Çocukken, size oğlanların her zaman kendilerini savunması gerektiği öğretildi.	1	2	3	4	5	6	7
16	Bir hakarete saldırganca tepki veren bir erkeği översiniz.	1	2	3	4	5	6	7
17	Fiziksel saldırganlık her zaman takdire şayan ve kabul edilebilirdir.	1	2	3	4	5	6	7
18	Bir erkeğin kavgadan kaçması ahlaki olarak yanlıştır.	1	2	3	4	5	6	7
19	“Kimsenin saçmalıklarını kabul etmeyen bir adam”, sahip olunacak takdir edilesi bir saygınlıktır.	1	2	3	4	5	6	7
20	Fiziksel şiddet kendinizi savunmanın en itibarlı yoludur.	1	2	3	4	5	6	7
21	Bir erkek karısını korumak için ne gerekiyorsa yapmalıdır, çünkü yapılacak doğru şey budur.	1	2	3	4	5	6	7
22	Eğer bir erkek karısını önemsiyorsa, herkes bunun yanlış olduğunu düşünse bile karısını korumalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
23	Bir erkek, ailesinden olan veya yakın arkadaşı olan bir kadını savunmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
24	Ailesini korumak bir erkeğin sorumluluğudur.	1	2	3	4	5	6	7
25	Bir erkek karısını korumalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
26	Eğer bir erkeğin karısına hakaret edilirse, erkekliğine hakaret edilmiş olur.	1	2	3	4	5	6	7

27	Eğer bir erkeğin annesine hakaret edilirse, erkekliğine hakaret edilmiş olur.	1	2	3	4	5	6	7
28	Eğer bir erkeğin babasına hakaret edilirse, erkekliğine hakaret edilmiş olur.	1	2	3	4	5	6	7
29	Eğer bir erkeğe hakaret edilirse, erkekliğine hakaret edilmiş olur.	1	2	3	4	5	6	7
30	Eğer bir erkeğin erkek kardeşine hakaret edilirse, erkekliğine hakaret edilmiş olur.	1	2	3	4	5	6	7
31	Eğer bir erkeğin kız kardeşine hakaret edilirse, erkekliğine hakaret edilmiş olur.	1	2	3	4	5	6	7
32	Aile üyelerinizle vakit geçirmek önemlidir.	1	2	3	4	5	6	7
33	Bir erkeğin ailesine bağlı olması önemlidir.	1	2	3	4	5	6	7
34	Bir erkeğin ailesi onun bir numaralı önceliği olmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
35	Topluluğunuzun diğer üyeleriyle etkileşimde bulunmak önemlidir.	1	2	3	4	5	6	7
36	Ailesine saygı göstermek, bir erkeğin sorumluluğudur.	1	2	3	4	5	6	7

AFFETMENİN PSİKOSOSYAL YORDAYICILARI: HAYSİYET KÜLTÜRÜ, KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE BAĞLANMA STİLLERİ

“ ”

Berfin Değer¹
Veysel Mehmet Elgin²

¹ Munzur Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, berfindeger@munzur.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0461-9823

² Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, elgin_v@ibu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8822-5081

GİRİŞ

Affetme karmaşık ve çok yönlü bir psikolojik yapı olup, zarar veya yaralanmaya neden olan birine karşı duyulan kızgınlık, alınma veya intikam arzusu gibi olumsuz duyguların gönüllü olarak bırakılması sürecini içerir. Bu yapı hem içsel hem de dışsal mekanizmaları kapsamaktadır. İçsel mekanizmalar bireyin duygusal ve bilişsel süreçlerine odaklanırken, dışsal mekanizmalar affeden ve kabahatli kişi arasındaki ilişkisel dinamikleri ele almaktadır (McCullough vd., 2001). Affetme üzerine yapılan araştırmalar; depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinin azalması, genel iyilik hâli ile fiziksel sağlığın iyileşmesi de dâhil olmak üzere çeşitli olumlu psikolojik sonuçlarla bağlantılı olduğu için alanyazında önemli bir yer tutmaktadır (Toussaint vd., 2016). Ayrıca, affetmeyi anlamak hem kişisel ilişkilerde hem de toplumsal düzeyde çatışma çözümü ve uzlaşma süreçlerine katkıda bulunarak sosyal uyum ve bütünlüğü teşvik edebilmektedir (Enright ve Fitzgibbons, 2015).

Teorik Çerçeve

Affetme, kabahatli kişiye yönelik olumsuz duygu, düşünce ve davranışların üstesinden gelme ve potansiyel olarak bunların yerine şefkat ve empati gibi olumlu duygu, düşünce ve davranışları koyma süreci olarak tanımlanmaktadır (Worthington, 2005). Affetmeyi, bir ilişkinin yeniden kurulmasını içeren uzlaşmadan ve kabahatin görmezden gelinmesi anlamına gelen göz yumma gibi yapılardan ayırmak önemlidir (Enright ve Fitzgibbons, 2000). Affetme psikoloji alanyazınında çeşitli modellerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Süreç Temelli Affetme Modeli

Enright ve Fitzgibbons (2000) tarafından geliştirilen Süreç Temelli Affetme Modeli, affetmeyi anlamaya yönelik en kapsamlı çerçevelerden birini sunmaktadır. Modelde affetme kavramı dört aşamalı bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu aşamalardan ilki olan “Ortaya Çıkarma” aşamasında bireyler öfkeleri ve duygusal acılarıyla yüzleşir ve bunları kabul ederler. Bu aşama, incinmenin boyutunu ve hayatlarını nasıl etkilediğini tanımayı içermektedir. “Karar” aşamasına gelindiğinde birey affetmeyi amaçlayan bilinçli bir karar vermektedir. Bu karar genellikle acıyı azaltma ve duygusal iyi oluşu artırma arzusuyla şekillenir. “Çalışma” aşamasında ise birey kabahatli kişiyi anlamak ve empati geliştirmek için harekete geçmektedir. Bu aşama, affetme sürecinde olan kişinin söz konusu durumu kabahatli kişinin bakış açısından görmeye çalıştığı bilişsel yeniden çerçevelemeyi içerebilmekte, bu da olumsuz duyguları azaltmaya yardımcı olabilmektedir. “Derinleştirme” aşamasında ise birey affetme olgusuna dair düşünmekte ve kendisinin kabahatli olduğu durumlardaki affetme süreçleri ile bağ kurabilmektedir. Bu model, affetmenin kasıtlı ve gönüllü bir süreç olduğunu, tek seferlik bir karar değil, çaba ve bağlılık gerektiren bir dizi adım olduğunu vurgulamaktadır (Enright ve Fitzgibbons, 2000).

Worthington'ın REACH Modeli

Affetme sürecini kavramsallaştıran bir diğer kuram ise Worthington (2001) tarafından geliştirilmiştir. REACH modeli affetme sürecinin beş aşamada gerçekleştiğini savunmaktadır. Öncelikle birey, acıya neden olan olayı hatırlayarak işe başlamaktadır. Bu adımda, acı minimize edilmeden ya da abartılmadan kabul edilir. Sonrasında kabahatli kişi ile empati kurularak bu kişinin bakış açısının ve eylemlerinin nedenleri anlaşılmaya çalışılır. Bu adım olumsuz duyguların azaltılmasına yardımcı olabilmektedir. Devamında gelen affetme “özgeci bir hediye” olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla affetme karşılığında hiçbir şey beklenmediği belirtilmektedir. Bu adımda birey mağdur zihniyetinden uzaklaşmaktadır. Bu adımın ardından kişi affetmek için herkese açık veya özel bir taahhütte bulunur. Bu taahhüt, kararın sağlamlaştırılmasına yardımcı olarak affetmeyi sürdürmede bir güç kaynağı görevi görmektedir. Son olarak, birey, özellikle de incinmenin hatırlatılabileceği durumlarda da affetmeye devam eder. Bu adım, affetme zihniyetini sürdürmek ve kızgınlık duygularına geri dönmeyi önlemek için stratejiler kullanmayı içermektedir. Terapötik ortamlarda yaygın olarak kullanılan REACH modelinin affetmeyi ve psikolojik anlamda iyileşmeyi teşvik etmede etkili olduğu araştırmalarca bulgulanmıştır (Wade vd., 2014; Worthington, 2005).

Affetme ve Psikososyal Yapılar

Kişilerarası ilişkiler açısından ele alındığında affetme; ilişkinin kalitesi, suçun niteliği ve suçlunun davranışları gibi faktörlerden etkilenmektedir. Güven, bağlılık ve memnuniyet ile karakterize olan ilişkilerde affetme kavramına rastlamak daha muhtemeldir. Bireyler ilişkiye değer verdiklerinde ve olumlu bir geleceği olduğuna inandıklarında affetme olasılıkları daha artmaktadır (Finkel vd., 2002). Bununla birlikte bireyin başına gelen olay veya kabahatin niteliği affetme ihtimalini etkilemektedir. Kabahatin ağırlığı ve kasten olup olmaması da affetmeye etki eden bir diğer bileşendir. Kasıtlı olmayan hafif zararlar, kasıtlı olan ağır suçlara göre daha kolay affedilmektedir (Fincham, 2000). Ayrıca yapılan hataya kabahatli kişinin verdiği tepki de affetme davranışını şekillendirmede rol oynamaktadır. Pişmanlık ifadeleri, özürler ve onarıcı eylemler, kabahatli kişinin zararı kabul ettiğini ve durumu değiştirmeye olan isteğini göstererek affedilmeyi kolaylaştırabilmektedir (Exline vd., 2003).

Farklı Kültürel Yapılarda Affetme Olgusu

Kültürel bağlam, bireylerin affetme kavramından ne anladığını ve nasıl affettiğini önemli ölçüde şekillendirmektedir (Sandage vd., 2003). Ayrıca kültürler, temel değerlerine ve sosyal normlarına bağlı olarak affetmeye verdikleri önem bakımından farklılık göstermektedir.

Birçok Asya ve Afrika ülkesinde var olan toplulukçu kültürler genellikle sosyal uyuma ve grup bütünlüğüne öncelik vermektedir (Triandis, 1995). Bu

kültürlerde affetme, kişiler arası ilişkileri ve topluluk ilişkilerini sürdürmenin bir aracı olarak görülmekte, dolayısıyla uzlaşmaya ve kolektif refaha vurgu yapılmaktadır (Sandage ve Williamson, 2007; Terzino, 2007). Buna karşılık, Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupadaki gibi bireyci kültürler, kişisel özerkliğe ve bireysel haklara öncelik vermektedir. Bu bağlamlarda affetme, grup uyumuna katkı sunmaktan ziyade birey bazında duygusal rahatlama ve kendini iyileştirme ile daha yakından bağlantılı olabilmektedir (Triandis, 1995).

Kültür tipleri bakımından detaya inmek gerekirse Türkiye'nin de sahip olduğu haysiyet kültürü (honor culture; Uskul vd., 2012) açısından affetme olgusunun açıklanmasında yarar vardır. Haysiyet kültürü, bireylerin kişisel itibara, aile haysiyetine ve saygıya yüksek değer verdiği sosyal bir çerçeve olarak tanımlanabilir (Nisbett ve Cohen, 1996). Bu kültürler genellikle gücü, cesareti ve bazen saldırganlık veya misilleme yoluyla kişinin haysiyetini savunmasını vurgulamaktadır. Genel anlamda kaynakların kıt olduğu ve hukuki anlamda eksikliklerin bulunduğu bölgelerde görülen haysiyet kültüründe kişinin kendisini, ailesini ve sahip olduklarını savunma becerisi çok önemlidir. Haysiyet kültürlerinde, bireylerin itibarlarını korumak için hakaretlere şiddetli karşılık verme olasılıkları daha yüksektir (Cohen ve Nisbett, 1994). Bu durum Nisbett ve Cohen (1996) tarafından ABD'nin güney eyaletlerindeki haysiyet kültürü üzerine yaptıkları bir çalışmada ortaya konmuştur. Güneyli erkeklerin Kuzeyli erkeklere kıyasla hakaretlere karşı agresif tepkiler verme olasılığının daha yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Bu bulgudan yola çıkarak bu kültürlerde, affetmenin bir zayıflık işareti olarak görülebildiği ve potansiyel olarak daha fazla itibarsızlığa ya da zarara yol açtığı düşünülebilir. Kültürler arası çalışmalar, haysiyet kültürlerinden gelen insanların, kişisel değerın içsel olarak kabul edildiği ve başkalarının algılarına bağlı olmadığı bireyci onur (dignity) kültürlerine mensup kişilere kıyasla affetme olasılığının daha düşük ve intikam alma olasılığının daha yüksek olduğunu göstermiştir (Lin vd., 2022). Bununla birlikte haysiyet kültürlerinde bağışlama, resmi özürler ya da tazminat gibi itibarı yeniden inşa eden kamusal eylemleri içerebilir. Bu eylemler kırılan tarafın itibarını kaybetmeden affetmesini sağlar. Haysiyetin merkezi bir değer olduğu kültürlerde kamusal özürler ve telafi edici eylemler affetmeyi kolaylaştırabilmektedir (Shafa vd., 2017). Ayrıca haysiyet kültürlerinde genel eğilim misilleme yönünde olsa da, kişisel değerler, dini inançlar ve kişisel deneyimler gibi bireysel farklılıklar affetme eğilimini etkileyebilmektedir. Örneğin dini inançlar misillemenin yaygın olduğu haysiyet kültürlerinde bile affetmeyi teşvik edebilmektedir (McCullough vd., 2000, 2005).

Dini ve Felsefi Bağlam

Birçok kültür affetmeyi vurgulayan dini ve felsefi geleneklerden beslenmektedir. Örneğin, Hristiyanlık, İslam ve Budizmde affetmeyi bir erdem ve ruh-

sal ve duygusal huzura giden bir yol olarak teşvik eden öğretiler vardır. Özellikle İslam açısından ele alındığında şefkatli ve bağışlayıcı olarak tanımlanan Tanrı tasviri bireyleri bu özelliklere yöneltebilir. Bu bağışlama ilkesi, kişisel çıkarların ötesine geçerek, Müslümanları manevi gelişim ve toplum içinde uyum sağlamak için başkalarını bağışlamaya teşvik edebilmektedir. Bu dini çerçeveler, bağışlama için hem motivasyon hem de yapılandırılmış bir süreç sağlayabilir (Rye vd., 2000).

Kişilik ve Affetme

Affetme, bireyin kişiliğini şekillendirmede önemli bir rol oynamakta; psikolojik sağlık ve kişilerarası ilişkileri etkilemektedir (Sandage ve Worthington, 2010; Toussaint vd., 2016). Araştırmalar, affetme pratiği olan bireylerin daha düşük kaygı, depresyon ve düşmanlık seviyeleri sergileme eğiliminde olduklarını, daha yüksek yaşam memnuniyeti ve psikolojik esenlik seviyelerine sahip olduklarını göstermektedir (Long vd., 2020). Başkalarını affetmek olaya ve bireye yönelik hissedilen olumsuz duyguların azalmasına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla affetmenin gerçekleşmediği durumlarda ise yaşanabilecek olumsuz duygular, kronik stres ve sağlık sorunlarına yol açabilmektedir (Worthington, 2001). Ayrıca, affetme prososyal davranışlar ve daha iyi çatışma çözümü ile ilişkili olduğundan olumlu sosyal etkileşimleri teşvik ederek empati ve anlayışı geliştirebilmektedir (Kimmes ve Durtschi, 2016; McCullough vd., 1997). Bununla birlikte şefkat, uyumluluk ve düşük nevroitiklik düzeyi gibi kişilik özelliklerinin de affetme pratiği ile ilişkili olduğu bilinmektedir (Ashton vd., 1998; Karduz, 2019). Dolayısıyla affetme, pozitif kişilik özellikleri ile olan ilişkisi ve psikolojik sağlığa olan faydası dikkate alındığında yaşam kalitesini artıran bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır (Akhtar vd., 2017).

Affetme kavramına kusursuzluk için çabalamak, yüksek performans standartları belirlemek ve kendini yoğun derecede eleştirmekle karakterize edilen bir kişilik özelliği olan mükemmeliyetçilik açısından bakıldığında; maladaptif mükemmeliyetçiliğin affetme ile negatif ilişkiler gösterdiği bulgulanmaktadır. Gerçekçi olmayan standartlar ve sert özeleştiri ile tanımlanan maladaptif mükemmeliyetçilik (Bieling vd., 2004), hem kendini affetmeyi hem de başkalarını affetmeyi engelleyebilmektedir. Bu bireylerin yüksek beklentileri ve kusurluluğa tahammülsüzlükleri kişiler arası ilişkilerine de yansarak kızgınlığın artmasına ve şikâyetlerden vazgeçmekte zorlanmalarına neden olabilmektedir. Araştırmalar, maladaptif mükemmeliyetçilerin katı ve gerçekçi olmayan beklentilere sahip olma eğiliminde oldukları için başkalarını daha az affettiklerini göstermektedir (Flett vd., 1998; Mistler, 2010). Öte yandan, yüksek ancak gerçekçi standartlar belirlemeyi içeren adaptif mükemmeliyetçilik (Bieling vd., 2004), kendine ve başkalarına karşı daha dengeli ve şefkatli bir yaklaşımı teşvik ederek affetmeyi kolaylaştırabilir. Dolayısıyla, adaptif mükemmeliyetçiliğe sahip kişiler başkalarını affetme konusunda daha ılımlı olabilmekte, yoğun eleştiri yapmadan yüksek standartları koruma becerileri, başkalarının hatalarına karşı daha anlayışlı ve şefkatli olmalarını sağlayabilmektedir (Flett vd., 1998; Mistler, 2010).

Affetmenin kişilik ile ilişkisi incelendiğinde mükemmeliyetçilik, empati, esenlik gibi kavramların yanı sıra büyük beşli, karanlık üçlü gibi çeşitli kişilik özelliklerinin kümelenmesiyle oluşturulan modellerle birlikte ele alındığı görülmüştür. Büyük Beşli olarak da bilinen kişilik özellikleri modeli (Beş Faktör Modeli; McCrae ve Costa, 1999) Deneyime Açıklık, Sorumluluk, Dışadönüklük, Uyumluluk ve Nevrotiklikten oluşmaktadır. Bunlar arasında, Uyumluluk ve Nevrotiklik özellikle affedicilikle ilgilidir (Brose vd., 2005; Ross vd., 2004). Uyumluluk özelliğine sahip bireyler daha empatik ve şefkatli olma eğilimindedir ve bu da affetme eğiliminin artmasını kolaylaştırır (Ashton vd., 1998). Buna karşılık, nevroitiklik düzeyi yüksek bireyler, duygusal istikrarsızlık ve olumsuz duygulara olan eğilimleri nedeniyle affetme konusunda zorlanabilmektedir (McCullough ve Hoyt, 2002).

Subklinik düzeyde uyumsuz kişilik özellikleri grubunda yer alan Narsisizm, Makyavelizm ve Psikopati “Karanlık Üçlü” olarak tanımlanmaktadır (Paulhus ve Williams, 2002). Sosyal normlardan sapabilen ancak klinik düzeyde semptom göstermeyen bu uyumsuz kişilik özellikleri tipik olarak daha düşük affetme olasılığı ile ilişkilidir (Nedeljković vd., 2023). Narsisizm düzeyi yüksek bireyler, benliklerine atfettikleri gerçekçi olmayan önemlilik algısı nedeniyle genellikle algılanan hakaretleri affetmekte zorlanırlar. Stratejik ve manipülatif özellikler gösteren Makyavelizm düzeyi yüksek bireyler ise affetmeyi bir zayıflık işareti olarak görebilmektedirler. Dürtüsellik ve empati eksikliği ile karakterize edilen psikopati özelliklerine sahip bireyler ele alındığında genellikle affetme kavramına karşı daha kayıtsız oldukları görülmektedir (Nedeljković vd., 2023; Paulhus ve Williams, 2002).

Bununla birlikte araştırmalar, affediciliği teşvik etmenin bu karanlık özelliklerle ilişkili bazı olumsuz yönleri hafifletebileceğini ve daha iyi kişilerarası ilişkiler ve psikolojik sağlığı teşvik edebileceğini öne sürmektedir. Örneğin, empati ve duygusal düzenlemeyi artırmayı amaçlayan müdahaleler, daha yüksek düzeyde karanlık üçlü özelliklerine sahip bireylerde bile affetme yeteneğini artırabilmektedir (Worthington, 2001).

Bağlanma ve Affetme

Erken dönemde bakım veren ile kurulan ilişkinin bireyin yaşamının ilerleyen safhalarını etkileyeceğini savunan bağlanma teorisi bireyin affetmeye yönelik tutumlarını ve bu davranış eğilimini etkileyen değişkenlerden biridir (Burnette vd., 2009). Bakım verenin sağladığı tutarlı ve yeterli ilgi bebekte güvenli bağlanmanın oluşmasına olanak sağlar. Hayatın ilerleyen evrelerindeki ilişkilerde güven ve emniyet hissi güvenli bağlanmaya işaret etmektedir (Mikulincer ve Shaver, 2010). Güvenli bağlanma empati, başarılı duygu regülasyonu ve affetme eğilimi gibi özelliklerle pozitif ilişkilidir (Guzmán-González vd., 2023). Öte yandan, kaygılı veya kaçınan olarak adlandırılan güvensiz bağlanma stilleri, erken çocukluk döneminde çocuğun duygusal ihtiyaçlarının

güvenilir bir şekilde karşılanmaması durumunda gelişmektedir. Bakım verenler duygusal olarak ulaşılmaz, öngörülemez, ihmalkâr veya tutarsız tepkiler verdiklerinde çocuk ilerleyen zamanlarda güvene dayalı ilişkiler kurmakta zorluk çekebilmektedir. Güvensiz bağlanan kişiler genellikle reddedilmeye karşı artan hassasiyet, duygu regülasyonunda zorluk, yakın ilişkilerde kaygı veya yakınlık kurmaktan kaçınma gibi özellikler göstermektedir (Mikulincer ve Shaver, 2010).

Güvenli bağlanan bireyler, kendilerine ve başkalarına ilişkin olumlu görüşleri ve yakınlık konusundaki rahatlıkları nedeniyle genellikle affetme konusunda ılımlıdır. Buna karşılık, kaygılı veya kaçınan bağlanma stiline sahip kişiler, sırasıyla terk edilme korkuları ve yakınlıktan duydukları rahatsızlık nedeniyle affetmeyi daha zor bulabilmektedir (Burnette vd., 2009; Lawler-Row, 2010).

Araştırmanın Amacı ve Problemi

Affetme, bireysel farklılıklar ve kültürel bağlam gibi birçok psikososyal değişken ile etkileşim hâlinde olan karmaşık bir olgudur. Ancak alanyazında affetmeyi kişilik özellikleri, bağlanma stilleri ve haysiyet kültürü gibi kültürel değişkenlerle birlikte ele alan, özellikle Türkiye örnekleminde yürütülmüş çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışma, affetmenin farklı bağlamlarda hem teorik olarak anlaşılmasına hem de pratik olarak uygulanmasına katkıda bulunacak temelde ilişkisel bir araştırma yürüterek bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla araştırmanın amacı affetmenin kişilik özellikleri, bağlanma stilleri ve kültürel faktörler ile ilişkilerini kapsamlı bir şekilde incelemektir.

Bu amaç doğrultusunda affetme ile haysiyet kültürü, karanlık üçlü özellikleri (makyavelizm, narsisizm, psikopati), mükemmeliyetçilik, beş faktör kişilik özellikleri (sorumluluk, uyumluluk, nevrotiklik, deneyime açıklık, dışadönüklük) ve bağlanma türleri (güvenli, kaçınan, kaygılı) arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Araştırma hipotezleri şunlardır:

H1) Haysiyet kültürü ile affetme arasında negatif bir ilişki vardır.

H2) Karanlık üçlü özellikleri (makyavelizm, narsisizm, psikopati) ile affetme arasında negatif bir ilişki vardır.

H3) Mükemmeliyetçilik ile affetme arasında negatif bir ilişki vardır.

H4a) Beş faktör kişilik özelliklerinden nevrotiklik ile affetme arasında negatif bir ilişki vardır.

H4b) Beş faktör kişilik özelliklerinden sorumluluk ile affetme arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4c) Beş faktör kişilik özelliklerinden deneyime açıklık ile affetme arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4d) Beş faktör kişilik özelliklerinden dışadönüklük ile affetme arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4e) Beş faktör kişilik özelliklerinden uyumluluk ile affetme arasında pozitif bir ilişki vardır [Devam eden bölümlerde belirtildiği gibi, mevcut çalışmada uyumluluk düşük güvenilirlik gösterdiği için analizlerden çıkartılmıştır ve mevcut hipotez test edilmemiştir].

H5a) Bağlanma türlerinden güvenli bağlanma ile affetme arasında pozitif bir ilişki vardır.

H5b) Bağlanma türlerinden kaçınan bağlanma ile affetme arasında negatif bir ilişki vardır.

H5c) Bağlanma türlerinden kaygılı bağlanma ile affetme arasında negatif bir ilişki vardır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Affetmenin mükemmeliyetçilik, karanlık üçlü gibi kişilik özellikleri; bağlanma stilleri; haysiyet kültürü ve çeşitli demografik özellikler açısından incelendiği bu çalışma ilişkisel tarama modelinde desenlenmiş bir çalışmadır. Bu modelde iki veya daha fazla değişken arasındaki zamandaş değişimin varlığı incelenmektedir (Karasar, 2020).

Örneklem

Araştırma Munzur Üniversitesi ve Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesinde eğitimine devam eden 480 üniversite öğrencisinin gönüllü katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın verileri olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi ile toplanmıştır. Örneklem 64 erkek (%13.3) ve 416 kadın (%86.7) öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları 18 ile 42 arasında değişmektedir. Örneklemenin yaş ortalaması ise 21.63'tür (SS = 2.60). Araştırmaya psikiyatrik tanısı olmayan öğrenciler dâhil edilmiştir. Öğrencilerle ilgili demografik bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	n	%	Ort.	SS
Yaş	480		21.63	2.6
Cinsiyet				
Kadın	416	86.7		
Erkek	64	13.3		
Okuduğu Üniversite				
Munzur Üniversitesi	313	65.2		
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	167	34.8		
5 yıldan fazla yaşanan yer				
Kır	79	16.5		
Kent	337	70.2		
Her ikisi de	64	13.3		
Aslen Nereli Olduğu				

Marmara	19	4.0
Ege	14	2.9
Akdeniz	26	5.4
İç Anadolu	53	11.0
Karadeniz	44	9.2
Doğu Anadolu	107	22.3
Güneydoğu Anadolu	215	44.8
Diğer	2	0.4
Anadil		
Türkçe	286	59.6
Kürtçe	175	36.5
Arapça	5	1.0
Zazaca	14	3.0

Veri Toplama Araçları

Araştırmacılar tarafından hazırlanan demografik bilgi formu katılımcıların yaş, cinsiyet, aslen nereli oldukları ve 5 yıldan uzun süre ikamet ettikleri yerler gibi sosyodemografik maddeleri içermektedir. Araştırmada kullanılan ölçüm araçları; Heartland Affetme Ölçeği, Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği, Mü-kemmeliyetçilik Ölçeği, Beş Faktör Kişilik Envanteri, Karanlık Üçlü Ölçeği, Hay-siyet Kültürü Ölçeği'dir ve devam eden kısımda sırasıyla ele alınmıştır.

Heartland Affetme Ölçeği

Thompson vd. (2005) tarafından geliştirilen ve Bugay ve Demir (2010) tara-fından Türkçeye uyarlanan Heartland Affetme Ölçeği, toplamda 18 maddeden oluşmaktadır. 7'li Likert tipinde olan ölçek, "Kendini Affetme", "Başkalarını Af-fetme" ve "Durumu Affetme" olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Kendini affetme boyutu 1, 2, 3, 4, 5 ve 6. maddelerden, başkalarını affetme boyutu 7, 8, 9, 10, 11 ve 12. maddelerden ve durumu affetme boyutu 13, 14, 15, 16, 17 ve 18. maddelerden oluşmaktadır. Ölçeğin ters maddeleri ise 2, 4, 6, 7, 9, 11, 13, 15 ve 17. maddelerdir. Türkçe formunun iç tutarlılık katsayısı (Cronbach alfa) ken-dini affetme alt ölçeği için .64, başkalarını affetme alt ölçeği için .79 ve durumu affetme alt ölçeği için .76 olarak bulunmuştur. Tüm ölçek için Cronbach's Alp-ha değeri .81 olarak hesaplanmıştır. Mevcut araştırmada ise ölçeğin Cronbach's Alpha değeri .77 olarak hesaplanırken, kendini affetme alt boyutu .67, başkaları-nı affetme alt boyutu .70 ve durumu affetme alt boyutu .64 olarak bulunmuştur. Çalışma odağında yer almadığı için analizlerde durumu affetme alt boyutu ile ilgili analizler yapılmamıştır; analizler (genel/toplam) affetme ile başkalarını af-fetme alt boyutu ve kendini affetme alt boyutları kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği

Erzen (2016) tarafından geliştirilen ölçek 5'li Likert tipi olup 18 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Güvenli bağlanma, Kaçınan bağlanma, Kaygılı-kararsız bağlanma olmak üzere 3 boyutu vardır. Güvenli, kaçınan ve kaygılı-kararsız

bağlanma stilleri için belirlenen iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .69, .80 ve .71 olarak bulunmuştur. Mevcut araştırmada ise alt boyutların Cronbach's Alpha değerleri güvenli bağlanma alt boyutu için .52, kaçınan bağlanma alt boyutu için .79 ve kaygılı bağlanma alt boyutu için .77 olarak bulunmuştur.

Mükemmeliyetçilik Ölçeği

Slaney vd. (2001) tarafından geliştirilen Gözden Geçirilmiş Neredeyse Mükemmel Ölçeği'nin (Almost Perfect Scale-Revised [APS-R]) Türkçe uyarlaması Sapmaz (2006) tarafından yapılmıştır. Bireylerin mükemmeliyetçi kişilik özelliklerinin düzeyini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçek 23 madde ve üç alt boyuttan oluşmaktadır. 7'li Likert tipi olan ölçeğin alt boyutları sırasıyla Yüksek standartlar, Çelişki ve Düzendir. Cronbach's Alpha değerleri sırasıyla .85, .91 ve .82'dir. Mevcut araştırmada mükemmeliyetçilik ölçeği Cronbach's Alpha değeri ise .88 olarak hesaplanmıştır.

Beş Faktör Kişilik Envanteri

Bireylerin kişilik özelliklerini değerlendirmek için Beş Faktör Kişilik Envanteri kullanılmıştır. John ve Srivastava (1999) tarafından geliştirilen bu envanter, Dışadönüklük, Uyumluluk, Sorumluluk, Nevrotiklik ve Deneyime açıklık olmak üzere beş temel boyut üzerinden kişilik özelliklerini ölçmektedir. Katılımcılar, envanterdeki ifadelerin kendilerine ne kadar uygun olduğunu belirtmek için 5'li Likert tipi ölçek kullanmışlardır. Sümer ve Sümer (2005) tarafından yapılan uyarlama çalışmasında ölçeğin Cronbach's Alpha katsayılarının .66 ile .77 arasında değişiklik gösterdiği bulunmuştur. Mevcut çalışmada ise Cronbach's Alpha katsayıları dışadönüklük alt boyutu için .79, deneyime açıklık alt boyutu için .63, sorumluluk alt boyutu için .60, uyumluluk alt boyutu için .43 ve nevroitiklik alt boyutu için .73 olarak hesaplanmıştır. Uyumluluk alt boyutunun değeri maddeler arasındaki iç tutarlılığın düşük olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, madde çıkarılması durumunda Cronbach's α katsayısında anlamlı bir iyileşme gözlenmemiştir. Bu nedenle, ölçüm güvenilirliğinin yetersiz olması ve elde edilen puanların ölçüm hatasından önemli ölçüde etkilenebileceği değerlendirilerek bu alt boyut analizlerde kullanılmamıştır.

Karanlık Üçlü Ölçeği

Jones ve Paulhus (2014) tarafından Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin (Makyavelizm, Narsisizm ve Psikopati) ölçülmesi amacıyla geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlama ve geçerlik-güvenirlik çalışması Özsoy vd. (2017) tarafından yapılmıştır. 27 maddelik ölçek 5'li Likert tipindedir ve Cronbach's Alpha katsayıları sırasıyla Makyavelizm için .70, Narsisizm için .79 ve Psikopati için .79 olarak bulunmuştur. Mevcut araştırmada karanlık üçlü ölçeği Cronbach's Alpha değeri ise .88 olarak hesaplanmıştır. Makyavelizm, narsisizm ve psikopati alt boyutları ise sırasıyla .75, .71 ve .62 olarak bulunmuştur.

Haysiyet Kültürü Ölçeği

Rodriguez Mosquera vd. (2008) tarafından geliştirilen Haysiyet Kültürü Ölçeği, bireylerin haysiyet kültürünün temel özelliklerini ne kadar taşıdıklarını ve bu normları ne kadar benimsediklerini belirleyen bir ölçüm aracıdır. Türkçeye uyarlanması ile geçerlik ve güvenirlik çalışması Elgin (2016) tarafından yapılan ölçeğin tek boyutlu yapıda olduğu ve iç tutarlılık katsayısının .75 olduğu bulunmuştur. Mevcut çalışmada haysiyet kültürü ölçeği Cronbach's Alpha değeri ise .72 olarak hesaplanmıştır.

İşlem

Çalışmanın gerçekleştirilmesi için gerekli izinler etik kuruldan alınmıştır. Tüm işlemler yayın etiğine uyularak gerçekleştirilmiştir. Veriler Google Forms yardımı ile sınıf ortamında, ders başlangıcında, ilgili dersin hocasından izin alınarak çevrimiçi olarak toplanmıştır. Katılımcılar gönüllü katılım formunu onaylayarak çalışmaya katılmıştır.

BULGULAR

Bu araştırmanın temel amacı affetmenin psikososyal değişkenlerle ilişkisini incelemektir. Bu çerçevede, kültürel farklılıkları tespit edebilmek için bağımsız örneklem t testi ve varyans analizi (ANOVA), değişkenler arası ilişkileri tespit edebilmek için korelasyon analizi ve ayrıca araştırma değişkenlerinin affetme üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Analizler gerçekleştirilmeden önce normallik incelemesi için çalışmada kullanılan değişkenlerin dağılımları çarpıklık ve basıklık değerleri açısından tespit edilmiştir. Çarpıklık değerlerinin -1.055 ile 0.839, basıklık değerlerinin ise -0.445 ile 1.763 arasında olduğu bulunmuştur. Örneklem büyüklüğünün 480 olduğu da dikkate alındığında, değişkenlerin normal dağılım gösterdiği ve parametrik analizlerin kullanılmasının uygun olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Betimsel İstatistikler

	N	Ort.	SS	Çarpıklık	Basıklık
1. Affetme (Toplam)	480	4.35	.75	.033	.953
1.a. Kendini Affetme	480	4.64	.99	-.090	-.254
1.b. Başkalarını Affetme	480	3.91	1.12	.025	.073
2. Dindarlık	480	3.43	1.24	-.349	-.411
3. Karanlık Üçlü (Toplam)	480	2.78	.52	.242	-.022
3.a. Narsisizm	480	3.05	.67	-.042	-.072
3.b. Psikopati	480	2.17	.64	.596	-.064
3.c. Makyavelizm	480	3.13	.74	.133	-.444
4. Haysiyet Kültürü	480	5.07	.76	-1.055	1.763
5. Mükemmeliyetçilik	480	4.70	.86	.060	.043
6.a. Dışadönüklük	480	3.40	.75	-.141	-.386

6.b. Sorumluluk	480	3.67	.52	-.226	.000
6.c. Nevrotiklik	480	3.01	.73	.011	-.343
6.d. Deneyime Açıklık	480	3.66	.52	-.193	-.137
7.a. Güvenli bağlanma	480	4.06	.54	-.415	.339
7.b. Kaçınan bağlanma	480	2.10	.75	.839	.757
7.c. Kaygılı Bağlanma	480	2.92	.88	-.006	-.445

Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacı ile korelasyon analizi yapılmıştır. Her bir ölçek ve alt ölçeğin korelasyon analiz sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Değişkenler arası korelasyon analizi sonuçları

Değişken	1	1.a	1.b	2	3	3.a	3.b	3.c	4	5	6.a	6.b	6.c	6.d	7.a	7.b	7.c
1. Affetme (Toplam)	—																
1.a. Kendini Affetme	,738**	—															
1.b. Başkalarını Affetme	,685**	,127**	—														
2. Dindarlık Düzeyi	,050	,015	,055	—													
3. Karanlık Üçlü (Toplam)	-,189**	-,043	-,236**	-,055	—												
3.a. Narsisizm	,062	,159**	-,028	,075	,714**	—											
3.b. Psikopati	-,265**	-,160**	-,234**	-,119**	,756**	,290**	—										
3.c. Makavelizm	-,228**	-,097*	-,272**	-,083	,816**	,353**	,474**	—									
4. Haysiyet kültürü	-,124**	-,119**	-,070	,206**	,122**	,138**	-,011	,143**	—								
5. Mükemmeliyetçilik	-,217**	-,262**	-,013	,065	,207**	,070	,181**	,219**	,264**	—							
6.a. Dışadönüklük	,252**	,263**	,113*	,034	,200**	,419**	,018	,026	,048	,017	—						
6.b. Sorumluluk	,092*	,038	,047	,233**	,021	,139**	-,100*	,005	,273**	,350**	,250**	—					
6.c. Nevrotiklik (Duygusal Tutarlılık)	-,436**	-,461**	-,129**	-,095*	,059	-,164**	,199**	,103*	,004	,245**	-,273**	-,110*	—				
6.d. Deneyime Açıklık	,182**	,137**	,126**	,082	,268**	,340**	,144**	,135**	,071	,209**	,404**	,313**	-,096*	—			
7.a. Güvenli Bağlanma	,301**	,225**	,195**	,153**	-,175**	,056	-,278**	-,181**	,189**	,021	,289**	,358**	-,227**	,250**	—		
7.b. Kaçınan Bağlanma	-,208**	-,041	-,288**	-,203**	,442**	,262**	,396**	,357**	-,165**	,043	-,029	-,171**	,062	,022	-,177**	—	
7.c. Kaygılı Bağlanma	-,323**	-,366**	-,101*	,004	,195**	-,049	,212**	,276**	,106*	,194**	-,257**	-,033	,319**	-,001	-,168**	,292**	—

Tablo 3'ten de görüldüğü üzere, affetme (toplam); haysiyet kültürü, mükemmeliyetçilik, makyavelizm, psikopati, nevrotiklik, kaçınan bağlanma ve kaygılı bağlanma ile negatif yönde anlamlı ilişkili bulunurken; güvenli bağlanma, deneyime açıklık, sorumluluk ve dışadönüklük ile pozitif yönde anlamlı ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Devam eden kısımda çalışmadaki hipotez sonuçları, anlamlı çıkan ilişkiler bağlamında özetlenmiştir.

Hipotez-1 (H1) bağlamında yapılan analizlerde, haysiyet kültürü ile affetme ve kendini affetme alt boyutu arasında negatif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuştur ve H1 (Haysiyet kültürü ile affetme arasında negatif bir ilişki vardır) desteklenmiştir.

Hipotez-2 (H2) bağlamında yapılan analizlerde, i) karanlık üçlü toplam değeri ile affetme ve başkalarını affetme alt boyutu arasında negatif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuş, ii) psikopati alt boyutu ile tüm affetmeler (affetme, kendini affetme alt boyutu ve başkalarını affetme alt boyutu) arasında negatif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuş; iii) makyavelizm alt boyutu ile tüm affetmeler (affetme, kendini affetme alt boyutu ve başkalarını affetme alt boyutu) arasında negatif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuş; bunların dışında iv) narsisizm ile kendini affetme alt boyutu arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuş. Dolayısıyla, narsisizm dışında, H2 (Karanlık üçlü özellikleri (makyavelizm, narsisizm, psikopati) ile affetme arasında negatif bir ilişki vardır) kısmen desteklenmiştir.

Hipotez-3 (H3) bağlamında yapılan analizlerde, mükemmeliyetçilik ile affetme ve kendini affetme alt boyutu arasında negatif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuştur ve H3 (Mükemmeliyetçilik ile affetme arasında negatif bir ilişki vardır) desteklenmiştir.

Hipotez-4a (H4a) bağlamında yapılan analizlerde, nevrotiklik ile tüm affetmeler (affetme, kendini affetme alt boyutu ve başkalarını affetme alt boyutu) arasında negatif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuştur ve H4a (Beş faktör kişilik özelliklerinden nevrotiklik ile affetme arasında negatif bir ilişki vardır) desteklenmiştir.

Hipotez-4b (H4b) bağlamında yapılan analizlerde, sorumluluk ile affetme arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuştur ve H4b (Beş faktör kişilik özelliklerinden sorumluluk ile affetme arasında pozitif bir ilişki vardır) desteklenmiştir.

Hipotez-4c (H4c) bağlamında yapılan analizlerde, deneyime açıklık ile tüm affetmeler (affetme, kendini affetme alt boyutu ve başkalarını affetme alt boyutu) arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuştur ve H4c (Beş faktör kişilik özelliklerinden deneyime açıklık ile affetme arasında pozitif bir ilişki vardır) desteklenmiştir.

Hipotez-4d (H4d) bağlamında yapılan analizlerde, dışadönüklük ile tüm affetmeler (affetme, kendini affetme alt boyutu ve başkalarını affetme alt boyutu) arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuştur ve H4d (Beş faktör kişilik özelliklerinden dışadönüklük ile affetme arasında pozitif bir ilişki vardır) desteklenmiştir. Hipotez-4e (H4e) bağlamında yapılacak olan analizlere başlamadan önce uyumluluk değişkeni ile ilgili ölçeğin iç tutarlılık katsayısını hesaplamak

amacıyla yapılan analizlerde ölçeğin düşük güvenilirliğe sahip olduğu tespit edilmiş ve uyumluluk analizlere dâhil edilmemiştir.

Hipotez-5a (H5a) bağlamında yapılan analizlerde, güvenli bağlanma ile tüm affetmeler (affetme, kendini affetme alt boyutu ve başkalarını affetme alt boyutu) arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuştur ve H5a (Bağlanma türlerinden güvenli bağlanma ile affetme arasında pozitif bir ilişki vardır) desteklenmiştir.

Hipotez-5b (H5b) bağlamında yapılan analizlerde, kaçınan bağlanma ile affetme ve başkalarını affetme alt boyutu arasında negatif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuştur ve H5b (Bağlanma türlerinden kaçınan bağlanma ile affetme arasında negatif bir ilişki vardır) desteklenmiştir.

Hipotez-5c (H5c) bağlamında yapılan analizlerde, kaygılı bağlanma ile tüm affetmeler (affetme, kendini affetme alt boyutu ve başkalarını affetme alt boyutu) arasında negatif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuştur ve H5c (Bağlanma türlerinden kaygılı bağlanma ile affetme arasında negatif bir ilişki vardır) desteklenmiştir.

Üniversiteler Arası Farklılıklar

Örneklemi oluşturan Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (BAİBÜ) ve Munzur Üniversitesi (MÜ) öğrencilerinin aldıkları puanlar arasındaki farkları tespit etmek amacıyla t testi yapılmıştır. Bahsi geçen üniversiteleri tercih eden öğrencilerin demografik özellikleri ve üniversitelerin bulunduğu illerin kültürel koşulları göz önünde bulundurularak üniversiteler arası farkları incelemek amacıyla söz konusu analizler yapılmıştır.

Munzur ve Bolu öğrenci örneklemeleri üzerinden yürütülen karşılaştırmalı analizlerde, üniversiteler arasında temel değişkenler bağlamında kimi farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Bağımsız örneklem t-testleri, iki üniversite grubu arasında haysiyet kültürü ($t(478) = 4.34, p < .001$), nevrotiklik ($t(478) = -2.16, p = .031$) ve kaygılı bağlanma ($t(478) = 3.09, p = .002$) açısından anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Munzur Üniversitesi öğrencileri Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi öğrencilerine göre daha yüksek haysiyet kültürü ($Ort. = 5.18, SS = 0.73$; $Ort. = 4.87, SS = 0.79$) ve kaygılı bağlanma ($Ort. = 3.01, SS = 0.88$; $Ort. = 2.75, SS = 0.87$) düzeyleri bildirirken, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi öğrencileri Munzur Üniversitesi öğrencilerine göre daha yüksek nevrotiklik ($Ort. = 3.11, SS = 0.70$; $Ort. = 2.96, SS = 0.74$) düzeyleri bildirmiştir (bkz. Tablo 4).

Tablo 4. Üniversiteler arası farklılaşan değişkenlerle ilgili t testi sonuçları

	MÜ	BAİBÜ	t	sd	p
	Ort. (SS)	Ort. (SS)			
Haysiyet kültürü	5.18 (0.73)	4.87 (0.79)	4.34	478	< .001
Nevrotiklik	2.96 (0.74)	3.11 (0.70)	-2.16	478	.031
Kaygılı bağlanma	3.01 (0.88)	2.75 (0.87)	3.09	478	.002

Varyans Analizi (ANOVA)

Keşfedici analizler kapsamında affetmenin; cinsiyet, beş yıldan fazla yaşanan yerleşim yeri (örn., kıy, kent, her ikisi), beş yıldan fazla yaşanan coğrafi bölge (örn., Marmara, Ege, Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu) ve aslen nereli/hangi bölgeden olduğu (örn., Marmara, Ege, Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu) değişkenleri bakımından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Beş yıldan fazla yaşanan coğrafi bölgeler, birden çok bölge olabileceği için, mevcut araştırmada bu değişkenle ilgili analizler beş yıldan fazla sadece bir coğrafi bölgede yaşayanlar üzerinden yürütülmüş olup, toplam örneklem sayısı bu sebeple 480 yerine 432'dir. Affetme değişkenine dair yapılan ANOVA sonuçları incelendiğinde, katılımcıların affetme konusunda belirtilen değişkenlere göre farklılaşmadığı bulunmuştur (bkz. Tablo 5).

Tablo 5. Affetme değişkenine ilişkin ANOVA sonuçları

	n	Ort.	SS	F	p
Cinsiyet	480	4.35	.75	1.291	.256
Kadın	416	4.34	.77		
Erkek	64	4.45	.65		
5 yıldan fazla yaşanan yerleşim yerleri	480	4.35	.75	1.200	.302
Kıy	79	4.27	.79		
Kent	337	4.35	.75		
Her ikisi de	64	4.47	.73		
5 Yıldan Fazla Yaşanan Coğrafi Bölgeler	432	4.35	.75	1.223	.288
Marmara	42	4.37	.64		
Ege	16	4.35	.74		
Akdeniz	32	4.70	.93		

İç Anadolu	52	4.33	.73		
Karadeniz	37	4.43	.68		
Doğu Anadolu	69	4.34	.70		
Güneydoğu Anadolu	184	4.29	.75		
Aslen Nereli Olduğu	480	4.35	.75	.542	.802
Marmara	19	4.39	.56		
Ege	14	4.53	.66		
Akdeniz	26	4.44	.63		
İç Anadolu	53	4.33	.67		
Karadeniz	44	4.36	.75		
Doğu Anadolu	107	4.38	.82		
Güneydoğu Anadolu	215	4.33	.77		

Ek olarak, keşfedici analizler kapsamında, haysiyet kültürü bağlamında yukarıda bahsedilen değişkenler (örn., cinsiyet, beş yıldan fazla yaşanan yerleşim yeri (örn., kıy, kent, her ikisi), beş yıldan fazla yaşanan coğrafi bölge (örn., Marmara, Ege, Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu) ve aslen nereli/hangi bölgeden bulunduğu (örn., Marmara, Ege, Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu) bakımından fark olup olmadığına da bakılmıştır. ANOVA sonuçlarına göre haysiyet kültürü değişkeninin beş yıldan fazla yaşanan coğrafi bölgeler ($F(6, 425) = 4.918, p < .001$) ve bireylerin aslen nereli/hangi bölgeden olduklarına ($F(6, 473) = 3.460, p < .001$) göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Gruplar arasındaki anlamlı farklılıkları görebilmek için yapılan post hoc analizine göre, beş yıldan fazla yaşanan coğrafi bölgeler bağlamında en yüksek haysiyet kültürü değerine sahip bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi olarak bulunurken ($Ort. = 5.30, SS = 0.62$), en düşük haysiyet kültürü değerine sahip bölge Marmara Bölgesi ($Ort. = 4.76, SS = 0.91$) bulunmuştur; ve bu iki bölge arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Aslen nereli/hangi bölgeden bulunduğu bağlamında ise, haysiyet kültürü değeri en yüksek yine Güneydoğu Anadolu Bölgesi olarak bulunurken ($Ort. = 5.24, SS = 0.73$), en düşük haysiyet kültürü değeri Karadeniz Bölgesi ($Ort. = 4.77, SS = 0.73$) olarak bulunmuştur; ve bu iki bölge arasındaki fark anlamlı bulunmuştur (bkz. Tablo 6).

Tablo 6. Haysiyet kültürü değişkenine ilişkin ANOVA sonuçları

	n	Ort.	SS	F	p
Cinsiyet	480	5.07	.761	1.315	.252
Kadın	416	5.09	.742		
Erkek	64	4.97	.875		
5 yıldan fazla yaşanan yerleşim yerleri	480	5.07	.75	.008	.992
Kıy	79	5.08	.65		
Kent	337	5.07	.78		

	Her ikisi de	64	5.06	.77		
5 Yıldan Fazla Yaşanan Coğrafi Bölgeler		432	5.07	.75	4.918	.000
	Marmara	42	4.76	.91		
	Ege	16	4.93	.79		
	Akdeniz	32	4.94	.66		
	İç Anadolu	52	4.97	.73		
	Karadeniz	37	4.80	.73		
	Doğu Anadolu	69	5.04	.79		
	Güneydoğu Anadolu	184	5.30	.62		
Aslen Nereli Olduğu		480	5.07	.76	3.460	.001
	Marmara	19	4.81	1.1		
	Ege	14	4.89	.85		
	Akdeniz	26	4.98	.67		
	İç Anadolu	53	4.90	.75		
	Karadeniz	44	4.77	.73		
	Doğu Anadolu	107	5.06	.70		
	Güneydoğu Anadolu	215	5.24	.73		

Regresyon Analizi

Bu kısımda, affetmeyi yordayan değişkenleri belirlemek için hem genel/ toplu affetme değişkeni, hem de affetmenin alt boyutlarından olan kendini affetme alt boyutu ile başkalarını affetme alt boyutu ile ilgili çoklu regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir.

Affetme Regresyon Analizi

Karanlık üçlü özellikleri (makyavelizm, narsisizm, psikopati), mükemmeliyetçilik, haysiyet kültürü, beş faktör kişilik özellikleri (sorumluluk, nevroitiklik, deneyime açıklık, dışadönüklük), bağlanma türleri ve dindarlığın affetme değişkenini anlamlı bir şekilde yordayıp yordamadığını incelemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Genel regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş olup, model affetme puanlarındaki toplam varyansın %34'ünü açıklamıştır; $F(13, 465) = 18.22, p < .001, R^2 = .34$, düzeltilmiş $R^2 = .32$ (bkz. Tablo 7).

Affetmeyi negatif yönde ve anlamlı yordayan değişkenler olarak haysiyet kültürü ($B = -0.14, SE = 0.04, \beta = -.14, t = -3.31, p = .001$), nevroitiklik ($B = -0.30, SE = 0.04, \beta = -.29, t = -6.72, p < .001$), kaçınan bağlanma ($B = -0.12, SE = 0.05, \beta = -.12, t = -2.56, p = .011$), kaygılı bağlanma ($B = -0.08, SE = 0.04, \beta = -.09, t = -2.04, p = .042$), psikopati ($B = -0.11, SE = 0.06, \beta = -.10, t = -2.06, p = .040$) ve mükemmeliyetçilik ($B = -0.08, SE = 0.04, \beta = -.09, t = -1.97, p = .050$) bulunmuştur.

Diğer taraftan, affetmeyi pozitif yönde ve anlamlı yordayan değişkenler olarak deneyime açıklık ($B = 0.21, SE = 0.06, \beta = .14, t = 3.20, p = .001$) ve güvenli bağlanma ($B = 0.21, SE = 0.06, \beta = .15, t = 3.30, p = .001$) bulunmuştur.

Bu bulgular, affetmenin tek bir kişilik özelliği veya bireysel karakteristiklerle tek başına açıklanamayacağını; aksine, kişilik özellikleri, bağlanma kalıpları, kültür ve diğer bireysel değişkenlerin bir arada değerlendirilmesinin affediciliği daha kapsamlı açıklayabileceğini göstermektedir.

Tablo 7. Affetmenin Yordanmasına İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

	B	SE	β	t	p	%95 GA	
						Alt sınır	Üst Sınır
Sabit	5.456	.392		13.926	.000	4.686	6.226
Makyavelizm	-.057	.048	-.056	-1.178	.239	-.152	.038
Narsisizm	.048	.054	.043	.891	.374	-.058	.155
Psikopati	-.115	.056	-.097	-2.061	.040	-.225	-.005
Haysiyet Kültürü	-.140	.042	-.141	-3.312	.001	-.224	-.057
Mükemmeliyetçilik	-.076	.039	-.088	-1.968	.050	-.153	.000
Sorumluluk	-.019	.067	-.013	-.281	.779	-.151	.113
Nevrotiklik	-.300	.045	-.290	-6.716	.000	-.388	-.212
Deneyime açıklık	.208	.065	.143	3.195	.001	.080	.335
Dışadönüklük	.043	.047	.043	.906	.365	-.050	.136
Güvenli Bağlanma	.206	.062	.147	3.299	.001	.083	.329
Kaçınan Bağlanma	-.119	.046	-.118	-2.558	.011	-.210	-.027
Kaygılı Bağlanma	-.077	.038	-.090	-2.040	.042	-.152	-.003
Dindarlık	-.011	.024	-.018	-.454	.650	-.059	.037

Model özeti: $R = .581$, $R^2 = .337$, Düzeltilmiş $R^2 = .317$, $F(13, 466) = 18.224$, $p < .001$.

Başkalarını Affetme Alt Boyutu Regresyon Analizi

Karanlık üçlü özellikleri (makyavelizm, narsisizm, psikopati), mükemmeliyetçilik, haysiyet kültürü, beş faktör kişilik özellikleri (sorumluluk, nevro-tiklik, deneyime açıklık, dışadönüklük), bağlanma türleri ve dindarlığın başkalarını affetme alt boyutunu anlamlı bir şekilde yordayıp yordamadığını incelemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Genel regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F(13, 466) = 8.22$, $p < .001$, $R^2 = .19$, düzeltilmiş $R^2 = .16$). *Sonuçlar*, bazı bağımsız değişkenlerin modele anlamlı ve tekil katkılar sağladığını göstermiştir. Bu değişkenler başkalarını affetme değişkenindeki varyansın %19'unu açıklamıştır (bkz. Tablo 8).

Başkalarını affetmeyi negatif yönde ve anlamlı yordayan değişkenler olarak haysiyet kültürü ($B = -1.18$, $SE = 0.42$, $\beta = -.13$, $t = -2.83$, $p = .005$), makyavelizm ($B = -1.69$, $SE = 0.47$, $\beta = -.19$, $t = -3.55$, $p < .001$) ve kaçınan bağlanma ($B = -2.35$, $SE = 0.46$, $\beta = -.26$, $t = -5.15$, $p < .001$) değişkenleri bulunurken; bu değişkeni negatif yönde ama marjinal anlamlı yordayan değişkenler olarak sorumluluk ($B = -1.26$, $SE = 0.66$, $\beta = -.10$, $t = -1.90$, $p = .058$), nevro-tiklik ($B = -0.78$, $SE = 0.44$, $\beta = -.08$, $t = -1.76$, $p = .078$) ve psikopati ($B = -0.95$, $SE = 0.55$, $\beta = -.09$, $t = -1.74$, $p = .083$) bulunmuştur.

Diğer taraftan, başkalarını affetmeyi pozitif yönde anlamlı yordayan değişkenler olarak deneyime açıklık ($B = 1.47, SE = 0.64, \beta = .11, t = 2.30, p = .022$) ve güvenli bağlanma ($B = 1.33, SE = 0.61, \beta = .11, t = 2.16, p = .031$) bulunurken; yine pozitif yönde ama marjinal anlamlı yordayan değişkenler olarak mükemmeliyetçilik ($B = 0.73, SE = 0.38, \beta = .10, t = 1.92, p = .056$), kaygılı bağlanma ($B = 0.73, SE = 0.37, \beta = .10, t = 1.96, p = .051$) ve narsisizm ($B = 0.94, SE = 0.53, \beta = .09, t = 1.76, p = .078$) bulunmuştur.

Tablo 8. Başkalarını Affetmeye İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

	B	SE	β	t	p	%95 GA	
						Alt sınır	Üst Sınır
Sabit	29.132	3.858		7.550	.000	21.550	36.714
Makyavelizm	-1.687	.475	-.186	-3.552	.000	-2.621	-.754
Narsisizm	.941	.533	.094	1.765	.078	-.106	1.989
Psikopati	-.954	.549	-.091	-1.736	.083	-2.033	.126
Haysiyet Kültürü	-1.183	.418	-.134	-2.834	.005	-2.004	-.363
Mükemmeliyetçilik	.734	.383	.095	1.918	.056	-.018	1.486
Sorumluluk	-1.257	.662	-.097	-1.900	.058	-2.557	.043
Nevrotiklik	-.777	.440	-.084	-1.764	.078	-1.643	.089
Deneyime açıklık	1.474	.640	.114	2.303	.022	.216	2.732
Dışadönüklük	.237	.466	.026	.508	.612	-.679	1.153
Güvenli Bağlanma	1.328	.615	.107	2.160	.031	.120	2.536
Kaçınan Bağlanma	-2.352	.457	-.264	-5.148	.000	-3.249	-1.454
Kaygılı Bağlanma	.732	.374	.096	1.959	.051	-.002	1.467
Dindarlık	-.126	.241	-.023	-.522	.602	-.599	.347

Model özeti: $R = .432, R^2 = .187, \text{Düzeltilmiş } R^2 = .164, F(13, 466) = 8.221, p < .001$.

Kendini Affetme Alt Boyutu Regresyon Analizi

Karanlık üçlü özellikleri (makyavelizm, narsisizm, psikopati), mükemmeliyetçilik, haysiyet kültürü, beş faktör kişilik özellikleri (sorumluluk, nevrotiklik, deneyime açıklık, dışadönüklük), bağlanma türleri ve dindarlığın kendini affetme alt boyutunu anlamlı bir şekilde yordayıp yordamadığını incelemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Genel regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F(13, 466) = 17.27, p < .001, R^2 = .33, \text{düzeltilmiş } R^2 = .31$). Sonuçlar, bazı bağımsız değişkenlerin modele anlamlı katkılar sağladığını göstermiştir. Bu değişkenler kendini affetme değişkenindeki varyansın %33'ünü açıklamıştır (bkz. Tablo 9).

Kendini affetmeyi negatif yönde ve anlamlı yordayan değişkenler olarak haysiyet kültürü ($B = -0.70, SE = 0.34, \beta = -.09, t = -2.07, p = .039$), mükemmeliyetçilik ($B = -0.99, SE = 0.31, \beta = -.14, t = -3.18, p = .002$), nevrotiklik ($B = -2.44, SE = 0.36, \beta = -.30, t = -6.84, p < .001$) ve kaygılı bağlanma ($B = -1.41, SE = 0.30, \beta = -.21, t = -4.65, p < .001$) bulunmuştur.

Diğer taraftan, kendini affetmeyi pozitif yönde ve anlamlı yordayan değişkenler olarak güvenli bağlanma ($B = 1.13$, $SE = 0.50$, $\beta = .10$, $t = 2.27$, $p = .023$) bulunurken; yine pozitif yönde ama marjinal anlamlı yordayan değişken olarak deneyime açıklık ($B = 0.99$, $SE = 0.52$, $\beta = .09$, $t = 1.91$, $p = .057$) bulunmuştur.

Tablo 9. Kendini Affetmenin Yordanmasına İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

	B	SE	β	t	p	%95 GA	
						Alt sınır	Üst Sınır
Sabit	36.700	3.132		11.718	.000	30.546	42.855
Makyavelizm	.287	.386	.035	.745	.457	-.471	1.045
Narsisizm	.589	.433	.066	1.360	.174	-.262	1.439
Psikopati	-.670	.446	-.072	-1.503	.133	-1.547	.206
Haysiyet Kültürü	-.702	.339	-.089	-2.072	.039	-1.368	-.036
Mükemmeliyetçilik	-.989	.311	-.143	-3.184	.002	-1.600	-.379
Sorumluluk	-.115	.537	-.010	-.214	.831	-1.170	.940
Nevrotiklik	-2.445	.358	-.298	-6.839	.000	-3.148	-1.743
Deneyime açıklık	.991	.520	.086	1.907	.057	-.030	2.012
Dışadönüklük	.372	.378	.047	.984	.326	-.371	1.116
Güvenli Bağlanma	1.135	.499	.102	2.275	.023	.155	2.116
Kaçıngan Bağlanma	.337	.371	.042	.909	.364	-.391	1.066
Kaygılı Bağlanma	-1.411	.303	-.208	-4.652	.000	-2.007	-.815
Dindarlık	-.041	.195	-.009	-.211	.833	-.425	.343

Model özeti: $R = .570$, $R^2 = .325$, Düzeltilmiş $R^2 = .306$, $F(13, 466) = 17.268$, $p < .001$.

TARTIŞMA

Sosyal psikoloji alanında, kişilik, kültür ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkiler, çeşitli insan davranışlarını ve duygularını anlamada önemli bir yer tutmaktadır. Bu davranışlardan biri de kişisel ve sosyal ilişkileri önemli ölçüde etkileyebilen, çok yönlü ve karmaşık bir tepki olan affetmedir. Bu araştırmada affetme ile kültür, kişilik özellikleri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Kişilik boyutu beş faktör kişilik özellikleri, karanlık üçlü kişilik özellikleri ve mükemmeliyetçilik ile ölçülmüştür. Kültür boyutu ise haysiyet kültürü bağlamında ele alınmıştır.

Çalışmanın temel değişkeni olan affetme, bireylerin başka bireylerce kabul edilemez davranışları nasıl gerçekleştirdiğini ve bu davranışlara nasıl tepki verdiğini şekillendiren çok sayıda faktörden etkilenmektedir. Çeşitli kişilik özellikleri, kişinin affetmeye yatkınlığını şekillendirmektedir. Haysiyet kültürüne daha bağlı bireyler, genellikle itibar ve intikamla ilgili toplumsal norm ve beklentilerden etkilenerek, affetme konusunda farklı yaklaşımlara sahip olabilirler. Ayrıca, yaşamın erken dönemlerinde gelişen ve kişilerarası ilişkileri etkileyen bağlanma stilleri, affetmenin nasıl yayıldığı ve alındığı konusunda önemli bir rol oynayabilmektedir (Burnette vd., 2009).

Mevcut çalışmada, affetme ile affetmenin alt boyutlarından başkalarını affetme ve kendini affetmeyi yordayan değişkenlerin incelendiği regresyon analizleri önemli bulgular ortaya çıkarmıştır. Haysiyet kültürü, karanlık üçlü

özellikleri (makyavelizm, narsisizm, psikopati), mükemmeliyetçilik, beş faktör kişilik özellikleri (sorumluluk, nevrotiklik, deneyime açıklık, dışadönüklük) ve bağlanma türlerinin (güvenli, kaçınan, kaygılı); (genel) affetme, başkalarını affetme ve kendini affetmeyi çeşitli şekillerde yordadığı bulunmuştur. İlk olarak, haysiyet kültürünün; (genel) affetmeyi, başkalarını affetmeyi ve kendini affetmeyi negatif yönde ve anlamlı yordadığı bulunmuştur. İkinci olarak, karanlık üçlü özellikleri (makyavelizm, narsisizm, psikopati) bağlamında, makyavelizmin başkalarını affetmeyi negatif yönde ve anlamlı yordadığı bulunurken, psikopatinin (genel) affetmeyi negatif yönde ve anlamlı yordadığı, başkalarını affetmeyi ise negatif yönde ve marjinal anlamlı yordadığı bulunmuştur. İlginç şekilde, mevcut veride, narsisizmin ise başkalarını affetmeyi pozitif yönde ve marjinal anlamlı yordadığı bulunmuştur. Üçüncü olarak, mükemmeliyetçiliğin; (genel) affetmeyi ve kendini affetmeyi negatif yönde ve anlamlı yordadığı bulunmuştur. İlginç şekilde, mükemmeliyetçiliğin başkalarını affetmeyi pozitif yönde ve marjinal anlamlı yordadığı bulunmuştur. Dördüncü olarak, beş faktör kişilik özelliklerinden, mevcut çalışmada psikometrik sebepler dolayısıyla analize dâhil edilen dört özellik (sorumluluk, nevrotiklik, deneyime açıklık, dışadönüklük) bağlamında; nevrotikliğin (genel) affetmeyi ve kendini affetmeyi negatif yönde ve anlamlı yordadığı bulunurken, başkalarını affetmeyi yine negatif yönde ama marjinal anlamlı yordadığı bulunmuştur. Sorumluluğun ise başkalarını affetmeyi negatif yönde ve marjinal anlamlı yordadığı bulunmuştur. Diğer taraftan, deneyime açıklığın (genel) affetmeyi ve başkalarını affetmeyi pozitif yönde ve anlamlı, kendini affetmeyi ise yine pozitif yönde ama marjinal anlamlı yordadığı bulunmuştur. Ayrıca, dışadönüklüğün, korelasyon analizlerinde anlamlı ilişkiler göstermesine karşın, diğer değişkenler kontrol edildiğinde hiçbir affetme değişkenini anlamlı yordamadığı bulunmuştur. Son olarak, bağlanma türleri (güvenli, kaçınan, kaygılı) bağlamında, kaygılı bağlanmanın (genel) affetmeyi ve kendini affetmeyi negatif yönde ve anlamlı yordadığı bulunurken, kaçınan bağlanmanın (genel) affetmeyi ve başkalarını affetmeyi negatif yönde ve anlamlı yordadığı bulunmuştur. Diğer taraftan, güvenli bağlanmanın ise (genel) affetmeyi, başkalarını affetmeyi ve kendini affetmeyi pozitif yönde ve anlamlı yordadığı bulunmuştur. İlginç şekilde, kaygılı bağlanmanın başkalarını affetmeyi pozitif yönde ve marjinal anlamlı yordadığı bulunmuştur.

Alanyazında haysiyet kültürü ve affetme arasındaki ilişki incelendiğinde mevcut çalışma ile paralel bulgulara rastlanmıştır. Bireylerin haysiyet kültürüne bağlılıkları arttıkça affetme davranışında azalma görülmektedir (Castillo, 2019; Shafa vd., 2017). Haysiyet kültürlerinde affetme üzerine yapılan araştırmalar, bu kültürlerin itibar ve sosyal konuma önemli bir değer verdiğini ve bunun da bireylerin affetme ve özür dileme yaklaşımlarını etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Bu araştırmalar, Türkiye'deki gibi haysiyet kültüründen gelen bireylerin, daha bireyci kültürlerden gelen kişilere kıyasla yanlış davran-

nışlar için özür dileme olasılıklarının daha düşük olduğunu göstermiştir (Lin vd., 2022). Bu isteksizlik genellikle zayıf görünme veya kişinin itibarına zarar verme korkusundan kaynaklanabilmektedir. Bununla birlikte, haysiyet kavramı yalnızca itibar yerine erdem ve ahlaki bütünlükle ilişkilendirildiğinde, haysiyet kültürlerindeki bireyler özür dilemeye ve af dilemeye daha istekli hâle gelebilmektedir (Castillo, 2019).

Bireyin kişilik özellikleri affetme davranışını ve affetmeye tutumu etkileyen önemli bir değişkendir. Mevcut çalışmada kişilik özellikleri; beş faktör kişilik özellikleri, karanlık üçlü kişilik özellikleri ve mükemmeliyetçilik ile ölçülmüştür. Deneyime açıklık, sorumluluk, dışadönüklük, uyumluluk ve nevroitikliği içeren Beş Faktör Kişilik Modeli, affetme ile yakından bağlantılıdır. Çünkü bu özellikler affetmenin duygusal ve sosyal işleyişinin çeşitli yönlerini etkilemektedir (McCullough ve Hoyt, 2002). Öz disipline ve ahlaki bütünlüğe değer veren sorumluluk puanı yüksek bireyler de kişisel ve sosyal uyumu sürdürmenin bir yolu olarak affetmeyi daha kolay bulabilmektedir. Öte yandan, duygusal istikrarsızlıkla karakterize edilen nevroitiklik, öfke ve kızgınlık gibi olumsuz duyguları yönetmedeki zorluklar nedeniyle affetmeyi engelleyebilmektedir (McCullough ve Hoyt, 2002). Deneyime açıklık, insan davranışlarına ve motivasyonlarına daha esnek ve anlayışlı bir yaklaşımı besleyerek affediciliği artırabilmekte ve bireylerin kabahatleri daha geniş bir bağlamda görmelerine olanak tanıyabilmektedir. Olumlu duygular ve sosyal katılımı ilişkili olan dışadönüklük de uzlaşmayı ve olumlu ilişki sonuçlarını kolaylaştıran kişilerarası etkileşimleri teşvik ederek affetmeyi kolaylaştırabilmektedir (Paunonen ve Ashton, 2001).

Karanlık üçlü kişilik özellikleri olan narsisizm, Makyavelizm ve psikopati; duygusal ve kişilerarası işleyiş üzerindeki etkileri nedeniyle genellikle affetme zorluklarıyla bağlantılıdır. Mevcut araştırma bulgularında da karanlık üçlü ve affetme arasındaki negatif ilişki alanyazın ile çoğunlukla benzerlikler göstermektedir (Giammarco ve Vernon, 2014; Havare, 2019; Nedeljković vd., 2023). Narsisizm seviyesi yüksek bireyler, kendilerini üstün görme ve hak sahibi olma duygularıyla, affetmeyi zor bulabilmektedir. Çünkü affetme bu kişiler için öz saygılarını tehdit eden bir durum olarak algılanmaktadır (Exline vd., 2004). Manipülasyon ve kişisel çıkarlara odaklanma ile karakterize olan Makyavelizm ise bu kişilerin ilişki onarımı yerine kişisel kazanca öncelik vermeleri ve kini bir kontrol aracı olarak kullanmaları nedeniyle affetmede zorluklara neden olabilmektedir (Austin vd., 2007). Empati ve pişmanlık eksikliği ile öne çıkan psikopati, affetme ile ilgili duygusal süreçlere doğrudan aykırı olmakta ve psikopati seviyesi yüksek bireylerin affedici davranışlarda bulunmasını zorlaştırmaktadır (Paulhus ve Williams, 2002).

Kusursuzluk arayışı ve aşırı yüksek standartlar belirleme olarak tanımlanan bir kişilik özelliği olan mükemmeliyetçilik, duygusal ve bilişsel süreçler üzerindeki etkisi nedeniyle affetme ile ilişkilendirilebilir. Mükemmeliyetçilik seviyesi yüksek kişiler için benlikleri ile barışık olmanın tek yolu kusursuzluk-

tan geçmektedir (Greenspon, 2008). Bu nedenle hem kendileri hem de kabahatli kişi için yüksek standartlar ile kişisel ilişkileri belirlemek ve dolayısıyla hata veya kusurun kabul edilebilir olmaması muhtemeldir. Mükemmeliyetçilik seviyesi yüksek bireyler ayrıca, olumsuz duyguları sürekli hâle getirebilen ve affetme sürecini engelleyebilen kabahatler ve algılanan başarısızlık hakkında tekrar tekrar düşünerek ruminasyona girme eğilimindedir (Flett ve Hewitt, 2002). Bu ruminasyon, bir kızgınlık ve acı döngüsü yaratarak kabahatin ötesine geçmeyi zorlaştırır. Ayrıca, mükemmeliyetçiler başkalarını affetmenin standartlarını düşüreceğinden veya kusurluluğa göz yummak olarak görüleceğinden korkarak affetme becerilerini daha da zorlaştırabilirler (Hewitt vd., 2017). Alanyazında da mevcut çalışmada olduğu gibi negatif ilişkilerin görüldüğü benzer bulgular dikkat çekmektedir (Furman vd., 2017; Kaya ve Peker, 2016).

Bağlanma stilleri, bireylerin affetmeyi nasıl işledikleri ve uyguladıkları konusunda önemli bir rol oynar. Erken gelişim dönemlerinde bakım verenlerle etkileşim yoluyla oluşan bu bağlanma stilleri, kişinin ilişkilere yaklaşımını ve duyguları regüle etme şeklini biçimlendirir (Mikulincer ve Shaver, 2005). Güvenli bağlanma, güven, duygusal istikrar ve etkili çatışma çözümü gibi özelliklerle karakterize olduğundan affetmeyi kolaylaştırır. Güvenli bağlanan bireyler başkalarının bakış açılarını anlama ve duygularını yönetme konusunda daha beceriklidir, bu da affedici davranışları kolaylaştırır (Mikulincer ve Shaver, 2005). Öte yandan, kaygılı ve kaçınan bağlanma gibi güvenli olmayan bağlanma stilleri affetme konusunda zorluklar çıkarabilmektedir. Reddedilme ve terk edilme korkularıyla meşgul olan kaygılı bağlanan bireyler sıklıkla ruminasyonla meşgul olabilmekte; bu sürekli düşünme hâli, öfke ve incinme gibi olumsuz duyguları yoğunlaştırarak kabahati geride bırakmayı zorlaştırabilmektedir. Güvenceye duydukları ihtiyaç ve ilişkinin zarar görmesinden duydukları yoğun korku, affetme sürecini engelleyerek onları bir kızgınlık ve çözülmemiş çatışma döngüsüne hapsedebilmektedir (Burnette vd., 2009). Bağımsızlığa ve duygusal mesafeye öncelik veren kaçınan bağlanmış bireyler ise, tipik olarak derin duygusal bağlılıktan ve yüzleşmeden kaçınabilmektedir. Herhangi bir kabahati ele almak ve çözmek yerine kabahatin önemini küçümseyebilme veya duyguları bastırabilme gibi durumların görülmesi de mümkündür. Kabahati çözümlemekten kaçınma, gerçek bağışlama için gerekli olan bilişsel ve duygusal işlemeyi büyük oranda engellemektedir. Böylece altta yatan sorunlar çözülmeden kalmakta ve potansiyel olarak uzun vadeli ilişkisel zarara neden olabilmektedir (Mikulincer vd., 2006). Bunun yanı sıra, bağlanma stilleri bireylerin affetmeyle ilgili olarak özürleri nasıl algıladığını ve bunlara nasıl tepki verdiğini etkilemektedir. Güvenli bağlanan bireylerin özürleri kabul etme ve bunları uzlaşmaya yönelik samimi çabalar olarak görme olasılıkları daha yüksektir. Bunun aksine, güvensiz bağlanan kişiler özrün samimiyetini sorgulayabilir ya da özrün duygusal ihtiyaçlarını yeterince karşılamadığını düşünerek affetme sürecini daha da karmaşık hâle getirebilirler (Lawler-Row vd., 2006).

Munzur ve Bolu örneklemeleri arasındaki farklar, bireysel düzeydeki bulguların kültürel bağlamla nasıl etkileşime girebileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Munzur öğrencilerinin daha yüksek haysiyet kültürü ve kaygılı bağlanma puanları bildirmesi, Bolu öğrencilerinin ise daha yüksek nevroitiklik puanları göstermesi; bu iki bölgenin farklı toplumsallaşma pratiklerine, aile yapılarına ve sosyoekonomik koşullara sahip olabileceğini düşündürmektedir. Mevcut çalışmadaki bölgeler arası farklılıklar da Türkiye içinde bile haysiyet değerlerinin homojen dağılmadığına, doğu-batı ekseninde farklılaşabildiğine işaret etmektedir.

Haysiyet kültürü, bağlanma stilleri ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler, affetmenin belirleyicileri hakkında ayrıntılı bir anlayış sağlamaktadır. Kültürel normlar ve değerler bireylerin algılarını ve davranışlarını önemli ölçüde etkilediğinden, affetmeyi incelerken kültürel bağlamı göz önünde bulundurmak çok önemlidir. Ayrıca, bağlanma stilleri ve kişilik özellikleri, affetmeyi kolaylaştıran veya engelleyen altta yatan psikolojik mekanizmalara ilişkin bakış açısı sunmaktadır. Haysiyet ve sosyal itibarın rolünü dikkate alan kültürel açıdan duyarlı yaklaşımlar, haysiyet kültürlerinde daha etkili olabilmektedir. Ayrıca, güvenli bağlanma ilişkilerinin teşvik edilmesi ve uyumlu özelliklerin geliştirilmesi affetme eğilimlerinin artırılmasında faydalı olabilmektedir.

Sınırlılıklar bağlamında bu çalışmanın örneklem ve yöntem açısından çeşitli sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, örneklem ağırlıklı olarak kadın öğrencilerden oluşması bulguların diğer kesimlere genellenebilirliğini sınırlandırabilmektedir. Kadın katılımcıların örneklem içerisinde daha fazla temsil edilmesi erkek öğrencilerin deneyimlerini ve bakış açılarını tam olarak yansıtmamış olabilir. Bu sebeple gelecekteki çalışmaların, cinsiyet ve diğer demografik faktörler açısından daha çeşitli ve dengeli bir örneklem içermesi bulguların geçerliğini artıracaktır. İkinci olarak, mevcut çalışma ilişkisel bir çalışmadır ve bu nedenle gelecekteki araştırmalarda deneysel veya boylamsal tasarımların kullanılması nedensellik kurulabilmesini sağlayacaktır. Üçüncü olarak, veri toplama süreci, sosyal beğenirlik yanlılığına ve hatalı öz değerlendirmeye tabi olabilen öz bildirim ölçümlerine dayanmaktadır. Katılımcılar, gerçek düşünce veya davranışlarından ziyade sosyal olarak kabul edilebilir buldukları yanıtları vermiş ve bu da sonuçları değiştirmiş olabilir. Dolayısıyla gelecekteki benzer çalışmalarda sosyal beğenirlik olgusunun kontrol edilmesi veya deneysel çalışmalar bu kısıtlılığı azaltabilecektir. Dördüncü olarak, mevcut çalışma nicel bir çalışmadır ve bulguların derinliğini ve zenginliğini artırmak için gelecekteki çalışmalarda nicel ve nitel çalışmaların birlikte kullanılması hem faydalı olacaktır hem de bulguların geçerliğinin gücünü artıracaktır. Beşinci olarak, bazı alt ölçeklerin iç tutarlılık katsayıları (örn. güvenli bağlanma için .52, sorumluluk için .60, psikopati için .62) düşük bulunmuştur; bu durum ilgili ilişkilerin olduğundan zayıf kestirilmesine yol açabileceğinden bulgular dikkatle yorumlanmalıdır. Son olarak, tüm değişkenlerin aynı anda ve aynı kaynaktan öz bildirimle ölçülmesi ortak yöntem varyansına yol açmış olabilir; gelecek çalışmalarda farklı veri kaynaklarının kullanılması önerilir.

Sonuç olarak, mevcut çalışmanın bireysel farklılıklar ve kültürel bağlam gibi psikososyal kavramların affetme süreçlerini nasıl şekillendirdiğine dair bulguları ele alarak affetme kavramının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmadan elde edilen bulguların, affetmeyi teşvik etmeyi ve intikam arayışı davranışlarını azaltmayı amaçlayan terapötik uygulamaların ve müdahalelerin gelişmesine katkı sunabileceği de düşünülmektedir. Bu dinamiklerin anlaşılması, psikologların çatışma çözümü ve duygusal iyileşme için daha etkili stratejiler geliştirmelerine yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

- Akhtar, S., Dolan, A., & Barlow, J. (2017). Understanding the relationship between state forgiveness and psychological wellbeing: A qualitative study. *Journal of Religion and Health*, 56, 450–463.
- Ashton, M. C., Paunonen, S. V., Helmes, E., & Jackson, D. N. (1998). Kin altruism, reciprocal altruism, and the Big Five personality factors. *Evolution and Human Behavior*, 19(4), 243–255.
- Austin, E. J., Farrelly, D., Black, C., & Moore, H. (2007). Emotional intelligence, Machiavellianism, and emotional manipulation: Does EI have a dark side? *Personality and Individual Differences*, 43(1), 179–189.
- Bieling, P. J., Israeli, A. L., & Antony, M. M. (2004). Is perfectionism good, bad, or both? Examining models of the perfectionism construct. *Personality and Individual Differences*, 36(6), 1373–1385. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(03\)00235-6](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(03)00235-6)
- Brose, L. A., Rye, M. S., Lutz-Zois, C. J., & Ross, S. R. (2005). Forgiveness and personality traits. *Personality and Individual Differences*, 39(1), 35–46.
- Bugay, A., & Demir, A. (2010). A Turkish version of Heartland Forgiveness Scale. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 5, 1927–1931.
- Burnette, J. L., Davis, D. E., Green, J. D., Worthington, E. L., & Bradfield, E. (2009). Insecure attachment and depressive symptoms: The mediating role of rumination, empathy, and forgiveness. *Personality and Individual Differences*, 46(3), 276–280.
- Castillo, V. A. (2019). *An investigation of forgiveness in an honor culture* [Yüksek lisans tezi, Iowa State University].
- Cohen, D., & Nisbett, R. E. (1994). Self-protection and the culture of honor: Explaining southern violence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(5), 551–567.
- Elgin, V. M. (2016). *Examining honor culture in Turkey: Honor, manhood, & man-to-man response to insult* [Yayınlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi].
- Enright, R. D., & Fitzgibbons, R. P. (2000). *Helping clients forgive: An empirical guide for resolving anger and restoring hope*. American Psychological Association.
- Enright, R. D., & Fitzgibbons, R. P. (2015). *Forgiveness therapy: An empirical guide for resolving anger and restoring hope*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/14526-000>
- Erzen, E. (2016). Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1–21.
- Exline, J. J., Baumeister, R. F., Bushman, B. J., Campbell, W. K., & Finkel, E. J. (2004). Too proud to let go: Narcissistic entitlement as a barrier to forgiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(6), 894–912.
- Exline, J. J., Worthington, E. L., Hill, P., & McCullough, M. E. (2003). Forgiveness and justice: A research agenda for social and personality psychology. *Personality and Social Psychology Review*, 7(4), 337–348.

- Fincham, F. D. (2000). The kiss of the porcupines: From attributing responsibility to forgiving. *Personal Relationships*, 7(1), 1–23.
- Finkel, E. J., Rusbult, C. E., Kumashiro, M., & Hannon, P. A. (2002). Dealing with betrayal in close relationships: Does commitment promote forgiveness? *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), 956–974.
- Flett, G. L., & Hewitt, P. L. (Eds.). (2002). *Perfectionism: Theory, research, and treatment*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10458-000>
- Flett, G. L., Hewitt, P. L., Blankstein, K. R., & Pickering, D. (1998). Perfectionism in relation to attributions for success or failure. *Current Psychology*, 17(2), 249–262.
- Furman, C. R., Luo, S., & Pond, R. S., Jr. (2017). A perfect blame: Conflict-promoting attributions mediate the association between perfectionism and forgiveness in romantic relationships. *Personality and Individual Differences*, 111, 178–186.
- Giammarco, E. A., & Vernon, P. A. (2014). Vengeance and the Dark Triad: The role of empathy and perspective taking in trait forgivingness. *Personality and Individual Differences*, 67, 23–29.
- Greenspon, T. S. (2008). Making sense of error: A view of the origins and treatment of perfectionism. *American Journal of Psychotherapy*, 62(3), 263–282.
- Guzmán-González, M., Navarro, K., & Tay-Karapas, K. (2023). Attachment, emotion regulation difficulties, and forgiveness to the ex-partner: The moderating role of sex and joint children. *Current Psychology*, 42(36), 31687–31700.
- Havare, A. Ö. (2019). *Üniversite öğrencilerinde kendini ve başkalarını affetme: Karanlık üçlü kişilik özelliklerinin rolü* [Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi].
- Hewitt, P. L., Flett, G. L., & Mikail, S. F. (2017). *Perfectionism: A relational approach to conceptualization, assessment, and treatment*. Guilford Press.
- John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The Big Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (2nd ed., pp. 102–138). Guilford Press.
- Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A brief measure of dark personality traits. *Assessment*, 21(1), 28–41. <https://doi.org/10.1177/1073191113514105>
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler* (35. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karduz, F. F. A. (2019). *Affetme eğilimi kazandırmaya yönelik psiko-eğitim programının affetme eğilimi kazandırma ve beş faktör kişilik özellikleri üzerindeki etkisi* [Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi].
- Kaya, F. ve Peker, A. (2016). Üniversite öğrencilerinin affetme ve mükemmeliyetçilik düzeyleri arasındaki ilişki: Duygusal zekânın aracı rolü. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4), 1086–1094. <https://doi.org/10.21547/jss.265492>
- Kimmes, J. G., & Durtschi, J. A. (2016). Forgiveness in romantic relationships: The roles of attachment, empathy, and attributions. *Journal of Marital and Family Therapy*, 42(4), 645–658.

- Lawler-Row, K. A. (2010). Forgiveness as a mediator of the religiosity–health relationship. *Psychology of Religion and Spirituality*, 2(1), 1–16.
- Lawler-Row, K. A., Younger, J. W., Piferi, R. L., & Jones, W. H. (2006). The role of adult attachment style in forgiveness following an interpersonal offense. *Journal of Counseling & Development*, 84(4), 493–502. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2006.tb00434.x>
- Lin, Y., Caluori, N., Öztürk, E. B., & Gelfand, M. J. (2022). From virility to virtue: The psychology of apology in honor cultures. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 119(41), Article e2210324119. <https://doi.org/10.1073/pnas.2210324119>
- Long, K. N. G., Worthington, E. L., Jr., VanderWeele, T. J., & Chen, Y. (2020). Forgiveness of others and subsequent health and well-being in mid-life: A longitudinal study on female nurses. *BMC Psychology*, 8, Article 104. <https://doi.org/10.1186/s40359-020-00470-w>
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1999). A five-factor theory of personality. In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (2nd ed., pp. 139–153). Guilford Press.
- McCullough, M. E., Bellah, C. G., Kilpatrick, S. D., & Johnson, J. L. (2001). Vengefulness: Relationships with forgiveness, rumination, well-being, and the Big Five. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(5), 601–610.
- McCullough, M. E., Bono, G., & Root, L. M. (2005). Religion and forgiveness. *Handbook of the psychology of religion and spirituality*, 394–411.
- McCullough, M. E., & Hoyt, W. T. (2002). Transgression-related motivational dispositions: Personality substrates of forgiveness and their links to the Big Five. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(11), 1556–1573.
- McCullough, M. E., Pargament, K. I., & Thoresen, C. E. (Eds.). (2000). *Forgiveness: Theory, research, and practice*. Guilford Press.
- McCullough, M. E., Worthington, E. L., Jr., & Rachal, K. C. (1997). Interpersonal forgiving in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(2), 321–336.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2005). Attachment theory and emotions in close relationships: Exploring the attachment-related dynamics of emotional reactions to relational events. *Personal Relationships*, 12(2), 149–168.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2010). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. Guilford Publications.
- Mikulincer, M., Shaver, P. R., & Slav, K. (2006). Attachment, mental representations of others, and gratitude and forgiveness in romantic relationships. In M. Mikulincer & G. S. Goodman (Eds.), *Dynamics of romantic love: Attachment, caregiving, and sex* (pp. 190–215). Guilford Press.
- Mistler, B. A. (2010). *Forgiveness, perfectionism, and the role of self-compassion* [Doktora tezi, University of Florida].

- Nedeljković, B., Dinić, B., & Tucaković, L. (2023). The dark triad and forgiveness: The mediating role of anger rumination. *Personality and Individual Differences*, 215, Article 112362. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2023.112362>
- Nisbett, R. E., & Cohen, D. (1996). *Culture of honor: The psychology of violence in the South*. Westview Press.
- Özsoy, E., Rauthmann, J. F., Jonason, P. K., & Ardiç, K. (2017). Reliability and validity of the Turkish versions of Dark Triad Dirty Dozen (DTDD-T), Short Dark Triad (SD3-T), and Single Item Narcissism Scale (SINS-T). *Personality and Individual Differences*, 117, 11–14.
- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 556–563.
- Paunonen, S. V., & Ashton, M. C. (2001). Big Five factors and facets and the prediction of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 524–539.
- Rodriguez Mosquera, P. M., Fischer, A. H., Manstead, A. S. R., & Zaalberg, R. (2008). Attack, disapproval, or withdrawal? The role of honour in anger and shame responses to being insulted. *Cognition and Emotion*, 22(8), 1471–1498.
- Ross, S. R., Kendall, A. C., Matters, K. G., Wrobel, T. A., & Rye, M. S. (2004). A personological examination of self- and other-forgiveness in the five factor model. *Journal of Personality Assessment*, 82(2), 207–214.
- Rye, M. S., Pargament, K. I., Ali, M. A., Beck, G. L., Dorff, E. N., Hallisey, C., Narayanan, V., & Williams, J. G. (2000). Religious perspectives on forgiveness. In M. E. McCullough, K. I. Pargament, & C. E. Thoresen (Eds.), *Forgiveness: Theory, research, and practice* (pp. 17–40). Guilford Press.
- Sandage, S. J., Hill, P. C., & Vang, R. (2003). Toward a multicultural positive psychology: Indigenous forgiveness and Hmong culture. *The Counseling Psychologist*, 31(5), 564–592.
- Sandage, S. J., & Williamson, I. (2007). Forgiveness in cultural context. In E. L. Worthington, Jr. (Ed.), *Handbook of forgiveness* (pp. 41–55). Routledge.
- Sandage, S. J., & Worthington, E. L., Jr. (2010). Comparison of two group interventions to promote forgiveness: Empathy as a mediator of change. *Journal of Mental Health Counseling*, 32(1), 35–57.
- Sapmaz, F. (2006). *Üniversite öğrencilerinin uyumlu ve uyumsuz mükemmeliyetçilik özelliklerinin psikolojik belirti düzeyleri açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi].
- Shafa, S., Harinck, F., & Ellemers, N. (2017). Sorry seems to be the hardest word: Cultural differences in apologizing effectively. *Journal of Applied Social Psychology*, 47(10), 553–567.
- Slaney, R. B., Rice, K. G., Mobley, M., Trippi, J., & Ashby, J. S. (2001). The Revised Almost Perfect Scale. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 34(3), 130–145.

- Sümer, N., & Sümer, H. C. (2005). *Beş faktör kişilik özellikleri ölçeği* [Yayımlanmamış çalışma].
- Terzino, K. A. (2007). *Culture and forgiveness: A prototype perspective* [Doktora tezi, Iowa State University].
- Thompson, L. Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Michael, S. T., Rasmussen, H. N., Billings, L. S., Heinze, L., Neufeld, J. E., Shorey, H. S., Roberts, J. C., & Roberts, D. E. (2005). Dispositional forgiveness of self, others, and situations. *Journal of Personality*, 73(2), 313–360.
- Toussaint, L., Shields, G. S., Dorn, G., & Slavich, G. M. (2016). Forgiveness, stress, and health: A 5-week dynamic parallel process study. *Annals of Behavioral Medicine*, 50(5), 727–735.
- Triandis, H. C. (1995). *Individualism and collectivism*. Westview Press.
- Uskul, A. K., Cross, S. E., Sunbay, Z., Gercek-Swing, B., & Ataca, B. (2012). Honor bound: The cultural construction of honor in Turkey and the Northern United States. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43(7), 1131–1151.
- Wade, N. G., Hoyt, W. T., Kidwell, J. E. M., & Worthington, E. L., Jr. (2014). Efficacy of psychotherapeutic interventions to promote forgiveness: A meta-analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 82(1), 154–170.
- Worthington, E. L., Jr. (2001). *Five steps to forgiveness: The art and science of forgiving*. Crown.
- Worthington, E. L., Jr. (Ed.). (2005). *Handbook of forgiveness*. Routledge.

İtibarımızı neden bu kadar önemseriz? Belirsizlik karşısında neden kimi zaman komplo açıklamalarına yöneliriz? Kimi, hangi koşullarda affederiz? Yeni bir kültürle karşılaştığımızda kimliğimizi nasıl yeniden kurarız? Bu soruların yanıtı, büyük ölçüde içinde yaşadığımız kültürel zeminde saklıdır.

Bu kitap, söz konusu soruları Türkiye bağlamında ele alan dört özgün çalışmayı bir araya getiriyor. Bölümleri birbirine bağlayan ortak eksen, bireyin değerinin yalnızca kendi gözündeki değerle değil, başkalarının gözündeki itibarıyla da tanımlandığı haysiyet kültürüdür.

Nicel araştırmalardan ölçek uyarlamasına ve alanyazın derlemesine uzanan yöntemsel çeşitliliğiyle kitap, kültürel ve kültürler arası psikoloji ile sosyal psikoloji alanlarında çalışan araştırmacılar ve lisansüstü öğrenciler için güncel bir başvuru kaynağı olmayı amaçlıyor. Kültürün davranışlarımızı nasıl biçimlendirdiğini merak eden her okura da düşündürücü ve keyifli bir okuma vaat ediyor.

